

Н.О. ШАМАДИЕВА
З.И. АТАШИКОВА
М.О. МУСАЕВА

*Қозогистон Республикаси
Таълим ва фан вазирлиги тасдиқлаган*

ОНА ТИЛИ

Үмумтаълим мактабларининг 1-синфи учун дарслик

Алматы, 2021

УДК 373.167.1
ББК 81.2Узб-922
М 79

Муаллифлар
Н.О. Шамадиева, З.И. Аташикова, М.О. Мусаева

Шартли белгилар:

	Ўқитувчи ўқийди		Мақол
	Ўқувчи ўқийди		Тез айтиш
	Ёзинг		Топишмоқ
	Сўзланг		Изланайлик, ўрганайлик
	Жуфтликда ишланг		Ижодий иш
	Гурӯҳда ишланг		Якка топшириқ

Шамадиева Н.О. ва б.

М 79 Она тили. Умумтаълим мактабларининг 1-синфи учун дарслар / Н.О. Шамадиева, З.И. Аташикова, М.О. Мусаева. – Алматы: «Жазушы» 2021. – 216 бет, расмли.

ISBN 978-601-200-762-6

УДК 373.167.1

ББК 81.2Узб-922

©Шамадиева Н.О., Аташикова З.И.
Мусаева М.О., 2021

© «Жазушы» баспасы, 2021

Барча ҳуқуқлари ҳимояланган

Нашрнинг мулкий ҳуқуқлари

«Жазушы» нашриётига тегишли

ISBN 978-601-200-762-6

ҚАДРЛИ ДҮСТИМ!

«Она тили» дарслиги сенинг мактабдаги
энг биринчи ва асосий китобинг. Бу китоб
орқали сен ҳарфлар, товушлар олами
 билан танишасан. Шунингдек бўғин,
гап, нутқ ҳақида тушунчага эга бўлиб,
тинглаш, сўзлаш, ўқиш ва
 ёзишни ўрганасан.

Дарс давомида якка, дўстинг билан
гуруҳда, ўқитувчинг ёрдамида турли
қизиқарли топширикларни бажарасан.
Мавзуга мос таърифловчи, қиёсловчи
 сўзлардан фойдаланиб,
 ўз фикрингни билдиришга одатланасан.
Мавзу асосида расм чизиш малаканг
 шаклланади.

Қунт билан ўқисанг, келажакда оладиган
 билимларинг учун мустаҳкам пойдевор
 бўлади.

Сенга биринчи китобинг билан дўст бўлиб
 билим олишингда омад ёр бўлсин
 қадрли дўстим!

1

ТИЛ ВА НУТҚ

1. Ўқинг.

Сўз мулкининг султони

Бобомиз Алишер Навоий буюк шоир,
олим ва давлат арбоби бўлган. Беш – олти
ёшиданоқ кўп шеърларни ёд олган.

Бобомиз бизга жуда кўп асарлар ёзиб
қолдирган.

Оз-оз ўрганиб доно бўлур,
қатра-қатра йигилиб дарё бўлур.

Билмаганни сўраб ўрганган олим,
орланиб сўрамаган ўзига золим.

– Алишер Навоий ҳақида нималарни билиб олдингиз?

2. Сўзларни ўқинг. Шу сўзлар асосида гаплар тузинг.

мамлакат	денгиз	йўловчи
глобус	автобус	буви
йўл	поезд	дўст

Тил одамларнинг ўзаро алоқа воситасидир.
Одамлар сўзлардан гап тузиб, ўз фикрларини баён
этади.

3. Матнни тингланг. Мазмунини сўзланг.

Биз ўқитувчимиз билан Оқсув-Жабағли қўриқхонасига саёҳатга бордик. Тоғ манзараси жуда чиройли экан.

Ўқитувчимиз қўриқхонадаги «Қизил китобга» киритилган ҳайвон ва паррандалар ҳақида сўзлаб берди. Саёҳат давомида кўп нарсаларни томоша қилиб, дам олиб қайтдик.

4. Қизил китоб расмини чизинг ва «Расмлар кўзгазма»сини ташкил қилинг.

5. Шеърни ўқинг ва ёддан ёзинг.

Бир томони кенг ўтлоқ,
Бир томони қорли тоғ.
Гўзал ва нурли макон,
Менинг азиз қишлоғим.

Оқсув-Жабағли
макон
Қизил китоб

C. Барноев

2

ЎРМОНДА

1. Расмларни күзатинг. Қайси расмда ўрмон тасвирланган? Ўрмонга борғанмисиз?

2. Ўрмонда қандай дараҳтлар ўсади? Номларини айтинг ва ёзинг.

**3. Расмларни кузатинг. Болаларнинг ҳаракатини изоҳланг.
Ўз хуласаларингизни айтинг.**

4. Ўқинг. Мазмунини сўзланг. Матнга сарлавча топинг.

Мен ёзда бобом билан ўрмонга бордим. Ўрмонда биз доривор ўсимликларни тердик. Бобом билан бирга чайла қурдик. Кечқурун қуёш ботди. Атрофни қоронфилик босди. Осмонда тўлин ой кўринди. Ой кечани ёритди. Майин шамол эсади. Биз бобом билан узоқ сухбатлашдик. Бобом менга қизиқ воқеаларни сўзлаб берди.

5. Шеърни ёдланг.

Сахий она табиат,
Қучоғида ҳаво соғ .
Онда-сонда кўринар,
Нурсиз, қизғиши офтоб.

**тўлин
сахий**

Қуදрат Ҳикмат

3

НУТҚ ТУРЛАРИ

1. Шеърни ўқинг.

Табиат қўйнида

Боғ, далаларда
Минг битта овоз.
Гўё табиат
Бизга сўйлар роз.
Йўллар кезамиз
Чорлар дала, боғ.

Табиат сўйлар
Тутамиз қулок.
Айтинг, шарқираб
Не деркин сувлар?
Шамоллар не дер
Боғма-боғ увлаб?

Рауф Толипов

- Шеърнинг мазмунини сўзланг.
- Табиат нима ҳақида сўзлаши мумкин? Фикрларингизни изоҳланг.

2. Гапларни ўқинг ва давом эттиринг. Қандай сўзларни қўшдингиз? Уларни бўғинга ажратинг ва ёзинг.

Ўқувчилар қишида ... боришиди. Ўрмонда ..., ..., ... ларнинг изларини кўришиди.

Оғзаки

эшитамиз
сўзлаймиз

Нутқ

Ёзма

ёзамиз
ўқиймиз

3. Тингланг.

Қишлоған

Қишлоған келиб күнлар совиди, ерлар музлади. Қишлоғанда далаларни, боғларни оппоқ қор қоплайди. Бу фаслда болалар мазза қилиб қорбўрон ўйнайдилар, қорбобо ясаб, чанада учишади.

Қишлоғини таътил кунларининг бирида Мадиналарнинг оиласи тоққа дам олгани боришиди. Самандар билан Мадина қорбобо ясадилар. Фарҳод ҳамда Азиз чанада учишди. Болалар вақт ўтганини ҳам сезмай қолдилар.

Қишлоған қандай гўзал фасл!

- Матн қайси фасл ҳакида?
- Қишлоғанда болалар қандай ўйнинларни ўйнайдилар?
- Мадиналарнинг оиласи қаерга боришиди?

4. Тушириб қолдирилган сўзларни ўрнига қўйиб хатни ёзинг.

Салом дўстим Сардор!

Мен ... билиб олдим. Энди сенга ... ёзиб тураман. Менинг ўқишлиларим Сени жуда Бизникига ... келишингни кутаман.

Хурмат билан дўстинг Баҳром.

Қўйиши учун сўзлар: ёзишни,
хат, яхши, соғиндим,
меҳмонга

чорлар
увлаб

4

ЎРМОН МУХОФАЗАГА МУХТОЖ!

1. Расмларни кузатинг. Ўрмонда ўзингизни тушиб қоидаларини биласизми? Қоида тузинг.

- ❖ Болалар қаерга келишди?
- ❖ Ўрмонда ёнгин нима учун содир бўлиши мумкин?
- ❖ Ёнгиннинг оқибати нималарга олиб келиши ҳақида фикр билдиринг.

2. Мақолнинг мазмунини тушунтиринг.

Ёлғиз дараҳт ўрмон бўлмас.

Бирни кесссанг, ўнни эк.

3. Ҳикояни ўқинг. Ўрмонда яна қандай ҳайвонлар яшайди?
Фикрингизни билдиринг.

Ўрмонда яшовчи ҳайвонлар

Ўрмонда ёввойи ҳайвонлар яшайди. Қуёнлар ўтлар орасида ётади. Тулкилар у ёқдан бу ёққа юради. Чиройли олмахонлар дараҳтдан-дараҳтга сакрайди. Айик иссиқдан ҳарсиллайди. Бўри ўзи учун овга чиқади.

4. Сўзларни ўқинг ва жадвалдан фойдаланиб топшириқни бажаринг.

Сўзлар	Таърифланг	Расмини чизинг
Дараҳт		
Қуён		
Илон		

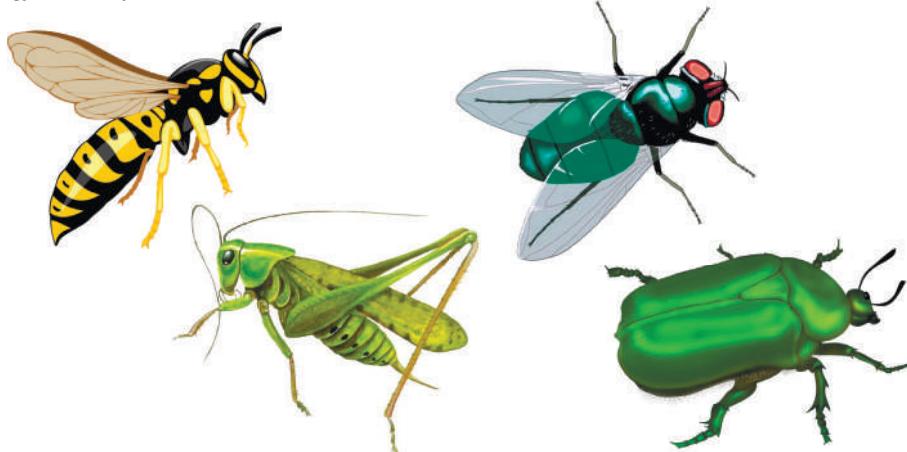
харсиллади

5

ТОВУШЛАР

1. Ҳашаротлар ҳақидаги видеолавҳани томоша қилинг. Расмда берилған ҳашаротлар қандай овоз чиқаришини айтинг.

2. Ўқинг. Ҳар бир сўзда нечта товуш бор?
Бўғинларга ажратиб ёзинг.

Айик, қуён, бақа, оққуш, илон, қўнғиз, тулки, тўнғиз, каптар, олмахон, қизилиштон, бўри.

❖ Энг қисқа ва энг узун сўзни аниқланг.

3. Шеърни ўқинг. Ундош товуш билан бошланган сўзларни аниқланг.

Бўри

Кеча кўрдим қафасда
Катта она бўрини,
Ким қафасга қамабди
Йиртқичларнинг зўрини.

Анвар Қурбон

4. Эртакни тинланг.

Айик ва дарахт шохи

Қалин ўрмон оралаб келаётган бир айик, асалари уясига дуч келибди. Дарахтнинг тепасидаги асалари уясига тамшаниб, озидан суви келиб, асални егиси келибди. Айик дарахт тепасига тирмашиб, уяга яқинлашганда, дарахтнинг синган катта шохи унга халақит бериди. Асалга интилаётган айик шохни итариб юборибди. Дарахт шохи ўз оирлиги билан қайтиб, айиқнинг бошига шартиллаб урилибди. Ўз кучига ишонган ўжар айик аччиқланиб, дарахт шохини яна қаттиқроқ итарибди. Дарахт шохи қайтиб яна айиқнинг бошига тегибди. Айиқнинг қулоғи шанғиллаб, боши айланибди. Бундан жаҳли чиққан айик дарахт шохини бор кучи билан итариб юборибди. Ортга қайтган дарахт шохи айиқнинг бошини иккига ажратиб, дарахтдан учириб юборибди.

Спандияр Кўбееев

«Воқеа харитаси» асосида саволларга жавоб беринг.

Эртакнинг номи?	Асосий қаҳрамонларни атанг	Қаерда содир бўлди?
Эртак қандай якунланади?	Эртакдаги муаммо?	Қандай воқеа-ходиса рўй берди?

6

САЁХАТГА ЗАРУР НАРСАЛАР

1. Саёхатга зарур нарсалар номини айтинг. Улар нима учун керак?

2. Расмлар ўрнига сўзлар қўйиб матнни ўқинг. Фулом қаерга бормоқчи?

Фулом олди.

солди.

У бошига

кийди.

3. Шеърни тингланг. Саволларга жавоб беринг.

Омоннинг орзуси

– Янги йилни ўрмонларда
Кутардим топсам имкон,
Қай бир оқшом акасига
Шундай деб қолди Омон.

– Танлаб олиб бир арчани
Ўйинчоқлар тақардим.
Йуқ, йўқ, асло кесмас эдим,
Унга тўймай боқардим.

компас

Абдурахмон Акбар

- ❖ Шеър ким ҳақида?
- ❖ Омоннинг орзулари нималардан иборат?
- ❖ Сизнинг қандай орзуларингиз бор?

7

ТОВУШ ТУРЛАРИ

1. Расмни күзатинг. Бу ерда сиз қандай товушларни эшитишингиз мүмкін?

2. Расмда берилған нарсалар номини айтинг. Биринчи товуш ҳақида нималар биласиз?

Товушлар

унли

урғули-урғусиз

ундош

жарангли

3. Эртакни тингланг.

Тулки билан кўза

(Қозоқ халқ эртаги)

Далага экин экишга келган аёл қўзадаги сутини ўтлар орасига бекитиб қўйибди. Буни кўрган тулки яшириниб келиб, қўзадаги сутни ичиб қўйибди. Тулки бошини қўзадан чиқара олмай анча овора бўлибди. Тулки:

– Эй кўза! Бироз ўйнадинг, етар, энди мени қўйиб юбор! – дебди.

Тулки қанча овора бўлмасин, бошини чиқара олмабди. Шунда аччиқланиб:

– Саними, кўза, шошмай тур, яхшилик билан қўйвормасанг, сени сувга чўқтираман, – деб югуриб келиб дарёга қўзани ботирибди. Шундай қилиб кўза билан бирга ўзи ҳам сувга чўкиб кетибди.

- ❖ Тулки нимани ичиб қўйди?
- ❖ Тулки нима учун қўзадан бошини чиқара олмади?

8

ХАРФЛАР

1. Ҳарфлар номини ўқинг.

Аа	Бб	Вв	Гг	Дд	Ее	Ёё	Жж	Зз	Ии
Йй	Кк	Лл	Мм	Нн	Оо	Пп	Рр	Сс	Тт
Үү	Фф	Хх	Цц	Чч	Шш	ҖҖ	Ээ	Юю	
Яя	Үү	Ққ	Ғғ	Ҳҳ					

2. Сўзлардаги битта ҳарфни ўзгартириб ўқинг ва ёзинг. Сўзнинг маъноси ўзгардими?

Дала-жала, мой-..., туз-..., тахта-..., той-..., дил-..., гул-..., зина-... .

3. Ҳарфларни тўғри жойлаштириб сўзларни ўқинг. Бўғинга ажратинг.

РЎНОМ РЁДА ҲРАША ЛОҚҚИШ МАКЕ

4. Топшириқларни бажаринг.

1. Унли ҳарфларни алфавит тартибида ёзинг.
2. Ундош ҳарфларни алфавит тартибида ёзинг.
3. Товуш билдирамайдиган ҳарфларни ёзинг.
4. Қуйида берилган сўзларни алфавит тартибида ёзинг:
Тоғ, дараҳт, кўл, олмахон, қуён, бургут, арча, ёнғоқ.

Ёдда сақланг!

Алфавит – тилдаги ҳарфларнинг маълум тартиб билан жойлаштирилиши.

5. Шеърни тингланг.

Эзгу ният

Кўк осмонда офтоб кулсин,
Болажонлар бирга кулсин.
Кўк осмонда офтоб кулсин,
Нурин заминга сочсин.
Кўк осмонда офтоб кулсин,
Ўғлонлар байроқ тутсин.
Қизчалари гуллар терсин.
Она замин порлоқ бўлсин.

Музатфар Алимбоев

6. Топишмоқни ўқинг, жавобини топинг.

Тепаликлар маконим,
Донланаман пишган чоқ.
Ўт-оловда дудлашса,
Қасаллик қолмас мутлоқ.

7. Тез айтишни тез-тез айтинг.

Учтамиз уч устамииз,
Уччаламиз устамииз.

дудлаш

9

ЖОНИВОРЛАР САЁХАТДА

- Чумолибай билан Ариойнинг саёҳати ҳақида тингланг. Шеър мазмуни бўйича саҳна кўриниши тайёрланг.

Бир куни Чумолибай
Арийга деди: – Ҳой,
Юр, чиқамиз сафарга
Томошага, шаҳарга.
Борармиш зўр қурилиш,
Кетдилар жигиллашиб,
Шамолни тизгинлашиб,
Осмоннинг ҳар учидан,
Нақ шаҳарнинг ичидан,
Каттакон боғ кўришиб
Тушишди югуришиб.

Миразиз Аъзам

- Матнни ўқинг. Ажратиб берилган сўзлардаги ҳарфлар сонини аниқланг.

Ўйинчиқлар

Биз ўйинчиқлар ясадик. Мана қуён. Бу – туя. Юнус ва Эмир чумоли расмини чизди. Сайёра билан Юлдуз айиқча ясади.

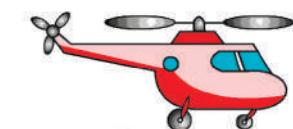
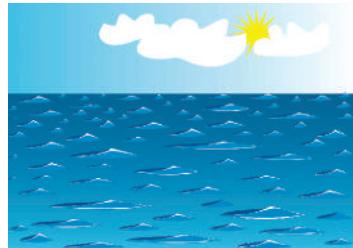
3. Ҳарфлардан сўзлар тузинг ва ёзинг.

Б И К А Р С У Т Ў О

ЧОХИ
ТИЗГИН

**4. Ўрмон ҳайвонлари қаерга саёҳатга боришини аниқланг.
Кичик ҳикоя тузинг.**

5. Топишмоқни ўқинг, жавобини топинг.

Тўқир чиройли сават,
Осиб дараҳт шоҳига.
Митти чивин, пашшалар
Тушар унинг ҷоҳига.

10

САЁХАТ ҲАҚИДАГИ КИТОБЛАР

1. Топишмоқни ўқинг ва жавобини топинг.

Варақласанг бетимни,
Емайсан ич-этингни.
Уқсанг мисқоллаб маъно,
Бўларсан бир кун доно.

2. Қўлқопларни жуфтини топинг ва бўғинлардан сўзлар ҳосил қилинг. Сўзлардаги ундош товушларни аниқланг.

3. Сўзларни ўқинг ва алфавит тартибида ёзинг.

Самолёт, рюкзак, қўзиқорин,
осмон, юлдуз, мамлакат, харита,
глобус, автобус.

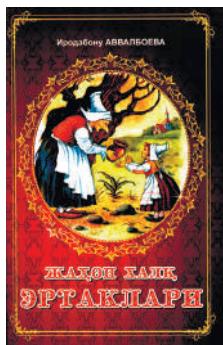
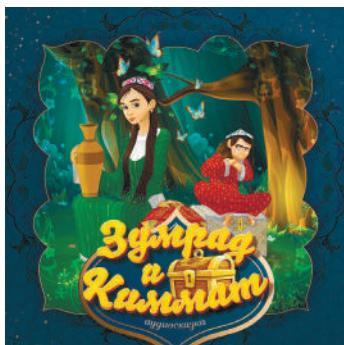
уқсанг
мисқоллаб

4. Расмларда тасвирланган әртаклар ҳақида нималар биласиз.
Әртак қаҳрамонларининг номларини айтинг.

5. Ушбу китобларни ота-онангиз билан ўқинг.

6. Дўстларингиз билан «Зумрад ва Қиммат» мультфильмини томоша қилинг.

11

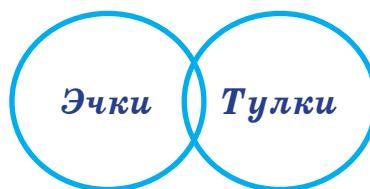
САЁХАТДА ДУЧ КЕЛГАН ҲАЙВОНЛАР

1. Расмларга қараб сўзлаб беринг. Нима учун эчки ўрада қолиб кетди?

2. Дўстларингиз билан тулки ва эчкини Венн диаграммаси бўйича таърифланг.

3. Ўқинг. Р ва Й ҳарфларини талаффуз қилинг.

Йўлбарс дейди р – р – р
Шошма эй Фофур – р
«Р» ни «Й» демай
Тўғирлаб гапир.

4. Расмдаги құшлар номини айтинг. Яшаб турған жойингизга саёҳатта чиқсангиз уларни учратасизми? Фикр билдириңг.

5. Топишмоқни ўқинг, жавобини топинг.

Касби доим тақир-туқир
Қайда илон бўлса чўқир.

6. Қора билан берилган сўзларни бўғинга ажратиб ёзинг.

Қушлар қаерда тунайдилар

Қарғалар боғларда ва дараҳтзорларда тунайдилар.
Читтаклар бўғотнинг тоза жойига бекиниб оладилар.
Қарқурлар қор тагига шўнгийдилар. Бу қушлар қор инларида ухлайдилар.

бўғот

12

УНЛИ ТОВУШЛАР ВА ҲАРФЛАР

1. Нуқталар ўрнига мос унли ҳарфларни қўйиб шеърни ўқинг.

Дов-дар...хтн...нг боғб...нлар
С...ч-соқолин қ...йишиди.
Биз оқл...ган дараҳтл...р
Опп...қ п...йпоқ кийишиди.

Турсунбой Адашбоев

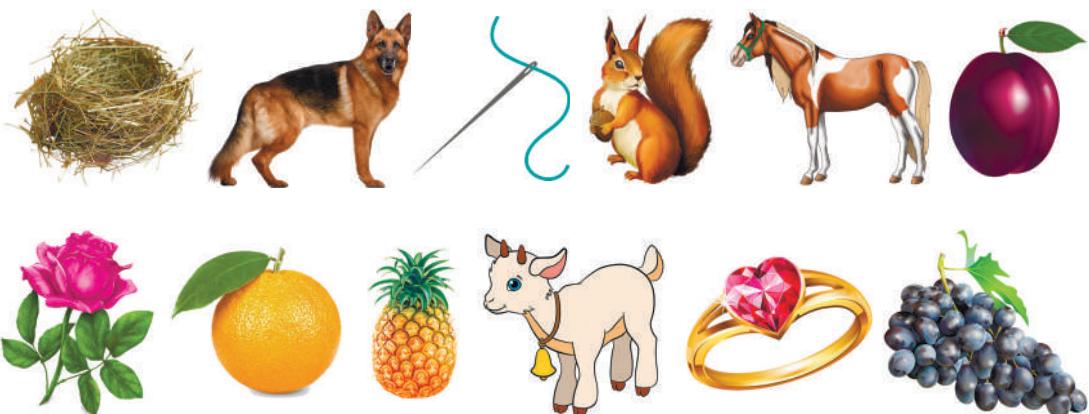

2. Нуқталар ўрнига унли ҳарфлардан мосини қўйиб, гапларни кўчиринг.

Чумч...қ фойд...ли қушдир. К...ча макт...бда б...лалар учун ф...лъм кўрсатилди. Қиши ф...сли ҳақида фотоальбом тай...рладик. Б...йрам кечаси ж...да кўнг...лли ўтди.

3. Ўйланг ва ўйнанг. Расмлардан бир хил товуш билан бошланадиган нарса номларини гуруҳланг.

4. Тингланг.

Билим керак барига

Кемаларни бошқариб,
Кўкка парвоз айласам.
Тоғни бузиб, тош ёриб,
Уммонларни уласам.

Лол қолдириб барчани
Ажаб уйларни солсам.
Ёшартирар бувимни
Дорини ўйлаб топсам.

Сирлари кўп илмнинг
Ечилмаган ҳали ҳам.
Теранлиги билимнинг
Керак экан барига.

Фарида Ўнгарсинова

5. Мақолни ўқинг, маъносини тушунтиринг.

Билими зўр – бирни йиқар,
Билими зўр – мингни йиқар.

13

ЧОРЛАР БИЗНИ САЁХАТ!

1. Шеърни тингланг.
Болалар қаерга саёҳатга боришимоқчи?

Чорлар бизни саёҳат
Юр, ўйнайлик, ўртоқжон!
Қандай гўзал, табиат
Ўрганайлик, ўртоқжон.
Ошиб қирлар, тоғлардан,
Сув ичиб булоқлардан,
Олтин ёшлиқ чоғлардан –
Ўргилайлик, ўртоқжон!

Пўлам Мўмин

2. Нукталар ўрнига мос ҳарфларни қўйиб, топишмоқни ўқинг ва ёзинг.

Бурама шоҳ дейдилар,
М...коним тоғу-тошда.
Бир қ...рич соқолим бор,
Уч, тўрт, беш, олти ёшда.

3. Мақолни ўқинг, мазмунини тушунтиринг.

Ким ҳаракатда,
Соғлом, албатта.

чорлар
бурама

4. Расмни күзатинг. Шохрух ким билан саёчтага бориши мүмкін? Сиз-чи?

❖ Сиз ким билан саёчтага боришни истар эдингиз? Нега?

5. Сўзларни ўқинг. Уларга қарама-қарши маъноли сўзлар топинг ва ёзинг.

қувноқ –
билимдон –

чаққон –
дангаса –

14

УНЛИЛАР НИМА ДЕЙДИ?

1. Ўқинг. Сўзларни бўғинга ажратинг. Сўзлардаги унли товушларни аниқланг. Ҳар бир устундаги битта сўздан фойдаланиб, гап тузиб ёзинг.

таътил
мамлакат
саёҳатгоҳ

глобус
шахар
йўл

харита
сайёҳ
машина

йўловчи
қайиқ
меҳмонхона

2. Расмларни кузатинг. Болалар қаерга саёҳатга боришлари мумкин? Бормоқчи бўлган жойингиз ҳақида олдиндан маълумот тўплаш керак деб ўйлайсизми? Фикрларингизни изоҳланг.

3. Мақолларни ўқинг ва кўчиринг. Уили ҳарфларнинг тагига чизинг.

Ҳурмат қилсанг, ҳурмат кўрасан,
Меҳнат қилсанг, даврон сурасан.

Яхши бўлсанг, ўзарсан,
Ёмон бўлсанг, тўзарсан.

**гиёҳ
мусаффо**

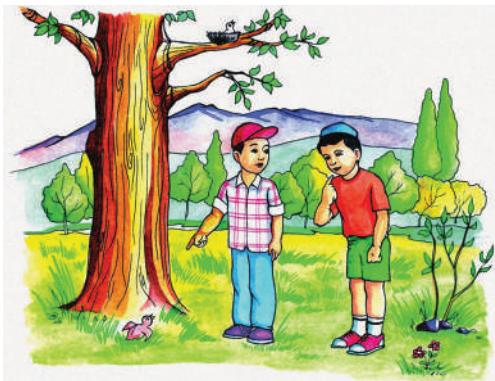

4. Тингланг. Мазмунини сўзланг.

Полапон

Ёзги таътилда Арман билан Нурлан бобоси ва бувисини кўргани қишлоқقا боришади. Бир куни улар боболарига ҳовлидаги боғчани тозалаб, тартибга келтиришда ёрдамлашиб юришган эди. Арман Нурланни чақирди.

Бориб қараса, у ерда тумшуғи сариқ бир полапон ётган экан. Бу чумчуқнинг боласи бўлиб, терак учидаги уясидан қулаб тушган эди. Унинг жуни йўқ, кўзлари очилмаган, қип-қизил гўшт эди. У бир тинмай чийиллар эди. Арман нарвон билан чиқиб полапонни уясига солди. Шундан буён Арман билан Нурлан чумчуқ боласини авайлаб, унга ғамхўрлик қилиб туришди.

«Улан» газетасидан

- ❖ Арман билан Нурлан полапонга қандай ғамхўрлик кўрсатишиди?
- ❖ Сиз қушларга қандай ғамхўрлик қиласиз?

15

САЁХАТДА НИМАЛАР МАН ҚИЛИНГАН?

1. Расмни күзатинг. Саёхатда нималар мумкин эмаслигини сўзланг.

2. Шеърни ўқинг. Кўчириб ёзинг ва унли ҳарфларнинг тагига чизинг.

Ёстиқчам

Юмшоқ, момик ёстиқчам,
Гули сариқ ёстиқчам.
Мени яхши кўрасан,
Тез ухлатиб қўясан.

Захро Ҳасанова

Унли товушлар: а, о, у, и, э, ў

Унли ҳарфлар: а, о, у, и, э, ў, е, ё, ю, я

Унли товушлар бўғин ҳосил қиласди.

момик

3. Топишмоқни ўқинг, жавобини топинг.

Уйчага учиб келар
Турли ердан қўп қушлар.
Учиб келгач, бу қушлар
Одамлар кўнглин хушлар.

4. Расмни диққат билан кузатинг. Рассомнинг хатосини топинг. Расм асосида ёлғон эртак тузинг.

16

БҮГИН

1. Ўқинг.

Тинчлик қўшиғи

Тинч-лик-ман, тинч-лик
Энг ши-рин қў-шиқ.
Мен би-лан яш-нар,
Гул ка-би ёш-лик.

Олқор Дамин

❖ Ҳар бир сўзда нечта унли ва нечта бўғин бор?

Ёдда сақланг!

Сўзда нечта унли бўлса, шунча бўғин бўлади.

2. Ўқинг. Сўзларни бўғинларга бўлинг ва бўғинлар орасига чизиқча қўйиб кўчиринг.

Дарахт, дурадгор, ўқувчи, мактаб, бекат, сафар, бозор, жадвал, ўлка, қадам.

3. Биттадан бўғин қўшиб сўз тузинг. Тузган сўзларингизни бўғинга ажратиб ёзинг.

машина	кенгуру
тулки	тўтиқуш
капалак	соат

4. Тингланг. Матндан беш бўғинли сўзларни аникланг.

Туя

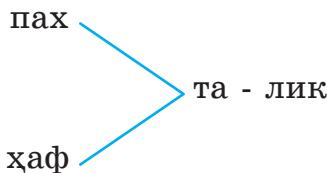
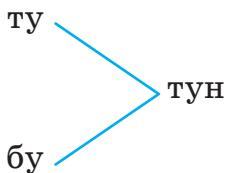
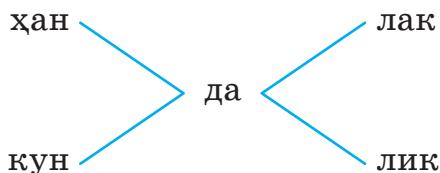
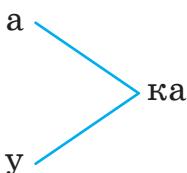
Туя – сувсизликка жуда чидамли ҳайвон. У чўл жойларда яшайди. Қадимдан туялар чўлларда юкларни ташиб бериш учун боқилган. Шунинг билан бирга унинг гўшти, жуни, сутдан фойдаланилади. Туя сутини ачитиб шубат (қимиран) тайёрланади. У жуда тўйимли ва шифобахш ичимлик ҳисобланади. Туя жунидан кўрпалар тайёрланади. Ўлкамизнинг жанубий ва гарбий томонларида қозоқи туя зотларини боқиб кўпайтирадиган хўжаликлар бор.

«У ким? Бу нима?» китобидан

5. Бўғинларни қўшиб сўз тузинг.

ЭРТАК ҚАҲРАМОНЛАРИ БИЛАН САЁХАТ

1. Эртакни тингланг.

Шамол

Киш фасли эди. Тонг палласида ёққан лайлак қор туш пайтида тўхтади. Кечки пайт эса қуюнли шамол турди-да, бирдан кучайиб, қуюндай кўтарилиб, худди аждарҳонинг овозидай пишқириб, аста тўхтади. Юмшоқ майин қорни остинустун қилиб ҳар тарафга тўзитди. Бирдан қорнинг остидан:

- Авайласанг-чи, оёқ остига назар ташлаб қўй!.. дея ялинган нозик овоз эшитилди. Кутимаган овоздан шошиб қолган шамол қанотини ёйиб, ерга қўнди. Хасад билан қорга қаради.
- Ҳой нега қийналдинг, Оқ эрка?
- Билмайсанми, менинг қучогимда Баҳорнинг гули ухлаб ётиби-ку. Шу гулни уйғотиб юбормагин!.. қирнинг устини тўзонга айлантирган момик қорнинг овозида меҳрибонлик ишораси бор эди. Шамол манманлигини ноилож тўхтатди.
- Ҳа, шунақами? Ундай бўлса, қаҳримдан қайтдим, саросимага тушма!

Елпинган шамол эсишдан тўхтаб, бағрини ерга босиб, узала тушиб ётди. Табиат ҳодисаларининг ҳам тилаги ҳаёт билан боғлиққа ўхшайди.

Қурманбой Толибоев

2. Сўзларни ўқинг, бўғинга ажратиб ёзинг.

Палласида	пишқириб
қуюнли	ялинган
кутилмаган	тўзонга
мехрибонлик	саросима

3. Эртакни ўқинг ва сўзлаб беринг.

Шер ва сичқон

Оқ кўнгилли шер бир куни сичқонга яхшилик қилганди. Орадан бир неча кунлар ўтиб, шер тузоққа тушиб қолди. Шернинг яхшилигини сичқон ҳам унутмаганди. У ўткир тишлари билан тузоқни қирқиб, ўз халоскорини қутқарди.

4. Мақолни ўқинг, ёдлаб олинг.

Яхшилик қилсанг – яхшилик кўрасан.

18

БҮГИН КҮЧИРИШ

1. Сўзларни бўғинга ажратиб, чизиқча билан ёзинг.

Намуна: Май-на.

Тўрғай, қишлоқ, тошлоқ, тинчлик, дарслик, ватан, бепоён, чегара.

Ёдда сақланг!

Сўзлар бир сатрдан иккинчи сатрга бўғинлаб кўчирилади.

2. Сўзларни диққат билан ўқинг. Уларни бўғин кўчириш қоидасига кўра бўлакларга ажратишни билиб олинг.

Олма-хон, ол-махон, даф-тар, нав-батчи, навбат-чи, ка-малак, кама-лак.

3. Сўзларни ўқинг ва таққосланг. Ўйлаб кўринг.

О-лим	Олим
у-ка	ука
о-на-жон	она-жон
Зул-фи-я	Зул-фия
дар-ё	дарё

Ёдда сақланг!

Бир ҳарфни биринчи сатрда қолдириб ёки иккинчи сатрга күчириб бўлмайди.

4. Сўзларни бўғин кўчириш қоидаси асосида бўғинларга кўра бўлакларга ажратинг. Бир бўғинли сўзларни ёзинг.

Уй, уйча, боғ, боғбон, той, тойча,
синф, синфдош, дарс, дарслик.

5. Тингланг. Мазмунини сўзланг.

Яйловда

кўра

Ўлкамизда яйловлар кўп. Бу яйловларда қўй-қўзилар боқилади. Чўпонлар қўй-қўзиларни яйловда ўтлатиб, кечқурун қўрага ҳайдаб келадилар. Эрта тонгда қўйлар ўтлатиш учун яна яйловга олиб борилади. Қўйлар кун бўйи ўт майсалардан еб тўядилар. Қуёш тоғ орқасига ўтиб кеч кирганда қўйлар қўрага олиб келинади. Чўпонларнинг қўриқчи итлари уларга ёрдам беради.

❖ Бўғин кўчириш қоидаси асосида бўғинга бўлинмайдиган сўзларни аниқланг.

19

САЁХАТ ЙЎНАЛИШИНИ ТУЗИНГ

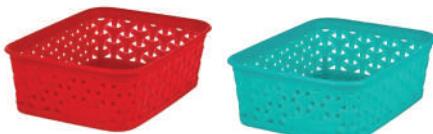
1. Кийикча ўрмон мактабига ўқишига бормоқчи. Дўстларингиз билан кийикчага ўрмон мактабига қандай бориши кераклигини сўзлаб беринг.

2. Ўйланг ва ўйнанг. Сўзларни гуруҳларга ажратинг.

Ўрмон, дала, майдон, ойна, уй, қуш, соат, ананас, кийикча, ўтлоқ, яйлов, капалак.

3. Ўқинг. Гаплардаги сўзларни бўғинга ажратиб ёзинг.

Ўрмонда қўзиқорин қўп. Болалар қўзиқорин теришди.

4. Расмларни күзатынг. Чизма асосида ғаплар түзинг.

_____.

_____.

_____.

5. Шеърни тингланг.

Кенг далалар, ўрмон, денгизлар,
Гулзор, боғлар – бари бизники.
Дарё, күллар, серҳосил ерлар,
Олтин тоғлар ҳур элимники.

Шукур Саъдулла

хур
эл

20

А ва О УНЛИЛАРИ

1. Ўқинг. А ва О ҳарфлари билан бошланган сўзларни бўғин кўчириш қоидаси асосида бўғинларга ажратиб ёзинг.

Намуна: Ашу-ла.

Айик, Ойдин, кўча, аёл, Оқила, коса, оила, ашула,
Анвар, ота, майна, аччиқ, ариқча, осмон, оромгоҳ.

2. Ўқинг. О ҳарфининг айтилиши ва ёзилишини билиб олинг.

Омон, озода, бозор, осмон, самолёт, олов, олмос,
трактор, конъки, компас, олтин.

3. Шеърни тингланг.

Бола орзуси

Буюк Абайдек кенг юрак
Шоир бўлгим келади.
Бауржандек шерюрак
Ботир бўлгим келади.
Бор билимни ўрганган
Олим бўлгим келади.
Етмиш ҳунар ўрганган
Ҳунарманд бўлгим келади.
Мана, шундай ажойиб
Бордир менинг орзуим.
Элга бўлган ҳурматни
Келажакка боғладим.

A. Едилова

4. Биринчи устундаги нұқталар ўрнига о, иккінчи устундаги нұқталар ўрнига а ҳарфини қўйиб, сўзларни кўчиринг.

С...м...н

С....м....н

қ...ра

қ...ра

н...м

н...м

с...ф

с...ф

5. Расмни кузатинг. Расм асосида ҳикоя тузинг.

6. Топишмоқнинг жавобини топинг. А ва О унлилари қатнашган сўзларни айтинг.

Ёзиб кумуш пояндоз,
Совуқда элар шакар.
Шарбатсиз ясар новвот,
Топинг сиз бермай шаҳар.

21

ЭКСКУРСОВОД – КИМ? И ва Э УНЛИЛАРИ

1. Матнни тингланг. Болаларни ким кутиб олди?

Музейга саёшат

Биз яқинда ўқитувчимиз билан шаҳримиздаги тарихий-ўлкашунослик музейига бордик. У ерда бизни музей ходими – кутиб олди. У бизга музейдаги экспонатлар ҳақида сўзлаб берди. Биз ўлкамиз тарихи ва маданиятига оид кўп нарсаларни билиб олдик. Унга раҳмат айтиб, мактабимизга қайтдик.

Билиб олинг!

Экскурсовод (экскурсия) – саёшат ўтказиш бўйича мутахассис. У саёшат ўтказилаётган жойнинг тарихини, маданиятини, географиясини яхши билади.

2. Ўзингиз яшаб турган шаҳар ёки қишлоқдаги энг қизиқарли жойларга ота-онангиз билан саёшатга боринг. Олган таассуротларингиз ҳақида фотоальбом, постер тайёрланг.

3. Ўқинг. И ҳарфининг биринчи устундаги сўзларда чўзиброк, иккинчи устундаги сўзларда қисқароқ айтилишини билиб олинг.

илон синф
илгак хизмат
литр ҳикоя
интернет ўғил

элеватор
экспонат

4. Ўқинг. Сўзларни бўғин кўчириш қоидасига кўра бўлакларга ажратиб ёзинг. Э ҳарфли бўғинларнинг тагига чизинг.

Намуна: Эр-кин.

Электр, эллик, эриди, эрталаб, эпчил, элеватор, Элёр.

5. Шеърни ўқинг. Сиз дўстларингиз билан қишида қандай ўйинлар ўйнайсиз?

Қиши

Оқ либосда, қурч гавдали,
оқ соқолли –
Сочган заҳри тирик жонга
ғовға солди.
Уст-энгили қировда ва
турқи совуқ,
Қадамини ғарч-ғурч босиб
келиб қолди.

Абай Құнанбоев

22

У ва ў УНЛИЛАРИ

1. Ўқинг.

Булбул, тутун, бургут, бурун, чуқур, қудук, уруғ, тухум, тугун.

Кўчиринг. Шу сўзларнинг иккала бўғинида ҳам У ҳарфи ёзилишини билиб олинг.

2. Расмлардаги нарсалар номини ёзинг. У ва ў ҳарфларининг тагига чизинг.

3. Ўқинг, ў унлиси сўзнинг қайси бўғинида келаётганини айтинг.

Бўрон, дўстлик, жўяқ, кўрпа, кўприк, нўхат, рўмол, ўрдак.

4. Тез айтишни тез-тез айтинг.

Кўлимдаги қўғирчоқнинг
Кўнғир сочи қўнғироқ.

5. Тингланг. Матндан у ва ў унлиси бор сўзларни аниқланг.

Қишки сафар

Мўрисидан дуд чиққан
Уйлар мисли поездлар,
Елаётир манзилга –
Шитоб, бизнинг поездлар.
Улар тўхтамас токи,
Совуқ қорлар кетгунча.
Токи сўнгги бекати
Навбаҳорга етгунча.

Дилшод Ражаб

6. Мақолларни ўқинг, мазмунини тушунтиринг.

Белги бўлса, йўлдан адашмас,
Ақл бўлса, сўздан адашмас.

Чинордек бўйинг бўлгунча,
Тумордек ақлинг бўлсин.

Ой тунда керак,
Ақл қунда керак.

**жўяк
навбаҳор**

23

Е ҲАРФЛИ СҮЗЛАР

1. Муз майдони ҳақида ўқинг.

Алматида «Медеу» муз майдони бор. Муз майдони Алатау тоғ ёнбағрида жойлашган. У ерда турли халқаро спорт мусобақалари ўтказилади. «Медеу» да қишин-ёзин конъкида учиш мумкин.

2. Элшод билан Солиҳ «Медеу» муз майдонига боришди. «Медеу» болаларга ёқиб қолди. Улар муз майдони ҳақида постер тайёрлашди.

❖ Сиз ҳам ўз саёхатларингиз ҳақида постер тайёрланг.

разъезд

3. Ўқинг.

Елим, етти, поезд, елка, қаер, енгил, елкан, ер, ем, ел, енг.

❖ Е ҳарфи бўғин бошида қандай айтилишини билиб олинг. Сўзларни кўчириб ёзинг.

4. Шеърни тингланг. Қишда қандай ўйинлар ўйнайсиз?

Конъки учамиз!

Жуда яхши бизнинг қиши,
Қишига бўлсин кўп олқиши!
Майдончамиз тап-тайёр,
Ёғмоқдадир кумуш қор.
Энди биз физ – физ конъки учамиз!

Тўлқин

5. Ўқинг.

Бел, белбоғ, меҳмон, мева, терак, чепак, дераза, телефон.

❖ Е ҳарфининг ундошлардан сўнг Э айтилишини билиб олинг. Сўзларни кўчиринг, Е ҳарфининг тагига чизинг.

6. Ҳар бир қатордаги сўзларни ўқинг. Ортиқча сўзларни топинг.

1. Куз, баҳор, ёз, барг.
2. Саъва, разъезд, альбом, маъно
3. Каптар, бургут, ниначи, укки.
4. Стул, диван, стол, китоб.

24

Ё ҲАРФЛИ СҮЗЛАР

1. Расмни кузатинг. Расм асосида таянч сўзлардан фойдаланиб гаплар тузинг.

Таянч сўзлар: Сайёра, Ёрқин, Ёқут, ўрмон, қуён.

2. Нуқталар ўрнига Ё ҳарфини қўйиб шеърни ўқинг.

Сархил юрт

Куни билан
...ғди ...мғир.
Булутларни
Соғди ...мғир

Сўнгра ранглар
...нди ҳар хил.
Ер-у осмон
Бўлди сархил!

Нуруллоҳ Остон

3. Ўқинг. Сўзларни бўғин кўчириш қоидасига асосланиб, бўғинларга ажратиб ёзинг, Ё ҳарфининг тагига чизинг.

Ёдгор, ёлғиз, қуён, дарё, пиёла, пиёз, ёқа, ёғоч, ёмғир.

4. Ўқинг. Ё ҳарфининг бўғин бошида айтилиши ва ёзилишини билиб олинг. Сўзларни кўчириб ёзинг.

Ёш, ёрдам, ёғоч, қуёш, ёз, ёнғоқ, пиёла.

5. Тингланг. Эртак мазмунини сўзланг.

Алдар Кўса ва бой боласи

Бир куни Алдар Кўса кўчада пиёда кетаётган экан. Унинг олдидан бир отлик чиқиб қолибди. Салом-аликдан кейин у киши:

– Исминг нима? – деб сўрабди.

– Алдар Кўса.

– Ха, сен алдамчи Алдармисан?

– Ха.

– Қани, мени алда-чи.

– Вой! Вой! – деб оёғига бир урибди.

– Алдайдиган дўмбирам уйда қолиб кетибди. Отингни бериб турсанг, олиб келардим.

Бойнинг боласи отдан тушиб, уни Алдар Кўсага берибди.

Алдар отда кета туриб:

– Алдаш дегани шу бўлади, яхши қол! – дея чопиб кетди.

Бойнинг боласи алданганини шундагина тушунибди.

❖ Алдар Кўса йўлда кимни учратди?

❖ Алдар Кўса бойнинг боласини қандай алдади?

25

СИЗ ҚАЕРГА САЁХАТГА БОРГАНСИЗ? Ю ҲАРФЛИ СҮЗЛАР

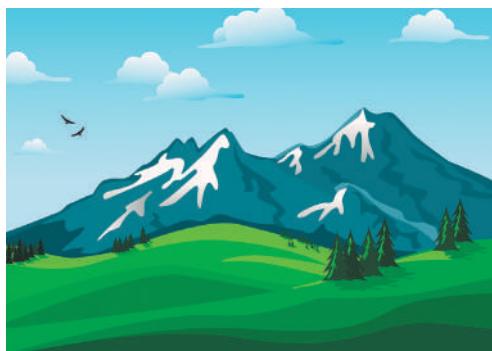
1. Матнни ўқинг. Ю ҳарфли сўзларни топинг.

Кўнғироқ чалинди. Дарс бошланди. Ўқитувчимиз Саида опа:

— Сизлар қаерга саёҳатга боргансизлар? — деб сўради. Руфина, Юсуф, Юлдуз, Суюнбек ўз саёҳатлари ҳақида сўзлаб беришди. Ўқитувчимиз улардан мамнун бўлдилар.

2. Расмларга қаранг. Болаларнинг қаерга саёҳатга борганини аниқланг.

3. Сўзларни бўғинлаб ўқинг. Ю ҳарфининг бўғин бошида ва бўғин ўртасида қандай ўқилишига эътибор беринг.

Юл-дуз, юк, юз, қу-юқ, бу-юқ, па-ра-шют, ю-туқ, са-лют.

❖ Кўчиринг. Ю ҳарфли бўғинлар тагига чизинг.

4. Гапларни ўқинг.

Руфина йўлда

кўрди.

Юлдуз музейда

томуша қилди.

Суюнбек тоқقا

билин борди.

Юсуф ўрмонда

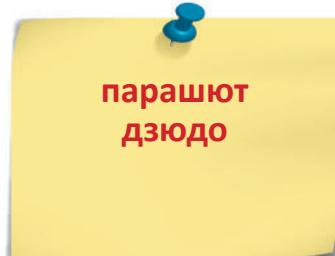

сайрашини эшитди.

5. Нуқталар ўрнига ю ҳарфини қўйиб сўзларни кўчиринг.

Су...қ, бу...м, ...вош, ...мшоқ,
...малоқ, кост...м, компъ...тер,
дз..до.

26

ПОЙТАХТГА САЁҲАТ Я ҲАРФЛИ СЎЗЛАР

1. Бўғинлаб ўқинг. Я ҳарфининг ўқилишига эътибор беринг.

Яс-ми-на, Зул-фи-я, Са-фи-я, Я-мин, Я-шин,
ян-варь, яп-роқ, я-са-моқ, ло-ви-я.

❖ Сўзларни бўғин қўчириш қоидасига асосланиб, бўғинларга ажратиб ёзинг.

Намуна: Яс-ми-на, Зул-фи-я.

2. Матнни тингланг.

Яшин укаси Ямин билан Нур-Султон шаҳрига саёҳат учун йўлга чиқишиди. Поезд шаҳарга эрталаб етиб келди. Уларни вокзалда дўсти Ербол кутиб олди. Улар Ерболнинг уйида меҳмон бўлишиди. Эртаси куни Ербол билан шаҳар бўйлаб саёҳат қилишиди.

– Нур-Султонга яна қандай транспорт турида бориш мумкин?

3. Расмга қараб Яшин билан Яминнинг саёҳати ҳақида билиб олинг!

Нур-Султон – Ватанимиз пойтахти

4. Мақолни ўқинг ва ёддан ёзинг.

Яхши кўрган дўстингдан,
Жонингни ҳам аяма.

Океанариум

27

ҚОЗОФИСТОН БҮЙЛАБ САЁХАТ

1. Шеърни ўқинг, мазмунини тушунтиринг.

Чаман – чаман гулларга,
Сайроқи булбулларга,
Тошқин – дарё, кўлларга,
Бойдир гўзал Ватаним.
Ягонадир чиройинг,
Ер бағридек бағринг кенг.
Сен ҳаёт, илҳом бердинг,
Бор бўл, гўзал Ватаним.

**бағри
илҳом
бепоён**

Ўткір Рашид

2. Матнни тингланг.

Ватан нима?

Биз яшаётган гўзал, бепоён мамлакат – Қозоғистон деб аталади. Қозоғистоннинг пойтахти – Нур-Султон. Биз ўзимиз яшаб турган мамлакатни она-Ватан деб атایмиз.

3. Қўшиқни ёдланг ва қуйланг.

Ҳар доим бўлсин қуёш!
Ҳар доим бўлсин осмон!
Ҳар доим бўлсин онам!
Ҳар доим бўлай мен!

4. Саёҳатлар давомида учраган ҳайвонлар ва ўсимликлар ҳақида постер тайёрланг.

5. Қозоғистон харитасига қаранг. Қозоғистондаги йирик шаҳарлар номини ўқинг. Шаҳар номларини алфавит тартибида ёзинг.

6. Саёҳатларда сиз нималарни ўргандингиз?
Сизга саёҳатга бориш ёқадими?

28

УНДОШ ТОВУШЛАР ВА ҲАРФЛАР

1. Ўқинг. Ажратиб берилган сўзлардаги ундош товушларни аниқланг.

Бахтиёрман

Ватан, бахтли қизингман,
Қалбим – қуёшга макон.
Юзда меҳрим товланар,
Сени эслаган замон.
Бахтиёрман бағрингда
Кўнглим доим гулдайин.
Нур олиб офтобдан
Улғаяман кун сайин.

Гуландом Тогаева

2. Нуқталар ўрнига мос ундош ҳарфни қўйиб, сўзларни ўқинг ва ёзинг.

А...дод, а...ир, ба...мал, ву...қон, га...ҳар, гул...ан,
жаво..., зум...ад, ли...ос.

3. Расмда берилган нарсаларнинг номларини фойдаланиб, гаплар тузинг ва ёзинг.

**намиққан
сокин**

Үндош товушни талаффуз қилғанда, ҳаво оғизда түсиққа учрайди. Шунинг учун шөвқин (ч, ш) ёки овоз ва шөвқин (б, г, ж) әшитилади.

4. Тингланг.

Яхши ният

(Ўзбек халқ әртаги)

Ўрмонзор сокин тун қўйнида мудрагар, атроф тинч, осуда экан. Салқин шамолда намиққан япроқ ва ўтлар иси димоққа уриларкан. Сал шарпадан қулоқлари динг бўлиб бораётган қуён сарғиш япроқлар ичида ярақлаб турган тилла тангани кўриб қолибди. У ўз кўзларига ишонмабди.

– Ё, тавба! Наҳотки, менга баҳт қулиб боқди? – дебди қувончини ичига сиғдиролмай. Қуён ўтириб ширин хаёлга чўмибди.

– Бозорга бораман-да, бу тангага ўн қоп карам, ўн қоп сабзи сотиб оламан. Ўрмондаги ҳамма қуёнларни чақириб, зиёфат бераман. Оч-наҳор юрган дўстларим бир яйрапсин, – дея яхши ният қилибди у.

- ❖ Нима учун қуён жуда хурсанд бўлди?
- ❖ У қандай яхши ният қилди? Эртакни давом эттиринг.
Эртак қандай тугаши мумкин?

29

УРФ-ОДАТЛАР

1. Шеърни тингланг. Маъносини тушунтиринг. Оғайнимиз баримиз

Оқмиз, қора, сариқмиз,
Оғайнимиз баримиз.
Үртоқ бўлсин асқар тоғ,
Мева тўла боғча-боғ.
Үртоқ бўлсин ер-сувла,
Оқмиз, қора, сариқмиз,
Оғайнимиз баримиз.

Анурбек Дүйсенбиев

2. Мақолни ўқиб, кўчириб ёзинг. Ундош ҳарфлар тагига чизинг.

Бирлашган ўзар, бирлашмаган тўзар.

3. Матнни ўқинг.

Қозоғистон кўп миллатли давлат. Унда юздан ортиқ миллат вакиллари яшайди. Улар аҳил дўст. Бир-бирларининг урф-одатларини ва анъаналарини ўрганадилар, ҳурмат қиласидилар.

❖ Ажратиб берилган сўзни товуш-ҳарф юзасидан таҳлил қилинг.

4. Бүгінлардан болалар исмларини ҳосил қилинг.
Нечта сұз үқидингиз?

Ди	ма	лик
Ро	за	ра
То	ма	ша
Уч	кун	дуз
Ни	на	им

5. Расмларни күзатинг. Қандай үрф-одатлар тасвирланғаныни айтинг. Улар ҳақида нималар биласиз?

Үрф-одатларымизни ўрганинг.

анъана

30

ЖАРАНГЛИ ВА ЖАРАНГСИЗ УНДОШЛАР

1. Ўқинг.

Боғбон кўчатни экди. Шамол кўчатни эгди. Карим мусобақада ҳаммадан ўзди. Кўчатларимиз бир текис ўсди. Навбатчи синфга ўқувчилардан олдин келади. Халқимиз пахтани оқ олтин дейди.

❖ Ажратиб кўрсатилган сўзларни икки устун шаклида ёзинг. Улар бир-биридан қайси ундош билан фарқланяпти?

Ундош товушлар жарангли ва жарангсиз бўлади.

Жарангли ундош товушлар: б, в, г, д, ж, з, ф, й, л, м, н, нг, р

Жарангсиз ундош товушлар: п, ф, к, т, с, ш, ч, х, ц, қ, ҳ

2. Аввал жарангли ундош билан кейин жарангсиз ундошлар билан бошланган сўзларни айтинг.

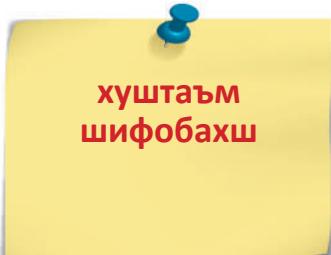
Баланд, вазифа, гулхан, дарс, жавоб, китоб, лавлаги, навбатчи, меҳнат, расм, синф, табиат, фил, шаҳар, ҳаво.

3. Шеърни ўқинг. Ажратиб берилган сўзни товуш ва ҳарф томонидан таҳлил қилинг.

Сингилчам **Хушнозбегим!**
Жажжи қизалоқ, дегум.
Қилиқлари ажойиб,
Ширингина, гаройиб.
«Акажоним» деган чоф
Обераман қўғирчоқ!

Мунира Муҳиддин

хуштаъм
шифобаҳаш

Жарангли ундош товушларни талаффуз қилганда овоз ва шовқин эшитилади.

Жарангсиз ундошларни талаффуз қилганда, фақат шовқин эшитилади.

4. Матнни ўқинг.

Асалнинг қандай шифобахш хусусияти бор?

Асалнинг яратилиши

Ари аввал дуч келган нарсаларни тамадди қиласр экан. Ширин, bemаза, аччик, чучук нарсаларни ейиш уни бора-бора нозиклаштирибди. Сўнг у ўзига маъқул таомни топмоқчи бўлибди. Кечакундуз тинмай меҳнат қилибди. Нихоят хуштаъм таом тайёр бўлибди. Ари чидам билан меҳнат қилиб, шифобахш ва лаззатли таом-асални яратибди.

(Ўзбек халқ эртакларидан)

5. Расмлар ўрнига керакли сўзни қўйиб, гапларни кўчиринг.

Боғда

ўсади.

Полизда

пишади.

31

МЕН СЕВГАН ЎЙИНЛАР

1. Топишмоқни топинг.

Ҳавода тўрт бурчаги,
Қўлидадир ичаги.

2. Шеърни ўқинг. Сиз ҳам варрак учирганимисиз?

Ўзиг кетди варрагим

Учганида варрагим,
Завқса тўлар юрагим.
Кенг осмонда елкандай,
Сузиб кетди варрагим.

Роса учди осмонда,
Лекин қолдим армонда!
Кучли шамол турганда
Ўзиг кетди варрагим...

Пўлат Мўмин

3. Катталар ёрдамида варрак ясанг ва учиринг.

4. Чизиқлар ўрнига керакли сўзни қўйиб, гапларни кўчиринг.

Дарсда ўқувчилар _____ ўтиради. Гулзорнинг четига
_____ ётқиздик. Рустамнинг акаси _____ ўқувчи. _____
экилган пиёз тез етилди.

Қўйиш учун сўзлар: жим, чим, зийрак, сийрак.

5. «Сўз ўйинини» ўйнанг.

- Сўз топ Али,
Унда бўлсин
А, У, Г ҳарфи.
- Анор, узум, гилос.
- Топдинг, топдинг,
Сенга балли!
- Сўз топ-чи, Гули
Унда бўлсин
Д, Ш, С ҳарфи
- Дамин, Шухрат, Саида.
- Топдинг, топдинг,
Сенга балли!

6. Расмларни кузатинг. Болалар қандай ўйин ўйнаётгани ҳақида сўзлаб беринг.

32

ТАЛАФФУЗДА ТУШИБ ҚОЛАДИГАН ҮНДОШЛАР

1. Сўзларнинг охирига д, т ҳарфларидан мосини қўйиб қўчиринг.

хурсан...	пайван...
балан...	каф...
фарзан...	рос...
пайван...	дўс...

- ❖ Юқоридаги сўзларнинг айтилиши ва ёзилишида қандай фарқ бор?

Хурсанд, рост каби сўзлар охиридаги д ва т ундошлари талаффузда тушиб қолади, аммо ёзувда сақланади.

2. Матнни ўқинг. Мазмунини сўзланг.

Боғимиз – бобомдан мерос

Уйимизнинг рўпарасида кичкинагина боғимиз бор. Ўзи катта эмас. Лекин мевали дараҳтларнинг ҳар хилидан бор. Ҳаммасини бобомлар экканлар. «Яхшидан боғ қолади, қизим» дерди бобом. Биз ойижоним билан бобомдан мерос қолган боғимизни парвариш қиласиз.

- ❖ Мерос сўзини қандай тушунасиз?

3. Мақолларни ўқинг. Кўчиринг. Талаффузи ва ёзилишида фарқ қилган сўзларнинг тагига чизинг.

Меҳнатдан дўст ортар. Бошингга қилич келса ҳам рост гапир. Режасиз иш – қолипсиз фишт.

4. Ўқинг. Топишмоқнинг жавобини топинг.

Отдан баланд, итдан паст.

- ❖ Талаффуз ва ёзилишида фарқ қилган сўзларни аниқланг.

5. Тушиб қолдирилган *ð* ёки *t* ҳарфларидан мосини қўйиб ўқинг.

Пас..., хурсан..., жуф..., балан..., каф..., фарзан..., гўш..., пайван..., минна...дор.

- ❖ Сўзларни лугатдан текширинг.

6. Шеърни ёдланг.

Кичик боғбонлар
Қўлида белкураклар,
Дилда орзу-тилаклар.
Кўчат экар болалар,
Гўё гул-у лолалар.

Анвар Қурбон

кафт
мерос

33

ТУРЛИ ХАЛҚЛАРНИНГ ҮЙИНЛАРИ

1. Матнни ўқинг. Дам олиш кунлари сиз қандай үйинлар ўйнайсиз?

Дам олиш куни болалар майдончага тўпланишди. Улар икки гурухга бўлинишди. Қиз болалар «Читти гул» үйинини бошлиашди. Ўғил болалар ҳам ўзлари ёқтирган үйинга киришилар.

2. Шеърни ўқинг. Қизлар билан ўйнанг.

Тошхон қиз ўзи-ўзи
Бошида йўрмадўзи,
Йўрмадўзи ярашган,
Ойисига қарашган,
Ҳаю читти гул.

Тошхон қизнинг боши бор,
Манглайды қуёши бор.
Бу йил биринчи синф,
Чунки етти ёши бор,
Ҳаю читти гул,
Ҳаю читти гул.

3. Расмни кузатинг. Ўғил болалар ўйнаётган үйин номини топинг. Үйин қоидасини биласизми?

4. Берилган жарангсиз ундошли сўзларга жарангли ундошли сўзлар топиб, ёнига ёзинг.

оқмоқ – оғмоқ

қарс – _____

олтита – _____

тил – _____

ийқилди – _____

ис – _____

Қўйиш учун сўзлар: олдида, йифилди, қарз, дил, из.

5. Шеърни тингланг. Бекинмачоқ ўйинини қайси фаслда ўйнаш мумкин эмас.

Бекинмачоқ

Биргаллашиб уч ўртоқ –
Мен, Азиза ва Қўшоқ,
Кенг лолазор кўйнида
Ўйнадик бекинмачоқ
Бекинмоқчи бўлсам мен,
Ҳар лола имлаб секин –
Дейди: «Келақол, ўғлон,
Бизнинг маконга бекин».

Anvar Obidjon

6. Санамаларни ёдлаб олинг ва дўстларингиз билан ўйнанг.

Азиз кўчага чиқди,
Араваси бузилди,
Унга нечта мих керак?
Бир, икки, уч, тўрт,
Беш, олти, етти – кетди.

Чумчук учди,
Жарга тушди.
Иқ-биқ –
Сен чик.

34

П ва Ф УНДОШЛАРИ

1. Расмда кўрсатилган нарсаларнинг номини айтинг. Аввал Ф ҳарфли сўзларни, кейин П ҳарфли сўзларни ёзинг.

2. Матнни ўқинг. Ф ҳарфи бор сўзларни топинг.

Футбол

Афзал, Фурқат, Фарҳод майдонда футбол ўйнадилар. Фурқат дарвозабон бўлди. Афзал, Фарҳод тўп тепишиди. Ўйин қизиди. Болалар қувноқ қайтдилар.

- ❖ Футбол ўйини қоидасини биласизми?

3. Тез айтишни ёдлаб олинг.

Фокусчи боксчимас,
Боксчи фокусчимас.

4. Расмда берилган нарсалар номиниң ўқинг ва ёзинг.
П ва Ф ундошларининг тагига чизинг.

тук

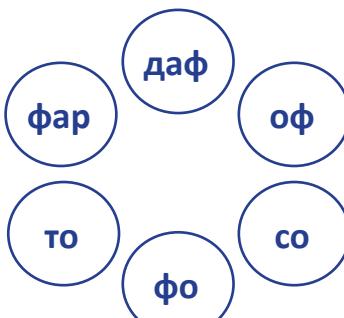
вун

тар

тоб

наръ

вук

5. Шеърни тингланг. Ўйинни ўқитувчи бошчилигига ўйнанг.

Зийрак-зийрак

Йўлбошчи Файрат акам
Фоят ажойиб экан.
Келдилару келдилар
Қизиқ ўйин қилдилар.
Қўз юмингиз, дедилар,
Тенг юмингиз дедилар
Юмиб турдик ҳаммамиз.
Сўнг очинг деб айтдилар,
Ким йўқолди, айтинглар?
Топган зийрак аталар,
Китоб совфа этилар...

M.Аъзам

35

З, С, Ц УНДОШЛАРИ

1. Ўқинг. З, С, Ц ундошларининг айтилишига дикқат қилинг.

туз-тузли, куз-кузги, фоз-фозлар
Чарос, гилос, олмос.
Цех, цирк, циркуль.

2. Матнни ўқинг.

Концерт

Шаҳримизда катта маданият саройи бор. У ерда онажонлар байрамига атаб катта концерт бўлди.

Концертда ўқувчилар ҳам иштирок этишди.

3. Нуқталар ўрнига мос сўзларни қўйиб, гапларни ўқинг ва ёзинг.

Юлдузхон ... қўшиқ айтди. Санамай ... дема.
Саида чиройли ... тайёрлади. Зулфия ... кийди.

Қўйиш учун сўзлар: саҳнада, сакқиз, гулдаста, зардўппи.

4. Ўқинг.

Дина Нурпейисова қозоқ халқининг таниқли бастакор – күйчиси. У Қозогистон халқ артисти унвонига эга бўлган санъаткор. Биз унинг бой адабий мероси ва ижодини ўрганамиз.

5. Шеърни ўқинг.

Бахтли болалар қўшиғи

Бизлар шодон ўғлонмиз,
Қўшиқ айтиб қувнаймиз.
Бахтли юртда улгайиб,
Гўзал гулдай яйраймиз.
Гўдакларни севинтириб,
Кексаларни ҳурматлаб.
Биз уларга ҳавас или,
Яшнатамиз боғларни.

Қўсжон Мусирепов

зардўппи

36

ҮЙЛА, ТОП!

1. Сүзларни ўқинг. З, Џ, С ундошларининг талаффузига эътибор беринг.

зирақ сурат цирк
завқ салом цех
зехн саҳна центнер

зехн

2. Топишмоқларни ўқинг. Жавобларини катақка жойлаштиринг.

Беҳ, беҳ десам келмайди,
Кепак берсам емайди.

--	--	--	--	--	--	--

Ерга найза қадалди,
Сув найзадек отилди.

--	--	--	--

Оловга тобласанг,
Тани яйрайди.
Тарсаки уриб турсанг,
Шўх – шўх сайрайди.

--	--	--	--

3. Ўйланг. Нима ортиқча?

4. Ажратиб күрсатилған сўзлардан бошлаб гап тузинг ва ёзинг.

Боғига, мактаб, гилос, экдик, биз.
Ўсди, кўчатлар, экилган, текис.
Олиб, борди, циркка, отам, мени.

5. Шеърни тингланг. Ўртоқларингиз билан «Қайси катта?» мавзусида расмлар чизинг ва каттасини топинг.

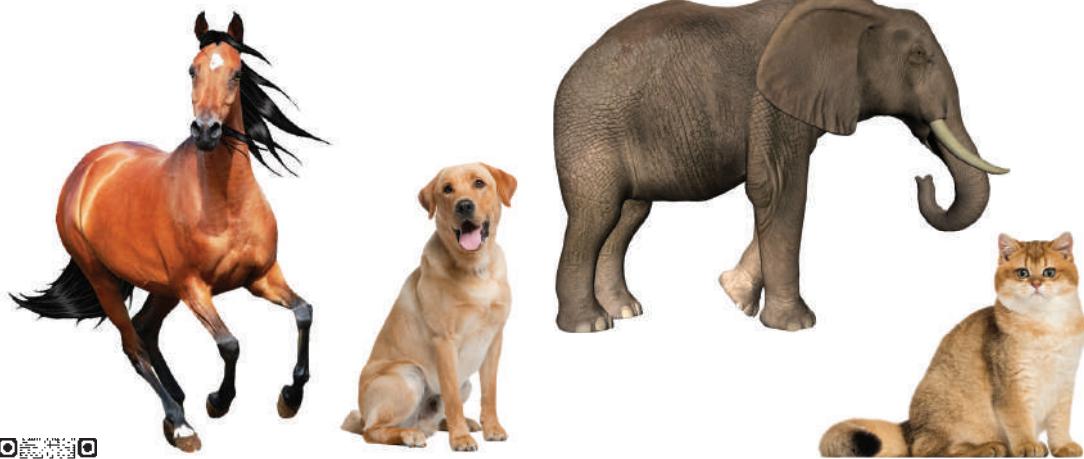

Қайси катта

Адҳам билан Раҳмат бир куни
Узок ўйлаб қолиши туни.

- Қайси ҳайвон айт-чи, энг катта?
- Энг каттаси – от-да, албатта.
Энг кичкина ҳайвон қайси бири?
- Энг кичиги лайча итмикин?
Ҳайвонларнинг расмин солайлик,
Қайси катта билиб олайлик.

Ўтқир Рашид

37

X ва X УНДОШЛАРИ

1. Ўқинг. Сўзлардаги X ва X товушларининг талаффузига эътибор беринг ва таққосланг.

ҳайкал	хотира
ҳикоя	хабар
ҳикмат	хат

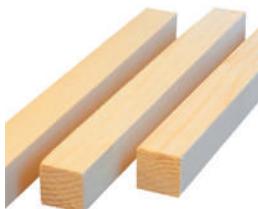

2. Ўқинг. Аввал X ҳарфли сўзларни, кейин X ҳарфли сўзларни кўчиринг.

Хат, ҳўл, хол, ҳаво, хўроз, ҳунар, шаҳар, халқ, раҳмат, пахта.

3. Расмларни кузатинг. X ҳарфли сўзларни танланг ва айтинг. Уларга мос чизмалар чизинг.

4. Ифодали ўқинг. «Х» ва «Ҳ» ундошларини тўғри талаффуз қилинг.

Лайлакхон, сенга раҳмат,
Юз раҳмат, минг раҳмат,
Қуёнларга қилдинг сен
Кўп хизмат, кўп хизмат.

«Ўзбек халқ эртагидан»

5. Шеърни ўқинг. Ажратиб берилган сўзларнинг талаффузи ва ёзилишига эътибор беринг.

Обод маҳаллам

Отам, онам, мен, укам –
Оиламиз жамул-жам.
Кўп уйлардан иборат.
Менинг обод маҳаллам.
Оилада қадрият:
Эзгу иш, яхши ният.
Биздек оилалардан
Ташкил топар жамият.

A.Нажмиддинов

6. Чизиқлар ўрнига берилган сўзлардан мосини қўйиб топишмоқни ўқинг, жавобини айтинг.

_____ ўсади,
_____ гулдан ўтади.
Баргини тўғраб ойим,
Овқатга солар доим.

❖ *Қўйиш учун сўзлар:* ҳовлимизда, ҳиди.

ИНОҚ ҲАЙВОНЛАР

1. Ўқинг. «Ҳ» ва «Х» ундошли сўзларни кўчириб ёзинг.

Биз ҳунарга ва илмга,
Гул ҳаётга эгамиз.
Еримизни, кўлимизни,
Халқимизни севамиз.
Она юртда ўйнаб-кулар,
Биз Ватаннинг фарзандимиз.
Ўғлонимиз меҳнатсевар,
Чевар, чаққон қизимиз.

Қодир Мирза Али

2. Расмларга қараб эртак тузинг ва сўзлаб беринг.

❖ Тулки ва бўрининг хислатларини таққосланг.

Тулки – ..., ...,

Бўри – ..., ...,

3. Эртакдан парча ўқинг.

Инок ҳайвонлар

Бир уйда кучук яшар экан. Унинг ёнига мушук келиб қолибди:

- Дук, дук-дук! Бу ерда ким бор?
- Мен кучук – вов-вов-вов. Сен ўзинг кимсан?
- Мен мушук – миёв-миёв, миёв...

Шундан сўнг улар бирга яшай бошладилар.

Уйчага яна бошқа ҳайвонлар ҳам келишибди...

- ❖ Эртакни давом эттиринг, харитасини чизинг.
- ❖ Эртакни ролларга бўлиб саҳналаштиринг.

4. Мақолларни ўқинг мазмунини тушунтиринг.

Эшик очик бўлса ҳам, рухсат сўраб кир.

Ҳурмат қилсанг, ҳурмат кўрасан.

39

КЕТМА-КЕТ КЕЛГАН БИР ХИЛ УНДОШЛИ СҮЗЛАР

1. Ўқинг. Сўзларнинг ёзилишида қандай ўхшашлик бор?

содда
пилла
тилла

хоккей
ҳасса
иссиқ

арпа
марра
жизза

2. Шеърни ўқинг. Кетма-кет келган бир хил ундошли сўзларни ёзинг.

Ота-она

Ота-она икки сўз,
Бири қошу бири кўз.
Бир-биридан қимматли
Мехри дарё, ҳимматли.

3. Берилган сўзлардан гаплар тузинг ва ёзинг.

Суннат
Қандолатчи
Бувим

новвот
алла
шахмат

айтди
тайёрлайди
ўйнади

ҳиммат

4. Матнни ўқинг. Кетма-кет келган бир хил ундошли сўзларни бўғинлаб айтинг.

Циркда

Биз Нур-Султон шаҳридаги циркка бордик. Ёввойи ҳайвонлар, ҳар хил паррандалар ўз ҳунарларини кўрсатди.

Оппоқ жажжи кучуклар ўйинга тушди. Кейин каттакон фил чиқди. Фил калласини ерга энгаштириб, одамларга салом берди. Биз қаттиқ қарсак билан қарши олдик. Фил яна бир неча ўйинлар кўрсатди. Биз циркдан мамнун уйга қайтдик.

5. Топишмоқнинг жавобини расм асосида тасвирланг.

Аёз бобо новвот сотди,
Олган эдим, қўлим қотди.
(Муз)

Оқ рўмолли аммамиз,
Уйга қувар ҳаммамиз.
(Киши фасли)

40

ҚҰШИҚ АЙТАМИЗ

1. Щынг. Дүстларингиз билан құшиқ қилиб айтинг.

Читтигул

Читтигул-о, читти гул,
Хай-ю, читти гул,
Читти гулга гул босай
Бир ёнини ён босай,
Хай-ю, читти гул,
Хай-ю, читти гул.
Читтигул-о, читти гул,
Хай-ю, читти гул,
Читти гул-е, читти гул
Этагингга гул босай.
Хай-ю, читти гул,
Хай-ю, читти гул.

2. Щынг.

Болалар катталар билан маҳалладаги кү-ка-лам-зор-лашти-риш ишига ҳисса құшдилар. Жуда аччиқ овқат соғлиққа зарарлидір. Мунаввар опам Аббосни алла айтиб ухлатди.

❖ Кетма-кет келган бир хил ундошли сўзларни бўғин кўчириш қоидасига кўра бўғинларга ажратиб ёзинг.

барра

3. Шеърни тингланг ва такрорланг.

– Оқ теракми, күк терак,
Биздан сизга ким керак?
– Аълочи Ғулом керак.
Ғулом чопиб боради.
Тўсиқни узиб, тезда
Faфур билан қайтади.
– Оқ теракми, күк терак,
Биздан сизга ким керак?
– Чакқон қиз Зумрад керак.
Үйин давом этади.

❖ Ўртоқларингиз билан ўйинни ўйнанг.

4. Кўчиринг. Кетма-кет келган бир хил ундош ҳарфнинг тагига чизинг.

Галла, чинни, катта, жажжи, пашша, иттифоқ, барра,
тонна, қувват, иссик.

5. Расмларни қузатинг. Болалар қандай байрамларда қўшиқ айтишяпти? Ўйлаб кўринг.

41

АЙИРИШ БЕЛГИСИ – Т

1. Ўқинг. Айириш белгисидан олдин келган унли билан кейин келган ундошнинг айтилишига эътибор беринг.

Раъно, Неъмат, маъно, Мўътабар, Жаъфар, ваъда,
Маъмур, қалъа, разъезд, саъва, эълон.

2. Талъат билан Маърифат эълон ёзиши. Эълонни ўқинг.

Эълон!!!
Қадрли ўқувчилар!
Мактабимизда онажонлар
байрамига бағишиланган
катта концерт
үтказиласди.
Концертда ўз санъатингиз
билин иштирок
этинг.

3. Сиз онажонлар байрамига қандай тайёргарлик кўряпсиз? Дўстингиз билан онажонлар учун байрам табриги ёзинг. Қуйида берилган сўзлардан фойдаланинг.

Фойдаланиш учун сўзлар: меҳрибоним, соғлиқ,
табриклайман, тилайман, ойижон.

4. Чизиқлар ўрнига берилган саволларга жавоб бўладиган сўз қўйиб, гапларни кўчиринг.

Суръат (нимани?) _____ ўқиди.

Ҳайвонот боғида (нимани?) _____ кўрдик.

(Ким?) _____ – одобли бола. Бу (нима?) _____ чиройли.

Қўйиш учун сўзлар: Суръат, сурат, шеър, шер.

5. Тингланг. Шеър мазмунини сўзланг.

Биз – Ватан фарзандимиз

Шоду-хуррам, қувноқмиз,
Биз – Ватан фарзандимиз,
Бепоёндир Ватаним,
Ён-атрофга қара-чи,
Ватаним кенг, бепоён,
Бағрида ризқ етишган.
Қоплаган мол, бошоқ, дон,
Бари менинг насибам.
Барчасин кўриб боқамиз,
Келажакка ишонамиз.
Яхши ўқиб, меҳнат билан,
Бизлар жавоб берамиз.

Қабдиқарим Идрисов

ЭЪЛОН

42

ЮМШАТИШ БЕЛГИСИ – Ъ

1. Ўқинг. Юмшатиш белгисидан олдин келган ундошнинг айтилишига эътибор беринг.

Бу альбом.

Бу пальто.

Бу компьютер

2. Жадвалга қараб, саволга жавоб беринг.

Кимга нима керак?

	роядль	циркуль	коньки	пальто	альбом
Мусиқачи					
Ўқувчи					
Спортчи					

3. Ўқинг. Чизиқлар ўрнига мос сўзларни қўйиб гапларни кўчиринг.

Журъят укасига _____ совға қилди.

коньки

Суръат _____ да учди.

альбом

Қишида _____ киямиз.

компьютер

Маъруф _____ да ишлади.

пальто

4. Эртакни тингланг.

Ақл ва бойлик

Бир чолнинг тўрт ўғли бор экан. Бир куни чол:

– Ўғилларим, мен қариб қолдим, орангиздан биттангиз оила бошлиғи бўлишингиз керак. Ким ақлли ва давлатманд бўлса, ўзини кўрсатсин. Шу меросхўр бўлади, – дебди.

Катта ўғил зумрад кўзли олтин узук таққан қўлини кўрсатибди. Иккичи ўғил зарбоф чапонни кийиб кўрсатибди. Учинчи ўғил кумуш ва жавоҳирлар қадалган камарини белига боғлаб кўрсатибди.

Чол кенжা ўғлига қараб:

– Нега сен индамайсан? Сен қайси бойлигинг билан мақтанасан? – дебди.

– Менда зумрад кўзли узук ҳам, зарбоф чопон ҳам, қимматбаҳо камар ҳам йўқ. Лекин меҳнаткаш қўлим, ботир юрагим, ақлли бошим бор, – дебди кенжা ўғил.

Чол бор-йўғини кенжা ўғлига мерос қилиб қолдирибди ва оила бошлиғи этиб тайинлабди.

зарбоф

43

ИЙ, ЙИ, УВ, ЙҮ, НГ ҲАРФ БИРИКМАЛАРИ

1. Ўқинг. ИЙ, ЙИ, УВ, ЙҮ, НГ ҳарф бирикмаларининг айтилиши ва ёзилишидаги фарқни айтинг.

жийда	қайиқ	сувчи	тонг
жийрон	кайик	ўқувчи	чанг
зийрак	йилки	тўқувчи	кенг
қийма	йил	тикувчи	сўнг

2. Ўқинг. Сўзларни бўғин кўчириш қоидасига асосланиб, чизиқча билан ёзинг.

Жийрон, қийма, жийда, қайиқ, йўлбарс, йўлак, йигирма, йигит, тўқувчи, ўқувчи, рангли, тенглик, кенглик.

3. Ўқинг. НГ, ЙИ, ЙҮ ҳарф бирикмали сўзларни аниқланг.

Очилди гулим

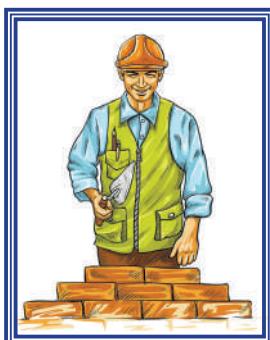
Очилди гулим,
Ёқимтой – сўлим.
Оловдай ранги,
Чиройда янги.
Кўзим тўймайди,
Боқ деб қўймайди.

Кулиб мулойим
Мақтарлар ойим:
Гул экан қўлинг,
Гул бўлсин йўлинг.
Очилса гулим
Очилгай кўнглим.

Пўлат Мўмин

4. Расмларни күзатинг. Қайси касб әгалари тасвирланғанини айтинг. Шу сүзлар асосида гаплар тузинг.

5. Тез айтишни тез-тез айтинг.

Рассом расм солиб ранглади,
Рамз разм солиб англади.

6. Топишмоқларнинг жавобини топинг.

Тиқувчимас, бичувчимас,
Игнаси анча экан.

Икки шохли кийигим,
Югуради минса ким.

44

БИЗ – БҮЮКЛАР АВЛОДИ

1. Тингланг.

Ботирлар номи ўчмайди

Ватанимиз тарихида кўплаган ботирлар номи ўчмас из қолдирган. Ботирлар ўз Ватани ва халқи учун жасорат кўрсатганлар.

Халқимиз уларнинг номларини ҳурмат билан ёд оладилар. Шаҳар ва қишлоқларимизнинг кўчалари, хиёбонлари уларнинг номлари билан аталади. Шаҳар марказларига ботирлар ҳайкаллари ўрнатилган.

❖ Сиз яшаб турган шаҳар ёки қишлоқнинг кўчалари қайси ботирнинг номи билан аталади?

2. Мақолларни ўқинг, мазмунини тушунтиринг.

Мард майдонда билинар

Баланд тоғда қор бўлар,
Эр йигитда ор бўлар.
Битмас ишнинг бошига,
Ботир келар қошига.

3. Ота-онангиз билан ботирлар ҳақидаги китобларни ўқинг.

4. Матнни ўқинг.

Амир Темур

Амир Темур буюк саркарда бўлган. Амир Темур бутун хаёти давомида ўзининг «Куч – адолатда» деган ҳикматига амал қилган. Жуда кўп мамлакатларда адолат ўрнатган.

Темур бобомизнинг ишини Мирзо Улуғбек, Бобур Мирзолар давом эттирган.

5. Амир Темур ўгитларини ўқинг ва ёзинг.

Бирликсиз куч бўлмас.
Бошга қилич келса-да, рост сўзла.
Яхшини ёмон кунда сина.

мард
ор
ўгитлар

45

УРҒУ. УРҒУЛИ БҮФИН

1. Ўқинг.

Ибрај Алтисарин қозоқ халқининг түнгич педагоги. У қозоқ болалари учун биринчи бўлиб «Алифбе» дарслигини ёзган.

Ибрај Алтисариннинг болаларга аталган ҳикоя ва шеърлари жуда кўп.

Ёдда сақланг!

Ургу – сўздаги бўғинлардан бирини бошқаларидан кучлироқ овоз билан ажратиб талаффуз қилиш:
дарс, дарслик, дарсликда

2. Шеърни ўқинг. Мазмунини тушунтиринг.
Ажратиб берилган бўғинларни бошқа бўғинларга қараганда
кучлироқ талаффуз қилинг.

Келинг, болалар ўқийлик

Бир худога сигиниб,
Келинг, болалар, ўқийлик!
Ўқиганни кўнгилга
Ихлос билан солайлик!
Ўқисангиз, болалар,
Дилга чироқ ёқасиз.
Хунар – билим ҳаммасин,
Ўқиш билан топасиз.

қитъа
маърифат

И.Алтисарин

Ёдда сақланг!

Сўзда битта бўғин кучлироқ талаффуз қилинади.
Шу бўғин ургули бўғин дейилади: афсона, мақол,
эртак.

3. Ургули бўғинни кучлироқ талаффуз қилиб сўзларни ўқинг.

Вазифа, табассум, боғбон, миннатдор, экран, партадош,
майсалар, шириксўз, анъана, қалдирғоч.

❖ Кўчиринг, ургули бўғинни белгиланг.

4. Тингланг.

Буюк Ипак йўли

Буюк ипак йўли асрлар давомида қитъаларни бир-бири билан боғлаган. Йўл ўтган ўлкаларда савдо-сотик ривожланган, маърифат-маданият равнақ топган.

Бу муқаддас йўл Қозоғистоннинг шаҳарлари ва талай салобатли қалъалари орқали ўтар эди. Бозорларни ноз-неъматлар билан тўлдирган.

Хозир ҳам аждодлар асос солган бу табаррук йўл ўз аҳамиятини йўқотгани йўқ.

❖ Биринчи гапни кўчириб ёзинг. Сўзлардаги ургули бўғинларнинг тагига чизинг.

46

ХАЛҚ ОҒЗАКИ ИЖОДИДАН

1. Халқ оғзаки ижоди ҳақида нималарни биласиз? Сүзлаб беринг.

эртаклар

мақоллар

санамалар

халқ
оғзаки
ижоди

тез айтишлар

топишмоқлар

афсоналар

2. Ифодали ўқинг, қайси жанрларга тааллуқли эканини айтинг.

Мард майдонда билинар

Бир бор экан, бир йўқ экан, тоғ оралиғида қирқ уйли овулда Ботир деган ўтюрак мерган йигит ўтган экан. Бир йили қишияттиқ келиб, овулнинг моли қирилибди. Дони тугаб, одамлар оч қолибди...

Қунт билан ўрган ҳунар,
Ҳунардан ризқинг унар.

ривоят

3. Топишмоқларни ўқинг, жавобини топинг.

Укамга ўхшар ўзи,
Асло юмилмас кўзи.

Тўрт ёнида тўртта ой,
Бошимга берар чирой.

4. Ривоятни тингланг. Хулоса чиқаринг.

Одоб

Бир киши Луқмони ҳакимдан:

- Одобни кимдан ўргандингиз? – деб сўради.
- Одобни одобсиздан ўргандим, – деб жавоб берган экан Луқмони ҳаким.
- Одобни одобсиздан қандай ўргандингиз? – деб сўрабди у киши.

Луқмони ҳаким жавоб бердилар:

- Доим одамларнинг қилган ишларига, сўзлаган сўзларига диққат билан қараб юардим. Кимдан бир ёмон сўз эшитсан, шу сўзни ҳеч бир сўзламадим. Кимда-ким бир ёмон иш қилса, шу ишни ҳеч бирини қилмадим.

5. «Меҳмонмисиз» қўшигини хор бўлиб куйланг. Ҳаракатларни бажаринг.

Тоғда лола
Бир қиз бола.
Кўчага чиқинг,
Бир қиз келди.
Сочи майдা,
Қўли белда.

Вой қўлим-ей
Вой қўлим-ей,
Омонмисиз, эсонмисиз?
Бугун бизга меҳмонмисиз?

МАТН. ҚУШЛАР

1. Матни ўқинг.

Чумчуқ боласи

Бобохон чумчуқ боласини роса қийнади. Сувга солиб сүздирди. Икки қанотини ёйиб ҳилпиллатди. Кейин икки оёғига ип боғлаб, кўчага олиб чиқди. Бобохон чумчуқни Талъатга яримта ўчирғич билан қизил қаламга алмашди.

Талъат чумчуқчанинг оёғидаги ипни авайлаб ечди. Кейин осмонга қўйиб юборди.

❖ Матнда нечта гап бор?

Ёдда сақланг!

Мазмунан ўзаро боғланган икки ёки бир неча гап матн дейилади. Матнга сарлавҳа қўйиш мумкин.

2. Ўқинг.

Хонаки ва ёввойи ғозлар бор. Фоз қадим замонлардан қўлга ўргатилган. Ғозларнинг хатти ҳаракатига қараб об-ҳавони аниқлашган. Фоз сувга шўнғиса ёмғир ёғади.

«Болалар энциклопедиясидан»

❖ Матнга сарлавҳа қўйинг.

3. Расмни күзатинг ва матн тузинг. Матнга сарлавҳа танланг.

4. Ўқинг. Гапларни тартиб билан жойлаштириб, матн ҳосил қилинг. Матнга сарлавҳа танланг.

Күшлар иссиқ ўлкалардан учиб келдилар. Қуёш ерни қиздирди. Баҳор келди. Дала ва боғларда ишлар авжида. Қунлар узайиб, дараҳтлар куртак чиқарди.

5. Шеърни ўқинг ва ёд олинг.

Турналар

Турналар, ҳой турналар,
Пастлаб учингиз.
Бизнинг кўл ва дарёлар
Бағрин қучингиз.
Бизларни хурсанд қилиб
Келдингиз шу чоқ.
Кўкимизда тизилиб
Солинг арғимчоқ.

сиздирди

Илёс Муслим

48

РЕЖА АСОСИДА ҲИКОЯ ТУЗАМИЗ

1. Расмларни кузатинг.

❖ Режа асосида оғзаки ҳикоя тузинг.

Режа:

- 1. Баҳор келди.
- 2. Болалар ясаган инларини дарахтга ўрнатдилар.
- 3. Улар қанотли дўстларини кўриб севиндилар.

2. Гапларни ўқинг. Аввал баҳор, кейин ёз ҳақидаги гапларни ёзинг.

Қўёш кучли қиздиради. Полизда қовунлар пишади. Ўтлоқ ям-яшил майса билан қопланади. Мевали дарахтлар гуллайди. Баҳорда кунлар исийди.

3. Шеърни ўқинг. Шеър мазмунини уч-тўрт гап орқали сўзлаб беринг.

Лола сайри

Қир ҳавоси
Беғубор,
Атроф алвон
Лолазор.
Лола териб
Бир даста,
Тайёрладик
Гулдаста.
Қирда ўйнаб
Олдик дам.
Эй, кўклам.
Эй кўклам!

Муқимжон Қодиров

4. Тингланг.

алвон

Ширин олма

Баян боғни айланиб юрган эди. Бир пайт олдига тўп этиб олма тушди. Қип-қизил, каттагина экан. Баян севиниб кетди. Қизиқиб олмани қўлига олди. Тез емоқчи бўлиб оғзига олиб борганда олма унга:

- Баян, сен аввал мени юв, – деди қўлидан пастга тушиб.
- Нимага? – деди Баян ҳайрон бўлиб.
- Ювмай есанг, ичинг оғриб касал бўласан, – деди олма силкиниб. – Мана қўр, усти-бошим чанг, тўзон.

Баян уялиб қолди. Онаси ҳам ҳар доим: «Қўлингни юв», деб айтар эди. Энди шу гапни олма ҳам айтяпти. Баян ақлли олманинг айтганини қилибди.

M. Абдирашева

❖ Баян тўғри иш қилдими?

49

ҚАҲРАМОНЛАР – ФАХРИМИЗ

1. Шеърни ўқинг, ҳуснихат қоидаларига риоя қилиб кўчириб ёзинг.

Бугун байрам, бу байрам –
Миллионларнинг байрами.
Ер юзида тинч ҳаёт
Қурғанларнинг байрами.

З.Диёр

2. Матнни тингланг. Мазмунини сўзланг.

Қозоғистоннинг биринчи космонавт учувчиси

1991 йилнинг 2 октярь куни Қозоғистон халқларининг ёдидан чиқмайди. Шу куни «Союз ТМ-13» космик кемасида Тўхтар Авбакиров фазога кўтарилилди. Бизнинг ҳамюртимиз ўзига топширилган вазифани муваффақиятли бажарди.

Кейинроқ Қозоғистонлик Талғат Мусабаев, Айдин Айимбетовлар ҳам фазога учиб, республикамизга шон-шуҳрат келтиришди.

3. Шеърни ўқинг. Юрий Гагарин ким?

Гагарин

Сенга қойил кенг жаҳон,
Сен мисоли мард лочин.
Хавфни енгиб сен ҳамон,
Кўкка ёздинг қулочиниг.
Билиб осмон тилсимин,
Омон қайтардинг Ватанга,
Юрий Гагарин номинг
Қопладинг шараф-шонга!

Илёс Муслим

4. Қозоғистоннинг олий даражадаги мукофоти – «Халқ Қаҳрамони» увонига эга бўлган Қозоғистонлик фазогирлар:

Тўхтар
Авбакиров

Талгат
Мусабаев

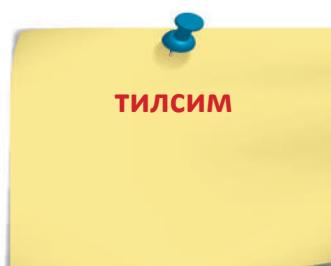

Айдин
Айимбетов

5. Мақолни ўқинг, мазмунини тушунтиринг.

Дуо билан эл кўкаар,
Ёмғир билан – ер.

50

ЭЛИМИЗ БОТИРЛАРИ – ЮРТИМИЗНИНГ МАРД ЎҒЛОНЛАРИ

1. Тингланг. Ёлғиз ботир ҳақидаги афсона билан танишинг.
Ёлғиз ботирни сиз қандай тасаввур қиласиз?

Ёлғиз ботир ҳақида афсона

Қадимда Кўкчетов томонларида баҳайбат, кучли ботир бўлиб, у йилки боқар экан. Душман бостириб келса, ёлғиз ўзи курашар экан. Шунинг учун уни ёлғиз ботир дейишар экан. Ёлғиз ботир тирик экан бу ерларга ҳеч бир ёв яқинлаша олмас экан. Унинг осмонўпар ёйи, узоқдаги душманни бехато қулатадиган найзаси бор эди. Бир куни душманлар билан бўлган жангда оғир яраланибди. Ботир ортида она юрти, ҳимоясиз қариялар, болалар қолганини биларди. Охирги кучларини тўплаб бор кучи билан «Душманларни она юртимга киргизмайман! Шу ерда ўтолмайдиган тоғ бўлиб ётаман», деб икки тоғ орасига қулабди. Шундай қилиб душманни Сариорқа чўлларига ўтишларига йўл бермабди. Улкан қоя бўлиб ҳозиргача ётган экан. Узокдан қояда ботирнинг учли қалпоғи, қалин қошлари, чўққи соқоли, қирра бурни, баланд темир кўкраги ва чарм этикдаги улкан бақувват оёқларини кўриш мумкин.

2. Ўқинг. Матнда нечта гап борлигини аниқланг.

Хотира майдони

Шаҳримиздаги хотира майдонига зиёрат учун бордик. У ер муқаддас қадамжодир. Бу ерда элимизнинг мард ўғлонлари хотирасига ҳайкаллар ўрнатилган. Биз уларнинг пойига гуллар кўйдик.

❖ Матнни кўчиринг.

3. Шеърни ўқинг ва ёд олинг.

Ватанимиз асраймиз

Табаррук она тупроқ
Бағишлийди куч бизга.
Шу ватанни асрамоқ –
Энг муқаддас бурч бизга.
Улғайиб энг олдинги
Сафлардан жой оламиз.
Мардона қасамёдга
Мангу содик қоламиз.

A. Нажмиддинов

табаррук

51

БАҲОР ЭЛЧИСИ

1. Топишмоқни ўқинг.

Ерни ёриб бойчечак
чиқди уриб бир акса.
Олча, гилос гул очди,
атрофга хуш ҳид сочди.
Қайси фасл бу фасл,
ҳавоси соз, кўп асил?

2. Матнни тингланг.

Баҳор элчиси

(ривоят)

Қишининг сўнги кунларида, ҳали ердан қор кетмай қор тагидан миттигина гуллар униб чиқади. Нозиккина, оппоққина баҳор элчиларидан қишиш қўрқиб орқага чекинар экан.

Қадим замонларда ер юзида эндигина ҳаёт бошланганда атроф қор билан қопланган экан. Бир қор парчаси ерни ўз ҳарорати билан иситиш учун гулга айланишга аҳд қилибди. Шундай қилиб, у нозиккина бойчечакка айланибдию, ер юзини иситибди. Ер юзида табиат уйғонибди.

Бойчечак совуқ, аёзли кунларда очилиб, кун исиганда ер остига бекиниб олар экан. Қишиш ўтказиб эрта уйғониш учун кичкина пиёзчасида куч тўплаб ётаркан. Ҳали ердан қор кетмай яна уйғонар экан.

Сиз бойчечак терганмисиз?

3. Бойчечак расмини чизинг.

4. Баҳорда очиладиган гуллар номини ёзинг.

5. Ўқинг. Матнни кўчириб ёзинг.

Баҳор келди. Ариқлар тўлиб сувлар оқа бошлади. Ҳар хил гуллар очилди. Дала ва боғлар чиройли бўлди.

6. Шеърни ўқинг. Шеър мазмунини расм асосида тасвирланг.

Кўклам

Кўклам келса, қолмайди қишининг изи,
Қулп ураг қўкаламзор ернинг юзи;
Жон киради борлиққа, табиатга,
Она янглиғ жилмаяр куннинг қўзи.

Кулишар, ўлан айтар йигит-яланг,
Ўтовда ўтиrolmas қари-қартанг;
Жон-жонивор, одамизод яйраб кетар,
Қушларнинг қўшиғидан ҳаво жаранг.

Абай Қунонбоев

ЭРТАҚ ҚАҲРАМОНЛАРИНИ ТАҶИФЛАЙЛИК

1. Эртакни тингланг. Эртак қайси қаҳрамонлар ҳақида экан?
Болари ва Қовоқари

Қовоқари бир куни сув ичгани ариқчага келибди. Ундан нарироқда бир Болари ҳам қўниб, сув ича бошлабди. Шунда Қовоқарининг аччиғи келиб, ғингиллабди:

– Ҳой тирранча! «Сув ичсам майлимми?» деб мендан сўрамайсанми? Сув ичишга нима ҳаққинг бор ўзи?

Боларининг ҳам аччиғи келибди-ю, лекин секинроқ гапирибди:

– Оғзингизга қараб гапиринг. Бизда интизом бор. Ўзингизда интизом йўқ. Эртадан кечгача ўғирлик қиласиз? Бошқаларга фойда эмас, зиён келтирасиз. Шунинг учун ҳамма сиздан безор.

Қовоқари Боларининг гапига чидамай унга хужум қилмоқчи бўлибди. Шу пайтда уларнинг олдига учтатўртта боларилар учиб келибди. Болари дўстлари билан учиб кетибди.

Қовоқари эртасига овқат излаб роса чарчабди. Дам олгани гулга қўнибди ва Боларини кўриб қолибди. Боларидан секин сўрабди:

- Ҳей, сизлар нима учун бунча кўпчиликсизлар?
- Чунки одамлар бизни яхши кўришади.

Қишида яхши уйларда боқишади.

– Нима учун сизларни яхши кўришади? Бизни кўрса қувишади?

Болари жавоб берибди:

– Чунки биз баҳордан то қишига меҳнат қилиб одамларга асал йигиб берамиз.

– Мени ишдан қолдирманг, – деб учиб кетибди.

Қовоқари ўшандан бери боларини кўрса индамас эмиш.

2. Эртакдаги воқеа қаерда бўлибди?
Эртакдаги қайси қаҳрамон сизга ёқди?
Нима учун?

3. Эртакни ролларга бўлиб ўқинг.

4. Болари ва Қовоқарини Венн диаграммасидан фойдаланиб таърифланг.

5. Шеърни ифодали ўқинг.

Қовоқари билан болари

Қовоқари дўриллаб
Боларига сўз қотди:
– Сабабини айт-чи, тирранча,
Асалинг мунча ширин?

– Ялқовликдан йироқман,
Сенга айтсан мен сирин.
Мехнатдан келган неъмат
Бўлади totli – ширин.

У. Қурбонов

- ❖ Асаларининг жавобини қўчириб ёзинг.

СЕВИМЛИ ЭРТАГИМ

1. Тингланг.

Тулки билан Турна

Кунлардан бир куни турна билан тулки дўст бўлишиб, доимо бир-бирларига ёрдам бериб яшашга аҳд қилишиби.

Турна бола очибди. Уларни кўз қорачиғидай асраб, ардоқлабди. Тулки турнанинг болаларига кўз олайтириб: «Есанг, маза қиласанда» дебди ичида. Бир куни турна билан тулки овқат излаб йўлга чиқибдилар. Турна узоққа, кўлга учиб кетибди. Тулки бўлса дарров изига қайтибдида, турнанинг болаларидан семизгинасини тутиб еб, қорнини тўйғазиб олибди. Бир вақт турна келибди. Тулки кўзёши тўкиб:

– Шўримиз қуриди. Келсам бир боланг йўқ...

Турна кечаси билан йиғлаб чиқибди. Тонг отибди. Улар яна овқат излаб кетишиби. Кечқурун овдан қайтишганида турнанинг яна бир боласи йўқолиб қолибди.

Эртакни ўзингиз давом эттиринг.

- ❖ Турна қаерга учиб кетди?
- ❖ Тулки нима қилди?

2. Сүзларни ўқинг ва алфавит тартибида ёзинг.

Турна, овқат, дўст, аҳд, бола, кўл, маза.

3. Ўқинг.

Дўмбира

Сайрагин, бир дўмбира!
Тўкил, тўкил, наволар,
Тоғ сувидай шилдира,
Куйга тўлсин ҳаволар!
Булут соя солмасин
Яшил адир, қир узра!
Тингламагн қолмасин
Қўшиғинг, куйинг сира,
Сайра, сайра, дўмбира.

Илёс Жонсугуров

АССАЛОМ НАВРҮЗ!

1. Шеърни ўқинг.

Наврүз, Наврүз Наврүзжон
Хуш келибсан элимга.
Бинафшаю, бўтакўз,
Лола тутиб қўлимга.
Наврўз, Наврўз, Наврўзжон
Хуш келибсан элимга!
Азиз меҳмон келди деб
Гуллар тўшай йўлингга.
Наврўз, Наврўз, Наврўзжон.
Бор бўл тургунча жаҳон.

Олқор Дамин

- ❖ Наврўз қандай байрам? Нима учун Наврўзни янгилиниш байрами деб атаемиз?

Наврўз байрами ҳақидаги видеолавҳани томоша қилинг ва фикрларингизни айтинг.

2. Наврӯз урф-одатлари ҳақида билиб олинг.

- Наврӯзда уй-жойлар тозаланади.
- Наврӯзда қариялар ва bemor кишиларнинг ҳолидан хабар олинади.
- Наврӯзда аразлашганлар ярашадилар.
- Наврӯзда итни, отни урмайдилар.
- Наврӯзда наврӯз таомлари тайёрланади.
- Наврӯзда қизлар қизил кийим киядилар.

3. Наврӯз ҳақидаги қўшиқни куйланг.

Наврӯзим шўх созим

Наврӯз келди кулиб-кулиб,
Боғу дала гулга тўлиб,
Қушлар сайрар жуфт-жуфт бўлиб.
Наврӯзим, ўз сўзим,
Шод овозим, шўх созим.

Наврӯзимни севар жаҳон,
Она-диёр ҳур гулистон,
Кундан-кунга завқли даврон.
Наврӯзим, ўз сўзим,
Шод овозим, шўх созим.

гулистон

X. Раҳмат

55

ГАП

1. Ўқинг.

Кўркам баҳор бошланди. Қунлар исиди. Турли қушлар учиб кела бошлади. Акам қушларга ғамхўр. У қушларга ин ясади.

❖ Матнда нечта гап бор? Учинчи гапда нима ҳақида айтилган? Хар бир гапда нечтадан сўз бор?

Ёдда сақланг!

Гап тугалланган мазмунни билдиради.

Гап бир ёки бир неча сўзлардан тузилади.

2. Шеърни ифодали ўқинг.

Сойлар тўлиб оқади,
Қирлар чечак тақади.
Хушбўй ҳидлар сочади,
Бу – қандай фасл?

3. Расмларни қузатинг. «Баҳорги ишлар» мавзусида гаплар тузинг.

чечак

Ёдда сақланг!

Гап охирода овоз пасаяди. Ёзувда гап охирига нұқта қўйилади. Гапнинг биринчи сўзи бош ҳарф билан бошланади.

4. Ўқинг. Қеракли ўринга нұқта қўйиб, гапларни қўчиринг. Гапнинг биринчи сўзини бош ҳарф билан бошланг.

Мактабимиз ошхонаси кенг ва ёруғ унда стол стуллар тартиб билан қўйилган деразаларда гуллар бор ошхонамизда доимо мазали таомлар бўлади.

5. Шеърни ўқинг. Дугоналарингиз билан «Меҳмон» ўйинини ўйнанг.

Меҳмон

Боғда иноқ дугона,
Хулкар билан Зебохон,
Иккаласи ўтириб,
Ўйнади меҳмон-меҳмон.
Патнис безади Хулкар,
Олма, нок, конфет қўйиб.
Ўйин баҳонасида,
Зебохон олди тўйиб.

O. Пўлам

МУОМАЛА МАДАНИЯТИ

1. Матнни ўқинг.

Туш пайтида биз мактабимиз ошхонасида овқатланамиз. У ердаги ошпаз амакимиз ҳар доим мазали овқатлар пиширадилар.

Ошхонадаги стол устида туз ва нон бўлади. Овқатдан кейин мен иссиқ чой ёки қаҳва ичаман. Сўнг мазали овқат учун ошпаз амакимизга раҳмат айтаман.

- ❖ Сиз мактаб ошхонасида ўзингизни қандай тутасиз?
- ❖ У ерда қандай таомлар бўлади? Қаердан биласиз?

2. Топишмоқни топинг.

Ўзи муздай ва тотли,
Ичи сут-у қаймоқли.

- ❖ Сиз кафеда музқаймоқ еганмисиз?
- ❖ Музқаймоқнинг қандай турларини биласиз?

3. Ирода билан Зиёда тушликка қандай таом ва ичимликлар буюрганлиги ҳақида гаплар тузинг ва ёзинг.

	Шўрва	Манти	Салат	Чой	Шарбат
Ирода					
Зиёда					

4. Шеърни тингланг.

Кўзим ва ўзим

Яшасин, келса меҳмон,
Тўлиб кетар дастурхон:
Шоколад, мармалади...
Ҳаммаси соз, ғалати.
Қонфетга қўл узатиш,
Дейишади уят иш.
Менда қунт – ирода бор,
Қилмасам-да эътибор –
Қонфетлар йилт-йилт этар,
Кўзларим филт-филт этар.
Тутсам ҳамки ўзимни
Эплолмайман кўзимни.
Қарай десам бир четга
Кўзим оғар конфетга...

Пўлат Мўмин

- ❖ Сиз қандай конфетларни ёқтирасиз?
- ❖ Меҳмон келганда сиз ҳам шундай вазиятга тушганмисиз?

5. Конфетни кўп ейиш фойдалими ёки заарлими? Нима учун?

6. Дўстларингиз билан мактаб ошхонаси ҳақида постер тузинг.

БИР ХУРМАЧА ШАВЛА

1. Ўқинг.

Бир хурмача шавла

Бор экан, йўқ экан, бир қизча яшар экан. Қизча бир куни ўрмонга маймунжон олиб келиши учун борибди ва у ерда бир кампирни учратиби.

— Салом, — деди қизча кампирга.

— Менга раҳм этиб маймунжонингдан берчи, — деди кампир.

— Мана, олинг, — деди қизча.

Кампир маймунжонни еб бўлгач:

— Сен менга маймунжон бердинг, мен ҳам сенга бирон нарса совфа қиласман. Мана сенга хурмача, сен фақат шуни айтишинг керак:

— Бир, икки, уч,

Хурмачада шавла пиш.

Шунда у ширин мазали шавла пишира бошлайди!

Шундан сўнг айтасанки:

— Бир, икки, уч,

Пиширишдан кеч.

— Раҳмат буви, — деди қизча ва хурмачани олиб уйга онасининг олдига кетди.

- ❖ Кампир қизчага нима учун хурмача берди? Қизча кампирга қандай муомала қилди?

дўлма

2. Ўқинг ва саҳналаштиринг.

– Ассалому-алейкум!
Менга седанали нон беринг.
– Марҳамат, олинг.
– Раҳмат.

3. Мақолларни ўқинг. Мазмунини тушунтиринг.

Ноннинг увоги ҳам нон
Бир бошоқ дон –
Бир сават нон.

4. Берилган таом номларини қатнашириб гаплар тузинг ва ёзинг.

Шўрва, чучвара, мастава, палов, лағмон, норин, қабоб, димлама, дўлма.

5. Сабзи қандай таомларга ишлатилади? Ота-онангиз ёрдамида сабзининг таркибидағи витаминлар ҳақида энциклопедиядан билиб олинг.

СЕВИМЛИ ТАОМИМ

1. Ўқинг.

Нилуфар – зийрак қиз. Эрта туриб, онасига нонушта тайёрлашда ёрдамлашади.

Бугун онаси нонуштага ширгуруч тайёрлади. Нилуфар дастурхонга нон, қанд, сарёғ келтирди. Оила аъзолари дастурхон атрофига ўтиришди. Онаси лаганда хушбўй, мазали ширгуручни келтирди. Оила аъзолари иштаҳа билан нонушта қилдилар.

❖ Сизнинг онангиз нонуштага қандай таомлар тайёрлайди? Сиз ёрдамлашасизми?

2. Дўстларингиз билан нонуштада ва кечки овқатда ейдиган таомларингиз ҳақида кластер тайёрланг.

3. Чизиқчалар ўрнига тушириб қолдирилган сўзларни қўйиб гапларни кўчиринг.

Ёрдамчи қиз

Менинг _____ яхши пазанда. Онам жizzали _____ ёпади. Онам _____ таомлар пиширади. Онам тайёрлаган лағмон, палов, норин, чучвара менга _____. Мен доим онамга _____.

❖ **Фойдаланиш учун сўзлар:** онам, нонлар, мазали, ёқади, ёрдамлашаман.

масаллик

4. Шеърни ўқинг.

Буғдой бошоғи

Буғдой пишди, етилди,
Қадди-басти ёй каби.
Пайкал узра ҳар бошоқ
Қалқиб турар ой каби.
Кутар гүё зор интиқ
Ўз миришкор устасин.
Балки дехқон бошоқдан
Олган ўроқ нусхасин...

Турсунбой Адашбоев

- ❖ Буғдойдан нималар олинади?

5. Расмдаги таомлар қайси халқларнинг миллий таоми эканлигини айтинг.

- ❖ Паловни тайёрлаш учун қандай масаллиқлар кераклигини ёзинг.

6. Топишмоқни топинг.

Турли-туман таомлар,
Усиз ширин бўлмайди.
Гоҳ кам, гоҳ ўткир бўлса,
Асло кўнгил тўлмайди.

МЕВАЛИ САЛАТЛАР

1. Шеърларни ўқинг.

Олма

Мен сизларнинг олмангиз,
Хомлигимда олмангиз.
Нортожига ўхшаб сўнг,
Вой қорним, деб қолмангиз.

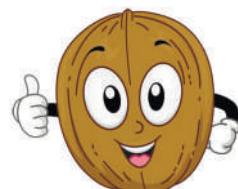
Гилос

Мен гилосман қулоқ сол,
Рангим олу, тотим бол.
Топсанг қўшалофимни
Қулогинга тақиб ол.

Ёнғоқ

Мия каби шаклим бор,
Бошим тўла ақлим бор.
Мени еган донишманд,
Бўлар деган нақлим бор.

❖ Мевалардан қандай салатлар тайёрлаш мумкин?

2. Ширинга мевали салат тайёрлашда ёрдам беринг. Салат учун керакли масаллиқларни ёзинг. Тайёрлаган салатингизга ном беринг.

нақл
кўрк

3. Расмда берилган меваларнинг номларини қатнаштириб таплар тузинг ва ёзинг.

4. Расмни кузатинг. Ноннинг тайёрланишини сўзлаб беринг.

❖ Нима учун «Дастурхон кўрки – нон» дейилади?

5. Топишмоқни ўқинг, жавобини топинг.

Сариқ тусли япалоқ,
Барги сутли шапалоқ.

60

ТИНИШ БЕЛГИЛАРИ

1. Диалогни ўқинг. Гаплар охирига қандай тиниш белгиси қўйилганлигини айтинг.

- Сен қаерга бординг?
- Мен ошхонага бордим.
- У ерга нима учун бординг?
- Шарбат ичиш учун бордим.
- Қандай шарбат ичдинг?
- Мен олма шарбатини ичдим.
- Шарбат сенга ёқдими?
- Ҳа, шарбат жуда мазали!

Ёдда сақланг!

Нуқта, вергул, сўроқ, ундов белгилари тиниш белгилардир.

2. Ўқинг. Ажратиб кўрсатилган сўзлар ҳақида сўроқ билдирган гаплар тузинг ва ёзинг.

Намуна: Ким биринчи синфда ўқийди?

Дилбар биринчи синфда ўқийди. У топшириқларни пухта бажаради. Дилбар хатни хатосиз ёзади.

Дилбар одобли қиз.

3. Гапларни ҳаяжонланиб, қувониб ўқинг.

Менинг нақадар гўзал Ватаним бор!
Баҳор қандай ёқимли фасл!

4. Расмни кузатинг. Болалар қаерга келишди?

❖ Сюжетли расм асосида қисқа ҳикоя тузинг.

Кафеда ўз-ўзини тутиш қоидаларини билиб олинг.

1. Муомалада мулойимликни сақлаш.
2. Тўғри буюртма бериш.
3. Ошхона анжомларидан тўғри фойдаланиш.

61

РЕЦЕПТ ТУЗИШНИ ҮРГАНАМАН

1. Матнни тингланг.

Мазали шўрва

Бизнинг оиламиизда бир анъана бор. Дам олиш кунлари овқатни отам пиширадилар. Мен уларга ёрдам бераман. Бугун ҳам биз шўрва пиширдик. Мен картошка ва чучук қалампир тозаладим. Пиёз аччиқ, шунинг учун уни отам тозалаб, тўғрадилар. Шўрвага яна ширин помидор ва сабзи, дадам учун аччиқ қалампир ҳам солдик. Шўрва жуда лаззатли бўлди. Уни дастурхонга кўкатлар билан тортдик.

2. Сиз яна қандай таомларни пиширишни ўрганишни хоҳлайсиз?

3. Берилган гапларни тиниш белгиларига мос оҳангда ўқинг ва ёзинг.

Онам мазали таом тайёрлади. Сиз мевали салат тайёрлай оласизми? Нонни увол қилиб ташламанг!

Ёдда сақланг!

Гаплар тугалланган оҳанг билан айтилади.

Гап охирида овоз пасаяди.

Ёзувда гап охирига нуқта (.), сўроқ (?) ва ундов (!) белгилари қўйилади.

4. Расмлар ўрнига сўзлар қўйиб гапларни ўқинг.

Бувим

ширин _____ тайёрлади.

Онам

шарбат _____.

, _____, _____ қайнатдик.

5. Сабзавотли салат тайёрлаш учун керакли масаллиқларни танланг. Уни қандай тайёрлашингиз ҳақида гапириб беринг.

6. Топишмоқни ўқинг, жавобини топинг.

Таом пиширад бирга,
Қозон шоҳ-у, у вазир
Олмасин ош тагига –
Дея ишлар кўп абжир.
Қани буни ўйлаб кўр,
Унинг номидир...

абжир

62

ВИТАМИНГА БОЙ ИЧИМЛИКЛАР

1. Шеърни ўқинг.

Анҳор

Ирғишлиб шошиб – шошиб,
Сув келар тошиб – тошиб.
Ирмоқларнинг йўллари,
Келар тоғ – тошдан ошиб.

Кирдаги лолалар ҳам,
Ям-яшил далалар ҳам.
Сувдан баҳра олади,
Кийқириб болалар ҳам.

Ш. Бақоева

2. Мақолни ўқинг, мазмунини тушунтиринг.

Хом сувни ичма,
Софликдан кечма.

❖ Ичимлик сувини нега қайнатиб ичиш керак?

3. Расмларни кузатинг. Берилган ичимликларнинг қайси бирини яхши кўрасиз? Нима учун?

4. Қуритилган мевалардан шарбат тайёрлаш усулини ойингиздан билиб олинг.

❖ Энциклопедиядан шарбатларда қандай витаминлар бўлишини топиб ўқинг.

5. Ўқинг. Керакли тиниш белгиларини қўйиб гапларни кўчириб ёзинг.

Мева шарбати

Юнус акам боғдан яшикда мевалар келтирди Юлдуз опам ва мен меваларни ювдик онам ва Зулфия опам мевалардан шарбатлар тайёрлашди шарбатлар жуда мазали.

6. Топишмоқни ўқинг, жавобини топинг.

Малла тукли, сап-сариқ
Мураббоси мазалик,
Паловга босса бўлар.
Подволга осса бўлар
Тишлаб кўриб, айт Мехри
– Буми, дадавой? _____.

Fafur Fulom

малла

63

БОШ ҲАРФЛАР БИЛАН ЁЗИЛАДИГАН СҮЗЛАР

1. Ўқинг.

Абай Қунонбоев – қозоқ халқининг улуғ оқини. Абай илм әгаллаш, ростгүйлик, меңнатсеварлик ҳақида шеърлар ёзган.

Ёдда сақланг!

Кишилар исми ва фамилияси бош ҳарф билан ёзилади.

2. Тингланг. Ёдлаб олинг.

Абай отам

Абай отам, улуғ одам,
Сизни севар элим отам.
Қолдирдингиз катта мерос,
Сизга бўлсин зўр эҳтирос.
Абай отам, доно отам,
Шоирларга устоз отам.
Тарихларда қолдингиз сиз,
Сизга таъзим қиласиз биз.

Қумри Абдуллаева

3. Ўқинг. Болаларнинг исм ва фамилияларини ёзилишига эътибор беринг.

Бугун синфимизда Раъно Абдуллаева ва Равшан Акбаров навбатчилик қилди. Эртага Шуҳрат Бобоев ва Шоира Валиева навбатчилик қиласиди.

4. Ўқинг. Қизлар ва ўғил болаларнинг исмини айтинг.

Бир синфда қирқта дўст,
Қирқта дўст бекаму кўст.
Эркин, Саври, Шер, Омон –
ҳаммаси бир дилу жон.
Ўқишар Тўлқин, Қумри,
Синфбошидир Ҳури.

❖ Қиз ва ўғил болаларнинг исмларини ёзинг.

5. Расмни қузатинг. Болаларга исм қўйиб гаплар тузинг.

6. Чизиклар ўрнига керакли сўзни қўйиб ёзинг.

Менинг исмим – _____ .

Менинг фамилиям – _____ .

Ўртоғимнинг исми – _____ .

Ўртоғимнинг фамилияси – _____ .

мерос

64

ЖОЙ НОМЛАРИНИНГ БОШ ҲАРФ БИЛАН ЁЗИЛИШИ

1. Матнни ўқинг.

Ўқитувчимиз Озода Каримова харитадан Қозогистоннинг иирик шаҳарлари: Семей, Оқтўбе, Нур-Султон, Алмати, Тароз, Шымкент, Қарағандини кўрсатди. Орол денгизи, Балхаш кўли, Или дарёси ҳақида сўзлаб берди.

- ❖ Жой номларини билдирган сўзларни кўчириб ёзинг.

2. Ўқинг.

Жамбул кўчаси, Молдаурова кўчаси, Навоий кўчаси, Сейфуллин кўчаси, Қапал ботир кўчаси, Аvezov кўчаси, Қўнаев кўчаси.

- ❖ Бу кўчалар кимларнинг шарафига шундай номланган?

3. Шеърни ўқинг.

Сирдарё – зўр дарё

Сирдарё-ю, Сирдарё
Кўп дарёдан зўр дарё
Шовуллаган, тинмаган
Жуда ҳам чуқур дарё.
Хосил берар боғларга,
Суви аъло-дур дарё.

Пўлат Мўмин

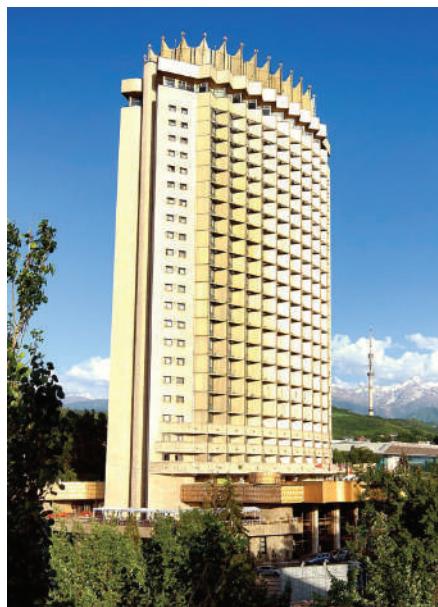
Ёдда сақланг!

Шаҳар, қишлоқ, дарё ва кўча номлари бош ҳарф билан ёзилади.

4. Тингланг.

Алмати

Алмати – Қозоғистоннинг бош шаҳри. У Олатовнинг этагига жойлашган. Шаҳарнинг кўчалари кенг ва чиройли. Даражалар, гуллар, фаворалар кўп.

Алматида «Медеу» муз майдони бор. Унинг донғи оламга машҳур. Шаҳарда театр, музей, вокзал, аэропорт ва истироҳат боғлари бор.

Алмати – гўзал шаҳар.

- ❖ Алмати қандай шаҳар?
- ❖ Шаҳарда нималар бор?

5. Мақолларни ўқинг.

Меҳнатнинг noni ширин.
Меҳнатинг зебу-зийнатинг.

**шовуллаган
вокзал**

65

ҲАЙВОНЛАРГА ҚҮЙИЛГАН НОМЛАРНИНГ БОШ ҲАРФ БИЛАН ЁЗИЛИШИ

1. Ўқинг. Ҳайвонларга қўйилган номларни айтинг.

Моҳинурнинг Попук номли мушуги бор. Попукнинг учта чиройли боласи бор. Моҳинур уларга Малла, Қорамош, Митти деб ном қўйган.

Ёдда сақланг!

Ҳайвонларга қўйилган номлар бош ҳарф билан ёзилади.

2. Ўқинг. Гапнинг мазмунига кўра, ҳайвонларга қўйилган номни билдирган сўзларнинг мосини қўйиб, гапларни кўчиринг.

Ўқтамнинг ити қаттиқ
вовуллайди.

Бойчибор

Синглимнинг мушуги
эркаланиб миёвлайди.

Тарзан

Акам отига деб ном қўйган

Момик

3. Расмларни кузатинг. Ҳайвонларга ном қўйиб ҳикоя тузинг.

4. Ўқинг.

Каримнинг буваси – чўпон. Унинг Дўнон, Фиркўк, Човкар деган отлари бор. Уларнинг Олапар, Тўрткўз, Сиртлон деган итлари ҳам бор. Итлар подани қўриқлайди. Сиртлон иккита бўрини ўлдирган. Шунинг учун у медаль билан мукофотланган.

- ❖ Хайвонларга қўйилган номни билдирган сўзларни қуидаги тартибда ёзинг.

Отларга қўйилган номлар: Дўнон, ...

Итларга қўйилган номлар: Олапар, ...

5. Шеърни тингланг.

Тойчоғим

Бор мени бир тойчоғим,
Кўзи тийрак мунчоғим,
Севган адаш – ўртоғим,
Яқин қиласр йироғим.
Тикка қамиш қулоғи,
Чақнар олтин туёғи,
Дикир-дикир ўйноқи,
Толмас қўл-у оёғим.
Минсам, сакрайди кўкка
Иргишлаб дикка-дикка,
Чух десам, тоғдан тикка
Учиб ўтар чақмоғим.

Қуддус Мұхаммадий

адаш

- ❖ Сиз тойчоққа қандай ном берар эдингиз?
- ❖ Шеър мазмунига мос расм чизинг.

ҲАЙВОНЛАРНИНГ ТОРТИШУВИ

1. Ўқинг.

Ҳайвонларнинг тортишуви

Бир ҳовлида мушук, хўроз, ит ва эчки бирга туришар эди. Улар кечқурун айвончага тўпланиб, ўз турмушлари ҳақида сухбатлашар эдилар. Лекин улар бир нарса тўғрисида ҳеч келиша олмас эдилар:

- Дунёда энг мазали нарса нима? – деган саволга ҳар қайсиси ҳар хил жавоб берарди.
- Дунёда сутдан яхшиси йўқ, – деди мушук. – Сичқон ҳам яхши – ку, бироқ тутиш қийинроқ-да!
- Арпа, ёки маккажўхоридан яхши нарса борми? – деди хўроз.
- Бўлмаган гап! – деди ит. – Суяқдан яхши нарса йўқ, оламда ундан мазали овқат бўлмаса керак.

— Кўк-кўк пичанни айтмайсизларми, айниқса хушбўй бўлса, — деди эчки!

Улар кўп тортишдилар. Лекин улар дунёда нима яхши, деган масалани ҳали ҳам еча олганлари йўқ.

- ❖ Ҳайвонлар нима тўғрисида ҳеч келиша олмас эканлар?
Нима учун?
- ❖ Сиз учун энг мазали нарса нима?

2. Эртакни ўртоқларингиз билан саҳналаштиринг.

3. Эртак қаҳрамонларига ном беринг ва ёзинг

4. Ўқинг. Сўзлардан фойдаланиб гаплар тузинг.

Мушук, хўрот, ит, эчки, пичан, сут, арпа, маккажўхори, суяк.

5. Ўқириб ёзинг.

Митти Мош

Мушуккинам митти Мош,
Ширин сут мушукка ош.
Олма берсам келмайди,
Нон ейишни билмайди.

67

КИМ? НИМА? СҮРОҚЛАРИГА ЖАВОБ БҮЛДИГАН СҮЗЛАР

1. Ўқинг. Ҳар бир сўзга сўроқ беринг.

Таом, нон, бодринг, сотовчи, дехқон, конфет, нонвой,
қандолатчи, кулча, ошпаз.

❖ Аввал ким?, сўнг нима? сўроғига жавоб бўлган сўзларни ёзинг.

Ёдда сақланг!

Инсонлар ҳақида ким? деб сўралади. Кишидан бошқа
нарсалар ҳақида нима? деб сўралади.

2. Шеърни ўқинг. Ким? сўроғига жавоб бўлган сўзларни топинг.

Бўлай десанг боғбон,
Ё Ватанга посбон,
Ё осмонда учувчи,
Ё денгизда сузувчи,
Нимани қилсанг тилак,
Барига ўқиш керак.

Қуёдус Мұхаммадий

3. Расмларни кузатинг. Ким? ва нима? сўроқларига жавоб бўлган сўзларни гурӯхлаб алоҳида ёзинг.

Ким? ..., ...
Нима? ..., ...

4. Тингланг. Матнга сарлавҳа топинг.

Анвар уйга келиб, эшикни очиш билан ечинмасданоқ:

– Ойи! овқат борми? Қорним оч! – деб қичқирди. Онаси уйда йўқ эди.

У тўппа-тўғри ошхонага кирди. Портфелини бурчакка ташлаб, музлатгични очди. У ердан сарёғ, колбаса, узум ва мураббо олди. Уларни шошиб - пишиб нон билан еб олди.

Чой ўрнига бир пиёла совуқ сув ичди. Қорнини тўйғазиб, столини йиғиширмасдан ўзининг хонасига кирди. Диванга ётиб компьютерда ўйин ўйнай бошлади. Ўйинга берилиб кетганлигидан, эшик қўнғироғини ҳам эшитмади.

❖ Анварнинг ҳаракатлари тўғрими? У қандай нотўғри ишларни бажарди?

5. Матн асосида Анварнинг ҳаракатларини саҳналаштииринг. Сиз унга қандай маслаҳат берар эдингиз?

6. Топишмоқни ўқинг, жавобини топинг.

Қип-қизил у, аномрас,
Чўғга ўхшар, ёнолмас.
Мўралайди эгатдан,
Жой олади саватдан.

посбон

ШИФОБАХШ МЕВАЛАР

1. Шеърни ўқинг.

Шафтоли:

– Шафтолиман, оқ
Худди музқаймоқ!

Узум:

– Узумман, узум
Энг зўри ўзим.

Гилос:

– Гилосман, гилос
Туширинг пақкос.

Ёнгоқ:

– Ёнгоқман, ёнгоқ
Таъмим зўр, шундоқ.

Нок:

– Олмурутман, нок
Асал дейсиз нақ.

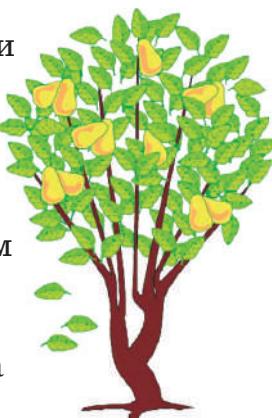
2. Матнни тингланг. Ким? нима? сўроқларига жавоб бўлган сўзларни аниқланг.

Нок

Бизнинг диёримизда турли хил мевали дарахтлар кўп. Шулардан бири нокдир. Нок дарахти 40–50 йил яшайди. Нок тўрт йилда ҳосилга киради. Меваси янгилигига ейилади. Қоқи қилинади ва мураббо тайёрланади. Нок таркибида турли дармондорилар бор. Улар одам организми учун жуда фойдали.

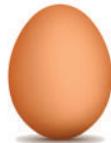
Бобом ҳовлимизга нок кўчати экди.

Акам ва мен нокни парваришлашда бобомга ёрдам берамиз.

3. Расмда берилган нарсаларнинг қайси бирини танлаган бўлар эдингиз? Нега?

4. Соғлом овқатланиш қоидасини билиб олинг. Расмга қараб сўзлаб беринг.

5. Гапларни ўқинг. Кўчириб ёзинг. Ким? сўроғига жавоб бўладиган сўзларнинг тагига чизинг.

Биз дадам билан кўчатлар экдик. Олма, шафтоли ва гилос кўчатларини бобом ўзлари етиштирган. Кўчатларга мен сув қўйдим.

**диёр
дармондори**

69

НИМА ҚИЛДИ? НИМА ҚИЛЯПТИ? НИМА ҚИЛМОҚЧИ? СҮРОҚЛАРИГА ЖАВОБ БҮЛДИГАН СҮЗЛАР

1. Шеърни ўқинг.

Лайлак

Лайлаклар учиб келди,
Жанубдан қүшиб келди.
Тол бошига ин солди,
Шу ерли бўлиб қолди.
Келганлари соз бўлди,
Бу ёқда ҳам ёз бўлди.

❖ Шеърдан Нима қилди? сўроғига жавоб бўладиган сўзларни топиб айтинг.

Ёдда сақланг!

Нима қилди? Нима қиляпти? Нима қилади?
сўроқларига жавоб бўлган сўзлар шахс ва нарсанинг ҳаракатини билдиради: чизди, чизяпти, чизади, чизмоқчи.

??

2. Болалар нима қилаётганини бир сўз билан айтинг.

3. Мазмунга мос сўзларни қўйиб гапларни кўчиринг.

Маҳалламиизда сомсахона _____

соляпти

Ошпаз шўрвага туз _____

ичмоқчи

Муслима ўрик шарбати _____

очилди

4. Шеърни ўқинг. Ҳаракатни билдирган сўзларни аниқланг.

Гилос

Доналари қип-қизил
Ховлида пишди гилос.
Узуб егим келганди,
Бўйим етмади бир оз.
Қичкина курсичамни
Судраб олиб келдим мен.
Қип-қизил гилосларни
Роса териб едим мен.

Захро Ҳасанова

❖ Шеърни ёд олинг.

5. Ўйланг ва ўйнанг. Ҳаракатни билдирган сўзлардан фойдаланиб, «Мактаб ошхонасида» мавзусида дўстингиз билан сухбатлашинг.

6. Тез айтишни тез-тез айтинг.

Асалари асалини айиқдан аямади.
Лолазорда лолани бола терди,
Лолани Лолага бола берди.

**жануб
курсича**

❖ Кўчириб ёзинг. Ҳаракатни билдирган сўзларнинг тагига чизинг.

70

ҲАЙВОНЛАРНИНГ ОЗИҚЛАНИШИ

1. Шеърни тингланг. Сўроқлар ёрдамида ҳаракатни билдирган сўзларни аниқланг.

Нодир қишлоққа борди

Нодир бориб қишлоққа,
Аланглайди ҳар ёққа.
Маърайди барча ҳайвон,
Нодир боради ҳайрон.
Ўзини қўлга олди,
Ақлини ишга солди.
Гўшт берди қўзичоққа,
Тухум берди бузоққа.
Мушукка ташлади ўт,
Хўрзобойга берди сут.
Суяқ ташлади отга.
Пўчоқни берди итга.
Ҳайвонлар емас овқат,
Нодир-чи,
Бўлар дикқат.

Рауф Толиб

2. Ҳайвонлар нега овқат емади? Уларга ўз овқатларини топишга ёрдам беринг. Чизиқчалар ўрнига керакли сўзларини қўйиб кўчиринг.

Кўзичоқ	_____	ейди.
Бузоқ	_____	ейди.
Мушук	_____	ичади.
Хўрз	_____	ейди.
От	_____	ейди.
Ит	_____	ейди.

ўлжа

3. Матнни ўқинг. Бўрининг ҳаракатини билдирган сўзларни аниқланг.

Бўри

Бўри очкўз ҳайвон. У бир жойда турмайди. Овқат излаб юради. Ўлжа топса, шерикларини чақиради. Қундузи яшириниб ётади. Кечаси овга чиқади. Ўзи кичик, аммо қўп овқат ейди.

❖ Бўри ҳақида қандай эртакларни биласиз?

4. Топишмоқни ўқинг. Жавобини топинг.

Икки оёқ, битта дум,
Ўтирганда дейсан хум.
Қорнида бор халтаси,
Икки қўли – калтаси,
Сакраб, сакраб чопар у,
Унинг оти ...

5. Расмга қаранг, ҳайвонларнинг озиқланишини сўзлаб беринг.

71

ОШХОНАДАГИ ҲАНГОМА

1. Тингланг. Үй – рўзгор буюмлари номини ва ҳаракатини ифодаловчи сўзларни аниқланг.

Ошхонадаги ҳангома

– Рўзгор учун энг зарур
Мен бўламан, – дер челак.
– Сен эмас, мен, – дер мағурур
Турган япалоқ элақ.
Пиёла, чойнак, пичоқ
Гўё эмиш ўйинчоқ.
Фойда бермасмиш улар, –
Шундай деб лаган кулар.
Пичинг отиб човлига
Қошиқ қилар масхара:
– Отворинглар ҳовлига,
Бунча экан тасқара.
Буни эшитиб кося
Ўзинпанага олди.
Чўмич бундоқ қараса,
Ҳамма ёқ олди – солди.
Шу пайт босиқ овозда
– Тўхтанглар! – дер самовар, –
Керакдирсиз рўзфорда
Ҳаммангиз ҳам баравар.
Бу сўздан барча идиш
Жуда хурсанд бўлишиди.
Улар бир-биридан
Узр сўраб қолишиди.

❖ Ошхонада яна қандай буюмлар ишлатилади?

2. Расмларни қузатинг. Кишиларнинг ҳаракатини бир сўз билан айтинг.

❖ Ҳаракатни билдирган сўзларни расмлар тартибида ёзинг.

3. Ўқинг. Нима қиласи? сўроғига жавоб бўлган сўзларни аниқланг.

Пиширди, тайёрлайди, еди, ёпади, тозалаяпти, ювади, сузяпти, тўғрайди.

4. Ўқинг. Чизиқчалар ўрнига нима қилди? сўроғига жавоб бўлган сўзларни кўйиб гапларни қўчиринг.

Дилдора меваларни _____ .

Онам сабзавотларни _____ .

Ошпаз мазали шўрва _____ .

Опам ялпизли сомса _____ .

❖ *Кўйиш учун сўзлар:* ювди,
тўғради, пиширди, ёпди.

ПИЧИНГ

72

МЕҲМОНДЎСТЛИК

1. Мақолларни ўқинг, мазмунини тушунтиринг.

Меҳмон – уйнинг зийнати.
Меҳмон келган уй – баракали.
Меҳмон кўрки – дастурхон.
Меҳмон келса, пастга туш,
Палов бермоқ аҳдга туш.

2. Расм асосида саволларга жавоб беринг.

1. Меҳмон келганда қандай кутиб олинади?
2. Меҳмоннинг қўлига сув қандай қуйилади?
3. Меҳмонга сочиқ қандай тутилади?

3. Матнни ўқинг. Сўроқлар ёрдамида ҳаракатни билдирган сўзларни аниқланг.

Таътил кунлари Гулнозларнига меҳмон келадиган бўлди. Шу муносабат билан тайёргарлик кўришди. Гулноз уйни супириб, чангларни артди. Онаси билан турли нознеъматлар тайёрлашди. Меҳмонларни илиқ чехра билан кутиб олишди. Гулноз меҳмонларнинг оёқ кийимларини

тартиб билан бир четга териб күйди. Дастирхонга овқатлар тортилаётганды ошхонада онасига ёрдамлашди.

❖ Сизнинг оиласизда меҳмон кутиш учун қандай тайёргарлик кўрилади? Меҳмонни қандай сўзлар билан кутиб оласиз?

4. Диктант ёзинг.

Ширин олма

Кечаке бувим келдилар. Менга олма бердилар. Ювиб едим.
Жуда ширин экан. Бувимларга раҳмат айтдим.

5. Шеърни тингланг.

Меҳмон келганда

Келганида меҳмон,
Кўнгилли уй қандай!
Ҳатто гилам тўрда,
Жилмайиб турғандай.
Аталиб ёзилган
Дастурхон, бой қандай!
Оlam неъматлари,
Самодан ёққандай.
Барчамиз меҳмонга
Кўрсатиб илтифот.
Шопирган қимиздан
Қуямиз-ку, албат.

Қастек Бајанбой

73

ҚУШЛАР БИЗНИНГ ДҮСТИМИЗ

1. Шеърни ифодали ўқинг.

Хай-хай чумчук –
 жажжи қүш,
 Шохда турма, пастга туш!
 Эрта-ю кеч тинмай сан,
 Чарчоқ нима билмайсан.
 Чирқиллайсан излаб дон,
 Мана чумчук, сенга нон!
 Қорнинг тўйса айтасан,
 Сўнг уйинга қайтасан!

Faafur Fулом

2. Сиз қушларга қандай ёрдам берасиз? Чумчук қандай қүш? Чумчук расмини чизинг.

3. Қушларнинг озуқаси номларини ўқинг.

Арпа, буғдой, сули, тарик, маккажӯҳори, ҳашаротлар, мевалар, ўсимлик уруғлари, сув.

❖ Ажратиб берилган сўзлар ёрдамида гаплар тузиб ёзинг.

**4. Расмда берилған құшлар номини ёзинг.
Ёзган сўзларингизни луғатдан текширинг.**

5. Матнни ўқинг.

Читтак

Бу воқеа қишида бўлган. Читтак деразага учеб келиб қўнди.
У оч эди.

Болалар дераза олдида турардилар. Улар қушчага ачиндилар. Болалар дарчани очдилар. Қушча уйга учеб кирди. У нон ушоқларини ея бошлади. Болалар ўз ишларидан хурсанд бўлдилар.

❖ Матндан ҳаракатни билдирган сўзларни аниқланг.

6. «Құшлар бизнинг дўстимиз» мавзусида ўртоқларингиз билан постер тузинг.

**сули
тарик**

КИЧИК ОШПАЗЛАР

1. Шеърни ўқинг.

Мураббо

Ойим қишига турсин деб,
Дастурхон мўл бўлсин деб,
Олма, ўрик, олчадан,
Қулупнай, тоголчадан,
Шакар солиб бирталай,
Оловни қалай-қалай,
Пиширдиларуammo,
Бермадилар мураббо.

❖ Аввал шахс ва нарса номини билдирган сўзларни, сўнг ҳаракатни билдирган сўзларни аниқланг ва ёзинг.

2. Расмларда берилган таомларга керакли масаллиқлар номини ёзинг.

3. Шеърни тингланг.

Қаердан келдинг, бўғирсоқ?

Дастурхонда сочилиб,
Ётар оппоқ бўғирсоқ.
Бўғирсоққа қизиқиб,
Қараб туриб термулиб:
– Қаердан келдинг бўғирсоқ? –
Деб сўради қўғирчоқ.
– Дўкондан келдим
Нон сотган, –
Деди унга бўғирсоқ.
– Дўконга келдинг қаердан?
– Нонвойдан келдим нон ёпган.
– Нонвойга келдинг қаердан?
– Тегирмондан келдим ун тортган.
– Тегирмонга келдинг қаердан?
– Даладан келдим бепоён.
Она замин бағрида,
Дехқонлар мени ўстирган.

Ўтебой Турманжонов

75

ШИРИНЛИК – МЕЪЁРИДА ШИРИН

1. Шеърни тингланг.

Ширахўр

Ширахўр Бунёдジョンнинг
Тишлари оғриб қолди.
Тун бўйи ухлай олмай,
Йифлай-ийглай кўп толди.
Тонг отганда дадаси
Қўлидан тутди, юр, деб
Шифокорга элитди:
Кўриб қўйинг бир, деб.
Доктор опа тишларини
Даволади бир зумда,
«Ширинликни кам е» деб,
Тайинлади кўп унга.
Шундан бери Бунёджон
Конфетларни ўйлаб ер,
Ҳали оғриқ эсида,
Дардан узоқ юрай дер.

Заҳро Ҳасанова

- ❖ Кўп ширинлик ейиш фойдалими?
Фикрингизни билдиринг.

2. Нуқталар ўрнига керакли ҳарфларни қўйиб сўзларни ўқинг ва ёзинг.

Музқ...ймоқ, мар...елад, хўр...зқанд, то...т, кон...ет,
ш...кар, шок...лад, қан..., му...аббо, печен...е.

3. Расмларни кузатинг. Болаларнинг қандай шириналиклар истеъмол қилишаётганлиги ҳақида гаплар тузинг.

4. Ўқинг. Гапларнинг чегарасини аниқланг.

Зира

Зира – фойдали ўсимлик у тик ўсади зира июнда гуллайди меваси июлда етилади зиранинг меваси жуда хушбўй бўлади.

❖ Нечта гап ўқидингиз? Гапларни қўчириб ёзинг.

5. Топишмоқни ўқинг, жавобини топинг.

Хўрозимнинг қанди бор,
Қаноти йўқ,
Банди бор.

6. Мақолни ўқиб,
маъносини тушунтиринг.

Одобли бола элга манзур.

банди
манзур

76

МИЛЛИЙ ТАОМЛАР

1. Шеърни ўқинг.

Қанд лавлаги

Лавлаги жуда фойдали ва шифобахш сабзавот. Лавлаги қадим замонлардан овқатга ишлатиб келинган. Бизнинг ўқамиизда ҳам ош лавлаги, қизил лавлаги ва қанд лавлаги етиштирилади. Қанд лавлагидан шакар-қанд олинади. Қанд лавлаги иссиқсевар ва намсевар, қурғоқчиликка чидамли бўлади.

- ❖ Лавлаги қандай сабзавот?
- ❖ Матндан шахс ва нарсанинг ҳаракатини билдирган сўзларни топиб, кўчириб ёзинг.

2. Тез айтишни тез-тез айтинг.

Тилим-тилим тилла қовуннинг
Тўрт тилими тилимни ёрди.

**МИЛЛИЙ
ТОҚАТ**

3. Матнни ўқинг.

Гўжа

Гўжа – қозоқ миллий таомларининг бири бўлиб, жўхори ва буғдойдан тайёрланади. Гўжа тайёрлаш учун жўхори ва буғдой келида туйиб олинади. Дон сувда пишгунча сувдв қайнатилади. Унга сўк, гўшт, сут қўшиш мумкин. Қатик ва турли кўкатлар солинади. Бу таом жазира маиси кунлари иштаҳа очувчи ва чанқовbosди ичимлик сифатида истеъмол қилинади.

4. Тингланг.

Биласизми?

Ўзбек миллий таомларининг, шоҳи албатта, паловдир. Халқимиз уни оддийгина қилиб ош деб аташни хуш кўради. Байрам ва турли маросимларимиз ҳам паловсиз ўтмайди. Ўзбек ошининг тўй палов, чойхона палов, андижонча палов, самарқандча палов, бедана палов каби қирқдан ортиқ тури бор. Лекин ҳар бир хонадонда тайёрланган ош ўзгача мазали бўлиши ҳам бор гап.

Катта бўлиб, ош дамлашни ўргансангиз, сизнинг паловингиз ҳам ҳеч кимни книга ўхшамайдиган бетакрор бўлиши аниқ.

❖ Матндан ош турлари номларини топиб ёзинг.

77

МЕҲМОНИМИЗ – ВИТАМИНЛАР

1. Тингланг. Кетма-кет келган бир хил ундошли сўзларни аниқланг.

Тут

Мени дерлар

Қора тут.

Шошмай

Битта – битта ют.

Солсанг

Коса чиннига,

Айланаман

Шиннига.

Қовун

Обинаввот

Қовунман.

Битта тишилаб

Овун, ма.

Нега бўлдим

Мен номдор?

Чунки,

Чопоним гулдор.

обинаввот

Анвар Обиджон

❖ Бу меваларда қандай витаминлар борлигини энциклопедиядан дўстларингиз билан аниқланг.

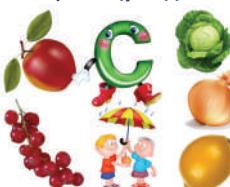
2. Болажонлар, ушбу постер ёрдамида ҳар куни истеъмол қиласидиган маҳсулотларимиз таркибида қандай витаминлар борлигини билиб олинг.

Қон кўпайишига катта ҳисса қўшади

Бўй ўсиши ва организм ривожланиши учун муҳим

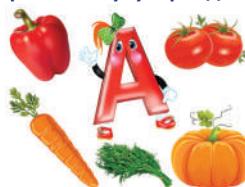
Шамоллашнинг олдини олиш ва тез тузалишга ёрдам беради

Юрак, мия, қон томирлар ва жигар фаолиятини яхшилади

Жигар, бўйрак, юрак фаолияти учун фойдали

Кўзларимиз учун фойдали

3. Ўқинг.

Мен укам билан узумзорга бордим. Узумлар гарқ пишган.
Биз бир бош ҳусайни уздик. Иккаламиз маза қилиб едик.

❖ Кўчиринг. Ёзганингизни текширинг.

4. Мақолни ўқинг, мазмунини тушуниринг.

Меҳнат билан топганинг,
Қанд-у асал тотганинг.

5. Ўқинг.

Баҳорда

Қуёш ерни иситади. Кўм-кўк ўтлар яшнайди. Чиройли гуллар очилади. Мевали дарахтлар гуллайди.

Деҳқонлар далада ишлайдилар. Ерлар ҳайдалади. Турли экинлар экиласди.

❖ Нима? нималар? кимлар? сўроғига жавоб бўлган сўзни нима қиласди?,
нимадилар? сўроғига жавоб бўлган сўз билан биргаликда ёзинг.

Намуна: Қуёш иситади.

78

МЕН БИЛИБ ОЛДИМ

1. Тингланг.

Ялпиз

Яйра мактабдан келиши билан онаси:

– Қизим, ялпиз териб келсанг-чи, чучвара қилиб берай, – деди.

Яйра саватини олиб, анҳор томонга ўтди. Энди ялпиз теришга киришган эди, дугонаси Сайёра келиб қолди.

– Нима қиляпсан? – деб сўради у.

– Ялпиз теряпман, кел, бирга терамиз.

– Йўқ, қўлим кир бўлиб қолади, – деди дугонаси.

Анҳордан сув олаётган аёл уларнинг сўзларини эшитиб қолди. Челагини ерга қўйиб яқин келди.

– Қизим, ялпиз теряпсизми? – деди аёл ва ялпизни олиб кўзларига суртди.

**пала-партиш
жирканиш**

❖ Ҳикоянинг мазмунини сўзлаб беринг.

2. Ўқинг. Матнга сарлавҳа топинг.

Онам әрта уйғонади. Бизга овқат тайёрлайди. Сигирни соғади. Сут пиширади.

❖ Кўчириб ёзинг.

3. Ўқинг ва билиб олинг.

Овқатланиш одоби

Фотима, Ҳусан ва Лайло бувилари билан айвонда овқатланар эди. Ҳусан шошиб, пала-партиш овқатланди. Буви набирасига шундай танбех берди:

— Овқатланиш одобининг ўз қоидалари бор. Мен учтасини айтиб бераман. Одобли бола аввал қўлларини ювади — бу биринчиси. Иккинчидан, катталардан олдин таомга қўл узатмайди. Учинчиси, таом еганда, қўл билан ерга таянмайди. Қолганларини сиз ўзингиз топасиз, хўпми?!

❖ Овқатланишни яна қандай қоидаларини биласиз?
Дўстларингизга айтиб беринг.

4. Мақолни ўқиб, маъносини тушунтиринг.

Ўрган яхши одобдан,
Жиркан ёмон одатдан.

5. Расмни кузатинг. Тўғри овқатланиш ҳақида матн тузинг.

79

САЛОМАТЛИК СИРЛАРИ

1. Шеърни ўқинг.

Соғ танда соғлом ақл,
Дейди бизнинг боболар.
Бу сўз тўғри, бу сўзга,
Амал қилинг болалар.

❖ Соғлик ҳақида қандай мақоллар биласиз?

2. Расмларни кузатинг. Соғлик учун нима фойдали, нима зарарли эканлигини сўзлаб беринг.

3. Матнни ўқинг.

Жисмоний тарбия дарсида

Биз жисмоний тарбия дарсини севамиз. Кече югуриш машғулоти бўлди. Алишер билан Элбек югуришиди. Элбек орқада қола бошлади. Маррага аввал Алишер етиб келди.

- ❖ Жисмоний тарбия дарсида қандай машғулотлар бажарасиз?

4. Расмли диктант ёзинг.

5. Нуқталар ўрнига мос сўзларни танлаб, гапларни ўқинг ва ёзинг.

Гулзорда енгилгина шамол . . . Гуллардан ёқимли ҳид атрофга . . . Оромгоҳдаги болалар бундан . . .

Қўйиш учун сўзлар: таралади, завқланадилар, эсяпти.

6. Мақолларни ёд олинг.

Саломатлик – туман бойлик.
Сиҳат тиласанг, кўп ема,
Иzzat тиласанг, кўп дема.

иззат

80

ШАХС ВА НАРСА БЕЛГИСИНИИ БИЛДИРГАН СҮЗЛАР

1. Ўқинг.

Тугмачагул, бойчечак,
Қизил пушти, гул чечак.
Оппоқ сирень, гулхайри
Боғда ўсади бари.
Ёқимли ҳид сочади,
Баҳри дилни очади.

М.Зайнобиддинова

❖ Гулларнинг белгисини билдирган сўзларни аниқланг.

Ёдда сақланг!

Шахс ва нарса-буом белгисини билдирган сўзлар
қандай? қанақа? сўроқларига жавоб бўлади: яшил
дараҳт, баланд уй.

2. Нуқталар ўрнига мос сўзларни қўйиб, сўз бирикмаларини кўчиринг.

Катта ... , кенг ... , баланд ... , нордон ... , серсув ... ,
қизил ... , қора ... , сарик

❖ *Фойдаланиш учун сўзлар:* йўл, кўча, уй, беҳи, нок,
байроқ, қалам, ипак.

Намуна: Катта йўл.

3. Матнни ўқинг.

Капалаклар

Баҳор кунлари эди. Қүёш нур сочмоқда. Ҳавода ҳар хил капалаклар учиб ўйнайди. Улар гулларга қўниб, ширин суюкликларини сўриб оладилар.

Мана, оқ гулга оқ капалак,
қизил гулга қизил капалак,
сариқ гулга сариқ капалак,
кўқ гулга кўқ капалак қўнди.
Узокдан тезучар қалдирғоч келарди. У қизил гулдаги қора капалакни кўриб, уни тутиб олди.

❖ Қандай? қанақа? сўроқларига жавоб бўладиган сўзларни топиб айтинг.

4. Расмга қараб нарсаларга хос бўлган белгиларни айтинг.

5. Кучли, эпчил, чаққон сўзларидан фойдаланиб гаплар тузинг.

6. Ҳар бир қатордаги сўзлардан гаплар тузиб ёзинг.

Баҳор, гўзал, келди.
Шамол, эсди, ёқимли.
Кўкарди, майсалар, кўм-кўқ.

баҳри дил

81

ТҮФРИ ЎСАЙ ДЕСАНГИЗ

1. Ўқинг. Гапларни кўчиринг. Қандай?, қанақа? сўроғига жавоб бўлган сўзларнинг тагига чизинг.

Кенг, катта, чиройли ўйингоҳ. Катта, кўм-кўк, сершоҳ дараҳтлар. Янги, баланд, замонавий спорт мажмуаси.

2. Шеърни тингланг.

Салимжон – нимжон

Салим, Салим, Салимжон
Бунча бўлдинг сен нимжон?
Копток мисол семирдинг,
Гуё танинг хамиржон.

Ҳеч бир чиқмай офтобга,
Рангинг ўхшар бетобга.
Уйқу босиб кўзингни,
Қаролмайсан китобга.

Айтаверсак бир четдан,
Доим қочдинг меҳнатдан.
Ҳеч қилмайсан зарядка,
Асло борми ғайратдан.
Салимжон – нимжон.

Пўлат Мўмин

❖ Салимжон қандай бола? Унинг бўйи-бастини, кўринишини таърифланг.

3. Расмни кузатинг. Салимжон учун маслаҳатлар ёзинг.

4. Матнни ўқинг.

Ёзда

Ёзда мен, Отабек, Марат оромгоҳда дам олдик. Биз қуёш, сув, тоза ҳаво қўйнида соғлом, тетик дам олдик.

Оромгоҳда кўп қизиқ китоблар ўқидик. Спорт билан шуғулландик. Отабек шахмат ўйинига қизиқади. У шахмат мусобақасида қатнашди.

Дам олиш бизга жуда ёқади.

- ❖ Матндан қандай? қанақа? сўроқларига жавоб бўлган сўзлар қатнашган гапларни аниқланг.

5. Шеърни ёд олинг.

Ўғил бола паҳлавон,
Кучга тўла, зўр бўлсин,
Марддек турсин майдонда,
Юрагида қўр бўлсин.

Миразиз Аъзам

ғайрат

МАШҚ ҚИЛАМИЗ – ЧИНИҚАМИЗ

1. Шеърни тингланг.

Тур эрталаб

Яхши әмас, ўқувчи
Бўлса агар уйқучи,
Хурсанд қилиб ойингни,
Йифиб қўй ўз жойингни!
Қара, қуёш сочар нур,
Гўзал тонг завқини сур.
Қилсанг бадантарбия,
Чиниқар мускул, мия,
Ювинсанг совуқ сувда,
Ўртоқжон, роҳат жуда!
Соф ҳаводан ол нафас,
Кўрганлар қилсин ҳавас!

М.Ниёзмуродов

- ❖ Ажратиб берилган сўзларга сўроқ беринг. Уларни қатнаштириб гаплар тузинг ва ёзинг.
- ❖ Эрталабки бадантарбиянинг қандай фойдаси бор?

2. Дўстларингиз билан эрталабки бадантарбия машқларини бажаринг.

3. Матнни ўқинг.

Хилола тез-тез касал бўлади. Унинг синфдош ўртоғи Замира соғлом ва чаққон. Нима учун шундай? Чунки Замира ҳар куни эрталаб югуради, бадантарбия қиласи. Қишида чанги ва конъкида учади. Эҳ, қиши қандай маза! Энди Хилола ҳам Замирадек соғлом бўлишга ҳаракат қилияпти.

- ❖ Хилола нима учун тез-тез касал бўлади?
- ❖ Қишида қандай ўйинлар ўйнаш мумкин?
- ❖ Баҳорда ўртоқларингиз билан қандай ўйинлар ўйнайсиз?

4. Шеърни ифодали ўқинг.

Ўйин бўлса

Ўйин бўлса ўйнаймиз
Бўлмаса-чи, топамиз.
Тополмасак зир елиб
Тўрт томонга чопамиз.

Йиқиламиз турамиз
Шу ҳам ўйин аталар
Биздай неча йиқилиб
Катта бўлган оталар.

T. Йўлдош

5. Ўқинг. Тез айтишга тайёрланинг.

Ўқтам кўм-кўк кўркам кўклам расмини кўм-кўк қаламда чизди.

- ❖ Кўчиринг. Қандай? сўроғига жавоб бўлган сўзларнинг тагига чизинг.

83

СӨФ БҮЛАЙ ДЕСАНГИЗ

1. Шеърни тингланг.

Зарур одат – машқ этмоқ

Бўлсин десанг вақтим чоғ,
Бўлсин десанг таним соғ,
Тургин тонгда эртароқ –
 Эй ўртоқжон, бил, ўртоқ,
 Зарур одат – машқ этмоқ.
Ётогингда уйғониб
Ётма тонгда тўлғониб,
Тургин дарров қувониб,
 Эй ўртоқжон, бил, ўртоқ,
 Зарур одат – машқ этмоқ.
Шимир тоза ҳаводан,
Қочма текин даводан,
Баҳра ол нур – зиёдан
 Эй ўртоқжон, бил, ўртоқ,
 Зарур одат – машқ этмоқ.
Чиниқишида кўпдир гап,
Соғлик учун чин мактаб,
Беш баҳолар бўлар саф.
 Эй ўртоқжон, бил, ўртоқ,
 Зарур одат – машқ этмоқ.

Пўлат Мўмин

- ❖ Матндан қандай? қанақа? сўроқларига жавоб бўладиган сўзларни аниқланг.
- ❖ Сиз соғлом бўлиш учун нималарга амал қиласиз?

2. Расмни күзатинг. Расм асосида қандай? қанақа? сўроқларига жавоб бўлган сўзларни қатнашириб 3-4 гапли матн тузинг ва ёзинг.

❖ Сиз қайси спорт тўгарагига қатнайсиз?

3. Мазмунига мос шахс ва нарса белгисини билдирган сўзларни қўйиб гапларни ёзинг.

Ўқувчилар – (қандай?) ... , ... болалар.

Менинг дўстим – (қандай?) ... , ... ўқувчи.

84

СОҒЛОМ ҲАЁТ ТАРЗИГА АМАЛ ҚИЛИНГ

1. Қүйида берилган расмларнинг қайси бири соғлом ҳаёт тарзига мос деб ўйлайсиз? Фикрингизни билдириңг.

2. Матнни ўқинг. Нечта гап ўқидингиз? Кўчириңг, қандай? қанақа? сўроқларига жавоб бўлган сўзларнинг тагига чизинг.

Кун тартиби

Кун тартибига риоя қилиш сизни саломатлигингизни мустаҳкамлайди. Толиқишининг олдини олади. Интизомли, тартибли қиласиди. Кун тартибига амал қилиш соғлом турмуш тарзининг асосидир.

3. Кун тартиби ҳақида дўстингиз билан савол-жавоб ўтказинг.

4. Расм асосида ўз кун тартибингизни тузинг.

5. Тингланг. Шахс ва нарса-буюм белгисини билдирган сўзларни аниқланг.

Ўйнаймиз оқ терак

Биз ўйнаймиз оқ терак,
Оқ теракми, кўк терак.
Биздан сизга ким керак?
Қай бола бўлса зийрак,
Зийракмас, кучли билак
Ҳамда бўлсин энг полвон,
Ойга чиқсин бенарвон,
Бўлсин чақмоқдек чаққон.
Катта-кичикка ёқсан
Одобли бола керак,
Ўқишида зеҳни тийрак,
Спортчи, кучли билак,
Энг чаққон бола керак.

бенарвон

Қуддус Мұхаммадий

85

ҚАРАМА-ҚАРШИ МАҢОЛИ СҮЗЛАР

1. Мақолларни ўқинг. Ажратиб күрсатилған сўзларнинг маъносини тушунтириңг.

Яхшига ёндош,
Ёмондан қоч.

Ишлаган тишлийди,
Ишламаган кишнайди.

-
2. Берилған сўзларга мос қарама-қарши маъноли сўзларни танлаб намунадагидек ёзинг.

Узун, яхши, катта, аччиқ, баланд, кенг, яқин, иссиқ, қалин, янги.

Намуна: Узун-қисқа, ...

3. Белгини билдирган сўзларга мос нарса номини билдирган сўзларни топиб, гапларни кўчириңг. Ажратиб берилған сўзларга қарама-қарши маъноли сўзларни айтинг.

Кенг, катта, чуқур
Оппоқ, қалин, юмшоқ
Тиник, муздек
Соф, ёқимли, тоза

маҳтал

4. Матнни ўқинг.

Түққизқумалоқ

Түққизқумалоқ жуда қизиқарли қозоқ миллий ўйинларидан бири. Афсоналарга кўра бу ўйинни оддий чўпонлар ўйлаб топишган. Қадимда бу ўйин қозоқ даласида кенг тарқалган. Түққизқумалоқ ўйини икки одам орасида ўйналади. Ўйин тахтаси икки қозон, 18та ўтов ва 162та қумалоқдан иборат.

5. Шеърни ўқинг.

Мен

Оиланинг кичиги
Эркатойи мен ўзим,
Ҳаммасига ёқади
Менинг айтган ҳар сўзим.
Чунки мен ҳеч уларнинг
Қайтармайман сўзларин,
Айтган ишин қиласман
Маҳтал қиласмай ўзларин.
«Бормайман» ҳам «қиласмайман»
Деган одат менда йўқ.
Шунинг учун уларнинг
Мендан кўнгли жуда тўқ.

Адҳам Раҳмат

- ❖ Сиз оилада нечанчи фарзандсиз?
- ❖ Катталарга ёрдам берасизми?

СПОРТ ЎЙИНЛАРИ

1. Ўқинг. Қарама-қарши маъноли сўзларни жуфти билан ёзинг.

Колибри – жуда кичкина қуш. Унинг катталиги капалакдай. Ер юзидаги энг катта ҳайвон – фил. Унинг бўйи уч метргача етади. Митти қуш ва улкан ҳайвон иссиқ мамлакатларда яшайди.

2. Шеърни тингланг.

Раҳматга раҳмат

Икки бола уришар,
Кўплар қараб туришар.
Раҳмат келди-ю дарров,
Ўртасига бўлди ғов.
Икковини ажратди,
Болаларни тарқатди.
Раҳматга раҳмат!
Раҳмат роса чиникқан,
Футболда донғи чиққан.
У қўшилган команда,
Қолмас асло армонда.
Майдон бўйлаб юргурган,
Бир зум ўтмай гол урган
Раҳматга раҳмат!

Пўлат Мўмин

❖ Дунёнинг машҳур футболчиларидан кимларни биласиз?

астойдил

3. Гапларни ўқинг ва кўчириб ёзинг.

Копток (қандай?) енгил.
Шайба (қандай?) кичкина.
Велосипед (қандай?) баланд.
Самокат (қандай?) паст.
Штанга (қандай?) оғир.
Тош (қандай) катта.

4. Матнни ўқинг.

Муз саройида

Дам олиш куни Одил билан Нодир «Муз саройи»га боришиди. Икки ўртоқ конькида учишга жуда қизиқишиди. Одил оёғига конькини боғлаб муз устида юра бошлади. Кўп юрмай йиқилиб тушди. Нодир келиб дўстини ўрнидан турғазди ва:

– Ҳечқиси йўқ, дўстим! Астойдил ҳаракат қиласак албатта ўрганамиз, – деди.

Одил дўстининг гапларидан **мамнун** бўлди.

- ❖ Сиз муз майдонида бўлганмисиз?
- ❖ Муз майдонида қандай спорт ўйинлари ўйналади?
- ❖ Ажратиб берилган сўзга қарама-қарши маъноли сўз топиб айтинг.

СПОРТНИ ЖОНДАН СЕВГАНЛАР

1. Шеърни ўқинг.

Спортни жондан севган

Рюкзак осиб елкага
Йўлга тушди Мирғолиб,
Унга ҳамроҳ дўстлари:
Баҳодир, Сарвар, Толиб.
Туя ўркачли тоғлар
Осмон билан баҳс қилган.
Альпинистликка фақат
Яар иш кўзин билган.
Эпчиллик ва моҳирлик
Ҳаммага ҳам керакдир.
Спортни жондан севган,
Соғлому довюракдир.

Х.Аминов

- ❖ Ажратиб берилган сўзни бўғинга ажратинг.
- ❖ Альпинистлар кимлар?

2. Ўқинг. Қарама-қарши маъноли сўзларни жуфтини топиб ёзинг.

Кенг, аччиқ, қора, иссиқ, ширин,
оқ, калта, тор, совуқ, узун.

**ўркач
альпинист**

3. Нуқталар ўрнига гапларнинг мазмунига мос сўз топиб, гапларни тўлдириб ёзинг.

Баҳорда ... учиб келади. Қирда ... алвон бўлиб очилди. Мевали ... гуллади. ... дала ишларини бошлаб юборишиди. Майин ... эсди. Ёмғир

4. Матнни ўқинг ва нечта гап борлигини айтинг.

Ватаним

Менинг Ватаним – Қозоғистон Республикаси.

Қозоғистоннинг ери жуда кенг. Ерида тоғ ҳам, яйлов ҳам, чўл ҳам учрайди. **Катта-катта** кўллар ва дарёлар бор. Йирик шаҳарлар ҳам кўп. Республикасиз ўсимликка бой. Ўрмонларда турли дов-дараҳтлар ўсади.

- ❖ Ажратиб кўрсатилган сўзларга қарама-қарши маъноли сўзларни топиб айтинг.

88

ГАП. БОГЛАНИШЛИ НУТҚ

1. Шеърни ўқинг.

Дўст

Рустам менга дўст эди,
Ҳар бир сўзи рост эди.
Орзумиз бир, бир тилак,
Кўплар дерди эгизак.
Бизлар шундай дўст эдик,
Майизни бўлиб ердик.
Бўлиб қолдим мен касал,
Ундан бўлмади хабар.
Сўнг эшитсам Суюндан,
Бўшамабди ўйиндан.

Т. Ҳамдамов

2. Шеър мазмуни бўйича дўстингиз билан савол-жавоб ўтказинг.

3. Нуқталар ўрнига текшириш учун берилган сўзлардан мосини қўйиб, гапларни ўқинг ва ёзинг.

Спорт халқларни Содик ўртоғига ... ёзяпти.
Отам ... қизиқади. Ербол ... тўгарагига қатнашади.
Гулзира бадиий гимнастика мусобақасида ... бўлди.

❖ *Текшириш учун сўзлар:* дўстлаштиради, хат, шахматга, бокс, ғолиб.

4. Эртакни тингланг.

Ақлли боғбон

Бир боғбоннинг уч ўғли бор эди. Қунлардан бир кун боғбон ўғилларини чақириб шундай дебди:

– Боғдаги токнинг тагига бир хум олтин кўмиб қўйганман. Мендан кейин ўзингиз ковлаб оласизлар.

Орадан бир неча кун ўтгач, боғбон оламдан кўз юмибди. Ўғиллари олтин ахтариб токнинг тагини роса қазишибди. Лекин олтин топилмабди. Аммо шу йили ток чунонан кўп ҳосил қилибди. Узумнинг пулига бир неча хум олтин сотиб олса бўлар экан.

Шунда ўғиллар олтин ерда эмас, меҳнатда эканини англабдилар.

❖ Эртак мазмунини сўзланг ва эртак асосида расм чизинг.

5. Топишмоқни ўқинг, жавобини топинг.

Ўртада тўр девор бор,
Қўл зарблари бизга ёр,
Сакрат копток қўлма-қўл,
Ерга тушмасин, тез бўл!

хум
ток

СПОРТ ЎЙИНЛАРИ ТАРИХИДАН

1. Тингланг. Спорт ўйинлари тарихи билан танишинг.

Шахмат

Шахмат ўйини бундан 1500 йил аввал Ҳиндистонда пайдо бўлган. Уни дастлаб «Чатуранга» деб аташган. Бу ўйинда тўрт киши иштирок этган. Кейинчалик ўйинда икки киши қатнашадиган бўлди. Номи «Шатранж» деб ўзгартирилди. Шахмат номи эса Эронда вужудга келган.

Футбол

18 асрларда футбол ўйини Англияда кенг тус олди. Баъзан ўйинда ҳар бир томондан беш юз киши майдонга тушарди. Тўпни шаҳар бўйлаб маълум бир жойга биринчи элтган команда ғолиб саналарди. Қўй терисидан тикилган тўп тепилар әди. 19 асрда футбол спорт турига киритилди ва ўн учта ўйин қоидаси ишлаб чиқилди.

2. Дўстларингиз билан шахмат, футбол ўйинлари ҳақида савол-жавоб ўтказинг.

3. Расмларни күзатинг. Бу спорт ўйинлари ҳақида билганингизни сўзлаб беринг.

❖ Расмлар асосида гаплар тузинг ва ёзинг.

4. Матнни ўқинг.

Кўпкари

Кўпкари – миллий от спорти ўйинларидан бири. Бу ўйин Ўрта Осиё халқлари орасида кенг тарқалган. Кўпкарида қатнашган йигитлар мард, жасур, эпчил, довюрак бўлади.

Чавандозлар ўз отларини чидамли ва тез ҳаракат қиласиган қилиб тайёрлашади. Кўпкари ғалаба ва ҳосил байрамлари, тўй ва сайиллар муносабати билан ўтказилади.

90

ТОЗАЛИК СОФЛИК ГАРОВИ

1. Ўқинг.

Тишларимни юваман

Хар куни икки марта
Эринмасдан бир пастда,
Мен юваман тишимни,
Қўйиб ҳамма ишимни.
Келинг сиз ҳам бир кўринг,
Менга «беш» баҳо беринг.
Қолмасин деб орқаси,
Тишларимнинг каттаси,
Хафа қилмай ҳеч бирин
Юваман бирин-сирин.
Деманг мени мақтанчоқ,
Мана тишларим оппоқ.
Докторга қолмади иш,
Чунки соғлом ҳамма тиш.

Заҳро Ҳасанова

бирин-сирин

2. Расмларни кузатинг. Шахсий гигиена буюмларини аниқланг ва номларини ёзинг.

3. Матнни тингланг.

Оппоқ қиз

Султон аканинг иккита қизи бор: каттасининг оти Раъно, кичкинасининг оти Ширин.

Бир куни отаси Раънони «оппоқ қизим» деб эркалатди. Шунда Ширин отасидан:

– Дада, сиз мени нега «оппоқ қизим» демайсиз? – деб сўради.

– Мана кўйлагингни кўр, кир қилиб қўйибсан. Ойнага қарагин, юзингни ҳам яхши ювмабсан, – деди Султон ака.

Ширин ойнага қараб юзининг ифлослигини кўрди. Ҳовлига чиқиб ювинди. Тоза кўйлагини кийди-да, отасининг олдига келиб:

– Энди оппоқ қиз бўлдимми? – деди.

– Сочингни тарамабсан-ку! – деди отаси.

Ширин дарров бориб сочини тараб ўрди ва учиға қизил лента тақди.

– Дадажон, энди-чи, оппоқ қиз бўлдимми? – деди.

– Баракалла, энди сен ҳам оппоқ қиз бўлдинг, – деди Султон ака.

Ё.Шукуроевдан

4. Ўйлаб кўринг.

- ❖ Дадаси нима учун Ширинга «оппоқ қизим» демади?
- ❖ «Оппоқ қиз» бўлиш учун нималарга эътибор бериш керак?

СОГЛОМЖОН-ПОЛВОНЖОН

1. Шеърни тингланг.

Салимжон энди полвон

Салим, Салим, Салимжон,
Олдин эди сал нимжон.
Агар уни кўрсангиз,
Салимжон энди полвон.
Салимжон – полвон.
Дўстларини таниган,
Фубор кетган танидан.
Бизнинг ўша Салимжон.
Танқидларни тан олган,
Салимжон – ўғлон.
Салимжон – полвон.
Ёғдай ёққан зарядка,
Кирган роса ғайратга.
Бел боғлаган дўстлардай,
Доим, ўқиши, меҳнатга,
Салимжон-чаққон,
Салимжон – полвон.

Пўлат Мўмин

❖ Соғлом бўлиш учун Салимжон нималарга амал қилган?

2. Қуийдаги мақолларни давом эттиринг.

Тозалик – соғлик
Соф танда соғлом

Соф бўлай десанг
Тоза ҳовли касалдан

ғубор

3. Диктант

Озода қиз

Саида озода қиз. Уйқудан кейин ювинади. Ҳафтада бир марта ҳаммомга тушади. Қийимларига чанг юқтирмайди. Шунинг учун соғлом юради.

4. Матнни ўқинг.

Озодаликка риоя қилинг

Ошхонада идишларни доимо озода сақлаш лозим. Бу инсон соғлиги учун муҳим аҳамиятга эга. Агар идишлар вақтида ювилмай, ошхонада тозалик бўлмаса, пашша, суварак каби касаллик тарқатувчи ҳашаротлар пайдо бўлади. Шунинг учун идишлар фойдаланиб бўлингач, дарров ювиш керак. Озодаликка риоя қилиш саломатлик учун фойдалидир.

5. Топишмоқни ўқинг ва жавобини топинг.

Бурасангиз қулоғини,
Кумуш каби дур сочар.
Тоза қилиб танангиз,
Баҳри дилингиз очар.

92

СУВ-СОГЛИК МАНБАИ

1. Шеърни тингланг.

Сув

Тоғдан келар пилдираб,
Ариқларда шилдираб,
Муздай тиниқ зилол сув,
Симоб каби ўйнаб у –
Қайси ерда оқса ҳам
Гуркираб яшнар ўлкам.
Узоқлардан, дарёдан
Канал қазиб ҳар ёқдан.
Олиб келдик гулбоққа,
Экинларга құймоққа.
Фұза қониб ичсин деб,
Чүлни баҳор құчсин деб.
Гүзал Ватанда асло
Қолмасин деб бўз, сахро.

Құдрат Хикмат

2. Сув нима учун керак? Дүстларингиз билан постер тузинг.

3. Топишмоқни ўқинг ва жавобини топинг.

Ойна әмас – жимирлар,
Тек туролмас қимиirlар.

4. Қарама-қарши маңноли сўзларни биринчи қатордагидек ёзинг.

Қатта – кичик
баланд –
совуқ –
кучли –

юпқа – қалин
ёруғ –
кенг –
ялқов –

5. Расмга қараб кичик ҳикоя тузинг.

6. Матнни ўқинг. Ҳаракатни билдирган сўзларни топиб, айтинг.

Ёзда

Ёзда қуёш ерни қиздиради. Ҳаво жуда исийди. Боғларда ҳар хил мевалар пишади. Кечга томон иссиқ бир оз пасаяди. Майин шамол эсади. Ҳар томондан ёқимли ҳидлар келади.

символ

93

РЕЖА АСОСИДА ҲИКОЯ ТУЗАМИЗ

1. Расмни күзатинг. Режа асосида ҳикоя тузинг.

Режа:

1. Болалар бассейнга келдилар.
2. Мураббий сузишни ўргатди.
3. Сузиш – жуда фойдали.

2. Тез айтишни ўқинг ва кўчириб ёзинг.

Баҳодир байроқни Ботирга бердими,
Ботир Баҳодирга байроқни бердими.

ҳовлиқтириб

3. Шеърни тингланг.

Тўп

Тўпим, тўп-тўп этасан,
Урсам учиб кетасан,
Ҳаволаниб, нарига
Дўстларимга етасан.
Сенга сира тўймайман,
Бўш эканман қўймайман.
Овунчоғим, – деб сени
Дўстларим – ла ўйнайман.
Ўйнатасан кўзимни,
Ҳовлиқтириб ўзимни,
Бир оз кўпроқ ўйнасам,
Терлатасан юзимни.
Тўпим, тўп-тўп этасан,
Урсам учиб кетасан.
Ҳандалакдек юмалаб
Бизни хурсанд этасан.

Зафар Диёр

❖ Тўп билан қандай ўйинлар ўйнайсиз?

4. Сўзлардаги ҳарфларнинг жойини алмаштириб янги сўзлар ясаш мумкинми? Бир уриниб кўринг-чи.

Жоиз –
Зар –

Қумуш –
Игна –

Ўрта –
Сомон –

ҚУВНОҚ СТАРТЛАР

1. Матнни тингланг.

Қувноқ стартлар

Бугун жисмоний тарбия дарсида биз «Қувноқ стартлар» мусобақаси ўтказдик. Мусобақада биз югуриш, узунликка сакраш, тўп улоқтириш, арқон тортиш бўйича беллашдик. Бу мусобақада Акмал, Оқила, Қамола, Сарварлар жуда фаол қатнашилар.

Ўқитувчимиз уларни мақтадилар. Биз спортчи дўстларимиз билан фахрланамиз.

❖ Сизнинг дўстларингиз спортнинг қайси турига қизиқадилар?

2. Нуқталар ўрнига мос сўзларни топиб гапларни ўқинг ва ёзинг.

Оғир атлетикачи штангани Чанғичи чанғида Боксчи рингга Футболчи тўпни Дарвозабон дарвозани

3. Дўстингиз билан спорт ҳақида кластер тузинг.

4. Матнни ўқинг.

ВОЙ, ТИШИМ!

Неъмат тиши билан данак чақар эди. Онаси буни кўриб қолди:

– Болам, тишинг билан қаттиқ нарсаларни чақма. Тишингни эҳтиёт қил! – деди.

Неъмат меҳрибон онасининг гапига қулоқ солмади. Данак, бодом ва ёнғоқларни чақиб еб юраверди. Кўп ўтмай, унинг тишлари ёрилди, ковак бўлиб қолди. Тишиларнинг коваклари ичига овқат майдалари кириб қоладиган бўлди. Тишлари қаттиқ оғрий бошлади. Неъмат азоб тортди, «Вой, тишим!», деб йиглади.

Онаси Неъматни врачга олиб борди. Врач унинг тишини бир ҳафта даволади. Шундан кейин Неъмат қаттиқ нарсаларни тиши билан чақмайдиган бўлди. Тишини ювиб юрди.

- ❖ Нима учун Неъматнинг тиши оғриди?
- ❖ Сиз тишингизни қандай парвариш қиласиз?

ринг

95

МИЛЛИЙ СПОРТ ЎЙИНЛАРИ

1. Шеърни тингланг.

Курашайлик

Аввалига сўрашайлик,
Белимизни бурашайлик
Кўкрак кериб полвонлардай,
Кел, оғайнини, курашайлик!
Томошибин қолди пойлаб,
Машқ этганмиз ҳафта – ойлаб,
Қийик билан белни бойлаб,
Кел, оғайнини, курашайлик
Бузилмасин қоида – шарт.
Бўшангларни тузатар мард.
Соғлиққа ҳеч юқмасин гард,
Кел, оғайнини, курашайлик!

Пўлат Мўмин

2. Қозогистоннинг машҳур курашчилари ҳақида интернетдан маълумот топинг.

3. Матнни ўқинг.

Кураш

Кураш – спорт турларидан бири. Бу икки спортчининг яккама-якка олишувидир. **Юнон-рим** кураши, эркин кураш, дзюдо, самбо каби спорт кураши турлари бор. Булар қаторига ўзбек кураши ҳам киритилди.

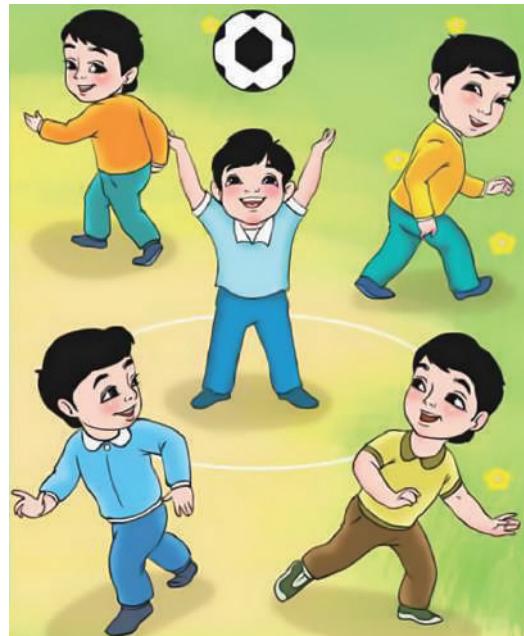
❖ Ажратиб кўрсатилган гапни кўчиринг. Сиз қайси спорт турига қизиқасиз? Шу ҳақида сўзлаб беринг.

**юнон-рим
самбо**

4. Расмларни күзатынг. Бу ўйинлар ҳақида нималарни биласиз? Дүстларингиз билан ўйнанг.

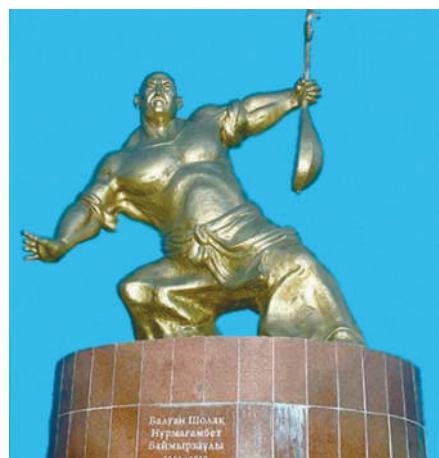
5. Ўқинг.

Чўлоқ Полвон

Нурмағамбет Боймирза ўғли Чўлоқ Полвон номи билан машхур бўлган қозоқ паҳлавонидир. У ўз даврининг энг кучли курашчиси бўлиб, мусобақаларда доим ғолибликка эришган.

Нурмағамбет истеъододли бастакор ҳам бўлган. Ўзи куй яратиб, дўмбира чертиб, қўшиқ куйлаган.

Алмати шаҳридаги спорт саройига Чўлоқ Полвон номи берилган.

ЁШ СПОРТЧИ

1. Матнни тингланг.

Ёш спортчи

Асилбек кичиқлигидан соғлом бўлиб ўсди. У ҳар тонг бадантарбия машқларини бажаради. Тўшакларини ҳам ўзи йиишитиради. У бу йил етти ёшга тўлди.

Асилбек футбол ўйинига қизиқади. У спорт мактабидаги футбол тўгарагига қатнайди. Келажакда моҳир футболчи бўлишни орзу қиласди. Асилбек устозларининг гапини астойдил бажаради. Шунинг учун устозлари ҳам ундан мамнун.

- ❖ Асилбек нимага қизиқади?
- ❖ Катта бўлганда ким бўлмоқчи?

2. Шеърни ўқинг.

Маррага ким чаққон югурса,
Футболдан ким қойил гол урса,
Ким ишлаб ҳам ўқиб улгурса,
Ўхшагим келади ўшанга.

Пўлат Мўмин

- ❖ Кўчиринг, шахс ва нарса белгисини билдирган сўзларни аниқлаб, тагига чизинг.

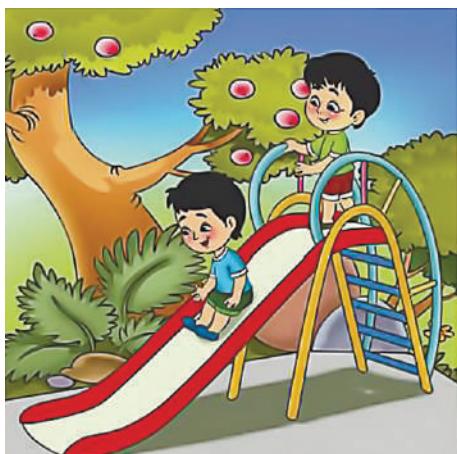

3. Топишмоқни ўқинг, жавобини топинг.

Ўзим митти коптоқман,
Рапидалаб уришар.
Сақрашга-ку, мен бопман,
Учсам, қараб туришар,
Икки, гоҳо тўрт рақиб
Бир-бирин қиласар таъқиб.

4. Расмлардаги еттита фарқни топинг.

СПОРТ АНЖОМЛАРИ

1. Расмларни қозатинг. Спортчиларга ўз спорт анжомини олишга ёрдам беринг.

2. Ўқинг.

Спорт билан шуғулланиш кишини чиниқтиради. Бақувват, иродали, чаққон қиласи. Фикрлашга ундаиди. Давраларда ўзини тутишга ўргатади. Дўстлар орттиради.

❖ Кўчиринг. Кетма-кет келган бир хил ундошли сўзларнинг тагига чизинг.

3. Топишмоқни ўқинг, жавобини топинг.

Кўлқоп кийсам агарда,
Кўрсатаман бир фокус.
Рақибим депсинганда,
Кўлларим қилас . . .

4. Расмни күзатинг.

❖ Бу спорт анжомларининг қайси спорт турида қўлланилишини айтинг.

5. Шеърни тингланг.

Спорт майдонида

Бир полвон бор забардаст
Тан-жони нақ темирдан.
Қўлингиз чўзсангиз, даст
Узиб олади ердан.
Келинг, кўрмоқ бўлсангиз
Унинг келбат-сиёҳин.
Ана у полвон – ТУРНИК
Тураг кериб оёғин.

Дилшод Ражаб

келбат-сиёҳин

98

СОГЛОМ, ҚУВНОҚ БОЛАМАН

1. Ўқинг.

Соғлом, қувноқ боламан.

Соғлом, қувноқ боламан,
Меҳнатдан завқ оламан.
Агарда иш қилмасам,
Тез зерикиб қоламан.

Катталарга дастёрман,
Хизматига тайёрман.
Фойдам тегса биронга,
Мен тенгсиз баҳтиёрман.

Қамбар Ота

❖ Ажратиб кўрсатилган сўзларни кўчиринг. Шу сўзлардаги товушларни чизмада кўрсатинг.

2. Бу болалар спорт билан шуғулланишади. Уларнинг исм, фамилияларини алфавит тартибида ёзинг.

Исламова Ойдин, Алиев Мақсат, Попова Марина,
Набиева Шахноза, Каримов Нодир

3. Мақолларни ўқинг, мазмунини тушуниринг.

Меҳнатинг зебу-зийнатинг.
Меҳнат, меҳнатнинг таги роҳат.

4. Ўқинг. Қуидаги берилған сўзлар қандай сўроқларга жавоб бўлади? Булар қайси спортчилар?

Кучли, чаққон, мерган, эпчилик.

5. Шеърни тингланг.

Арғимчоқ

Ховлидаги дарахтга,
Яна энг баландига,
Дадам осиб арғимчоқ,
Кўнглимизни этди чоғ.
Опам билан иккимиз
Навбат билан учамиз,
Майин эсган шамолни
Бағримиз-ла қучамиз.
Арғимчоғим, арғимчоқ,
Сен мисоли беланчак.
Тебраниб тур оҳиста,
Гоҳ баландга, гоҳ пастга.

беланчак

Захро Ҳасанова

99

ХАРАКАТЛИ ЎЙИНЛАР

1. Тингланг.

Оқ теракми, кўк терак

Келинг қўшиқ айтамиз,
Қўшилишиб ҳаммамиз,
Оқ теракми, кўк терак,
Биздан сизга ким керак? Ҳей!
Акбар бўталоқ керак. Ҳей!
Ола-була капалак,
Орқа сочим жамалак,
Оқ теракми, кўк терак,
Биздан сизга ким керак? Ҳей!
Хайри қизалоқ керак. Ҳей!
Олма оқиб келади,
Балқиб-қалқиб келади,
Оқ теракми, кўк терак,
Биздан сизга ким керак? Ҳей!
Тўлқин тойчоқ керак. Ҳей!
Ўйнаб-ўйнаб қуйлаймиз,
Қуйлаб-қуйлаб ўйнаймиз,
Оқ теракми, кўк терак,
Биздан сизга ким керак? Ҳей!
Эркин қўзичоқ керак. Ҳей!

Faфур Fулом

❖ Шеър асосида дўстларингиз билан «Оқ теракми, кўк терак» ўйинини ўйнанг.

2. Матнни ўқинг. Ҳар бир гапнинг чегарасини аниқланг. Тиниш белгиларини қўйиб, матнни кўчиринг.

Ватанимизда спорт ишларига катта эътибор берилляпти янги спорт иншоотлари қурилмоқда сизга яқин жойда спорт маскани борми сиз спортнинг қайси тури билан шуғулланасиз спорт билан дўстлашинг.

3. Тез айтишни ўқинг.

Копток офтобга ўхшар,
Офтоб коптокка ўхшар.

4. Дўстларингиз билан ҳаракатли ўйинни ўйнанг.

Юлдуз

Ўйинда 6 та бола иштирок этади. Бу ўйин беш қиррали юлдуз шаклида ўйналади: ҳар бир бурчакда биттадан бола туради, олтинчиси марказда.

Марказдаги бола атрофидаги бирорта боланинг исмини айтиб, ўша исми айтилган боланинг ўрнига бориб туради. Номи айтилган бола эса марказга қараб юриши керак.

Ким олдин борса, ўша ютган бўлади ва ўйинга бошчилик қиласди. Етиб келолмаган ўйиндан чиқади ва унинг ўрнига бошқа бола туради.

ИНШООТ

100

БИЗ НИМАНИ ЎРГАНДИК?

1. Матнни ўқинг.

Компьютер

Компьютер ақлли машина. У инсоннинг дўсти. Унинг хотирасида минглаб ахборотларни сақлаш мумкин.

Агар дўстлашсангиз, кўп сирлардан хабардор бўласиз. У математикадан мисол ва масалаларни бир зумда ечиб беради. Китоб ўқимоқчи бўлсангиз, унга айтинг, у дарҳол сизга ёрдамга ошиқади. Бирор нарсани ёзмоқчи бўлсангиз, у тайёр. Чарчасангиз, мусиқа тинглашингиз ёки кино кўришингиз мумкин.

Компьютер сиз билан ўйнай олади ҳам. У шахмат, шашка ўйинларини яхши билади. Компьютер билан истаган ўйинингизни ўйнашингиз мумкин.

Хуллас, компьютер билан дўстлашсангиз, хурсанд бўласиз.

Эслатма: Компьютер олдида узоқ ўтириш кўзингизга зиён.

дарҳол

2. Тушириб қолдирилган сўзларни қўйиб, гапларни ёзинг.

Менинг исмим ... , фамилиям
 Биринчи ... ўқийман.
 Ўқитувчимизнинг исми ... , фамилияси
 Биз ўқитувчимизни деб чақирамиз.

3. Мевалар номини алфавит тартибида айтинг.

Олма, гилос, ўрик, беҳи, анор, шафтоли, нок, узум.

4. Сўзларни ўқинг. Ҳарф-тovуш томонидан таҳлил қилинг.

Соғлик, куч, чиникиш, машъал.

5. Шеърни ўқинг, ёддан ёзинг.

Ёз қўшиғи

Ёзганда ёз
 Гул пояндоz,
 Сайр айламоқ
 Қандайин соз.

Пўлат Мўмин

101

ЁДДА САҚЛАЙМИЗ!

1. Ўқинг. Сўзларни уч гуруҳга ажратиб ёзинг.

Шахс ва нарсани билдирган сўзлар.

Ҳаракатни билдирган сўзлар.

Белгини билдирган сўзлар.

Соғлом, югуряпти, эпчил, боксчи, чаққон, учади, сузяпти, Ботир, кучли, опам, тобланди, ақлли, сузувчи, сакраяпти, чанғичи.

2. Берилган қўшимчалар ёрдамида ҳаракатни билдирадиган сўзлар ҳосил қилинг.

<input type="text"/>	-ди	<input type="text"/>	-япти	<input type="text"/>	-моқчи
<input type="text"/>		<input type="text"/>		<input type="text"/>	
<input type="text"/>		<input type="text"/>		<input type="text"/>	

3. Ўқинг.

Кўм-кўк ўтлок, соф ҳаво,
Чиройли ёз жамоли.

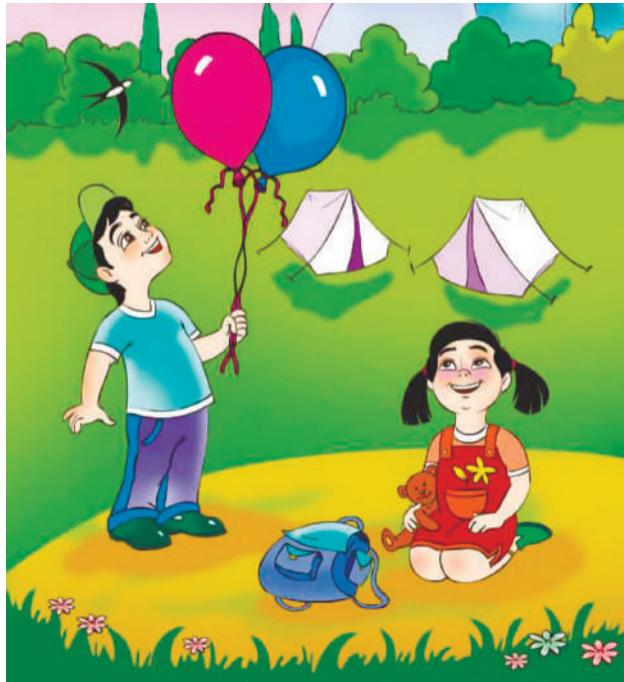
Юракларга куч, даво
Тоғнинг майин шамоли.

Шукур Саъдулла

❖ Белгини билдирган сўзлар тагига тўлқинли чизик чизиб, шеърни кўчиринг.

4. Расмга қараб ҳикоя тузинг.

5. Шеърни ўқинг ва ёдлаб олинг.

Мен офтобнинг қизиман

Мен офтобнинг қизиман,
Чарақлаган кўзиман.
Бирга мактабга чиқсак,
Нур ёғилар юзимдан.

Қапалаклар қувлашиб,
Учиб борар изимдан.
Гуллар терсам ойимга,
Гуллар ўпар юзимдан.

Қамбар Ота

жамоли

1. Шеърни ўқинг.

Дўстлар, кетдик таътилга

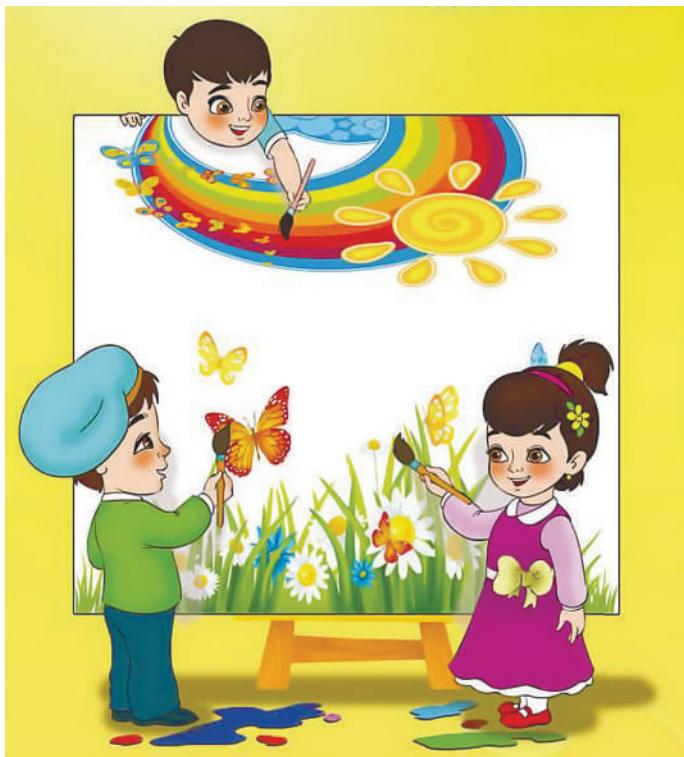
Кириб келди қайноқ ёз,
Қувонар қалам, қофоз.
Қани кетдик таътилга,
Куч тўплаймиз бир йилга!
Ёзув тахта, митти бўр –
Бари бир овозда дер:
Дўстлар кетдик таътилга,
Куч тўплаймиз бир йилга!

Дилфузза Холматова

2. Расмни кузатинг. Болалар нималарнинг расмини чизишяпти? Синфдошларингиз билан ёз манзарасини чизинг.

3. Ёзги таътилда соғлигингизни мустаҳкамлаш ҳақидаги насиҳатларни тингланг ва ёдда сақланг.

- ❖ Тоза ҳавода кўпроқ ўйнанг, дам олинг.
- ❖ Чиникинг.
- ❖ Кўпроқ мева ва сабзавотларни истеъмол қилинг.
- ❖ Севимли машғулотларингиз билан шуғулланинг.

4. Таътилни қаерда ўтказмоқчисиз?

Таътил давомида қандай китоблар ўқимоқчисиз?
Дўстларингиз билан бу ҳақида суҳбатлашинг.

ИЗОХЛИ ЛУҒАТ

Алвон	Қизил.
Алғов далғов	Ағдар-тўнтар, тартибсизлик.
Анъана	Авлоддан авлодга, оталардан болаларга ўтиб келаётган урф-одатлар.
Бадминтон	Патли копточчани ракетка билан уриб, тўрдан оширишга асосланган, яккама-якка ёки жуфт-жуфт бўлиб ўйналадиган спорт тури.
Барра	Ёш, майин, беғубор.
Баҳри-дили	Кўнгли, кайфияти.
Бенарвон	Нарвонсиз.
Бепоён	Охири, чегараси йўқ.
Бурама	Буралган.
Бўғот	Томнинг девордан ташқарига чиқиб турган жойи.
Гиёҳ	Ўт.
Гулистон	Яшнаган, обод ер.
Дармондори	Витамин.
Дудлаш	Тутатиш.
Дўлма	Қиймани ток, карам баргига ўраб пиширилган овқат.
Дўндириш	Ишни кўнгилдагидек бажариш.
Дзюдо	Спорт японча миллий яккама-якка кураш тури.
Жажжигина	Жуда кичкина.
Жамол	Чиройли юз.
Жануб	Дунёнинг тўрт асосий томонларидан бири.
Жирканиш	Ҳазар қилмоқ, ирганиш.
Жўяқ	Экин ариғи.
Завқ	Зўр хоҳиш, иштиёқ.
Заиф	Қуввати кам, нимжон.
Зардўзи	Зар билан тикилган.
Зарбоф	Зар қўшиб тикилган мато.
Зеҳн	Билиб олиш, тушуниш қобилияти.
Зийнат	Безак.
Иzzат	Бирор кишига қўрсатилган ҳурмат.
Илҳом	Ижодий ғайрат ва завқ жўш урган ҳолат.
Иншоот	Турли мақсадлар учун қурилган бинолар.
Инъом	Совға.
Йўрмадўзи	Каштачиликда қўлланиладиган чок турларидан бири билан тикилган буюм.
Каркидон	Битта ёки иккита шохи бор катта ҳайвон.
Кафт	Қўлнинг билак учидан бармоқларигача бўлган ички яхлит қисми.

Кезиш	Юриш, айланиб чиқмоқ.
Келбат	Қомат.
Компас	Уфқ томонларини аниқладыгын асбоб.
Курсича	Стулча.
Күрк	Хұсн, чирой, гүзәллик.
Макони	Тұрар жой, ватан. бирор нарса тұпланған ёки күп жой.
Малла	Оч сариқ ранг.
Манзур	Кишиларга ёқадыгын, маңқул бўладыгын.
Масаллиқ	Овқат пишириш учун керак бўладыгын маҳсулот.
Машҳур	Таниқли, ном чиқарған.
Маърифат	Кишиларнинг билимини маданиятини оширишга қаратилган таълим-тарбия.
Маҳтал	Кутиб қолган.
Мерос	Ажододлардан авлодларга қолган маданий бойлик.
Мисқол	Озгина, жуда оз.
Миллий	Миллатга оид.
Мусаффо	Жуда ҳам соғ, беғубор.
Навбаҳор	Әрта баҳор.
Намиқан	Нам тортиб қолган.
Нақл	Халқ томонидан тұқылған оғзаки ҳикоя, ривоят.
Обиноввот	Сергўшт шириң қовун.
Ор	Уят.
Парашют	Учиш аппаратларидан сакраш ва юқ тушириш учун белгиланған мослама.
Пала партиш	Тартибсиз, бетартиб.
Посбон	Қўриқчи, соқчи.
Пичинг	Бирорнинг шахсига тегиш, масхаралаш учун айттылған гап.
Равона	Бирор томонға йўл олмоқ.
Разъезд	Қарама-қарши томондан келаётган поездларнинг ўтиб кетиши учун хизмат қиласыдигы иккига ажралған йўл.
Разм	Дикқат билан қарамоқ, кузатмоқ.
Рақиб	Душман.
Ривоят	Авлоддан авлодга ўтиб келаётган оғзаки ҳикоя.
Ринг	Бокс мусобақалари ўтказиладыгын майдонча.
Самбо	Рақибдан үзини ҳимоя қилиш усулларига бой спорт тури.
Сархил	Энг яхшиларидан терилған, сара.
Сахий	Кишидан ҳеч нарсасини аямайдыгын.
Симоб	Суюқ ҳолда бўладыгын кумуш ранг оғир металл.

Сокин	Жимжит, тинч.
Соф	Тоза.
Табаррүк	Улуғ ҳурматга сазовор бўлган, азиз.
Тариқ	Бошоқли ғалла ўсимлиги ва унинг оқлаб сўк қилинадиган майдони.
Тизгин	От, эшак, ва бошқа ҳайвонларни боғлаш ёки қантариб қўйиш учун хизмат қиласидиган узун тасма.
Тилсим	Сехрлаб қўйилган; ажойибот.
Тоқат	Чидаш, бардош бериш қобилияти.
Увилламоқ	Босик, чўзиқ овоз чиқармоқ.
Уқсанг	Тушунсанг.
Фокусчи	Кўз илғамай қоладиган чаққонлик, моҳирлик билан ҳийла кўрсатувчи.
Хазон	Кузда сарғайиб тўкила бошлаган барглар.
Халоскор	Озод қилувчи, қутқарувчи.
Хум	Бирор суюқлик, дон сақлаш учун турли катталиқда ишланган оғзи торроқ сопол идиш.
Хуштаъм	Таъми яхши, ёқимли.
Шимириш	Симириш.
Шифобахш	Саломатликни яхшилайдиган, даво бўладиган.
Шовуллаган	«Шов-шов» этган товуш чиқарган.
Эл	Бир жойнинг одамлари, ахолиси, халқ.
Элеватор	Ғаллани қабул қилиш, тортиш, қуритиш, элаш, юклаш ишлари амалга ошириладиган маҳсус ғалла омбори.
Экспонат	Музей ва кўргазмаларда намойиш қилинадиган нарса.
Ўгит	Йўл-йўриқ кўрсатиб айтилган гап, насиҳат.
Ўлжа	Овда қўлга тушириладиган, тутиб ёки отиб олинадиган нарса.
Қадимий	Узоқ замонлардан бери бор бўлган, илгариги.
Қарсиллайди	«Қарс» этган овоз чиқаради.
Қаҳва	Кофе.
Қитъа	Ернинг денгиз ва океанлар билан қуршалган олтида алоҳида қисмларидан ҳар бири.
Қўра	Чорва молларини қамаб қўйиш учун ёғоч, шох-шабба, панжара, девор билан ўралган майдон.
Ғайрат	Бирор иш- ҳаракатни тезроқ бажаришга бўлган интилиш.
Ғубор	Чанг, тўзон.
Ҳашаматли	Савлатли, дабдабали.
Ҳикмат	Ўта донолик, донишмандлик.
Ҳур	Озод, эркин.
Ҳовлиқтирмоқ	Шошиб, пала-партиш иш тутмоқ, шошмоқ.

МУНДАРИЖА

Кириш	3
1. Тил ва нутқ.....	6
2. Ўрмонда.....	8
3. Нутқ турлари	10
4. Ўрмон мухофазага муҳтож!.....	12
5. Товушлар.....	14
6. Саёҳатга зарур нарсалар	16
7. Товуш турлари	18
8. Ҳарфлар	20
9. Жониворлар саёҳатда	22
10. Саёҳат ҳақидағи китоблар.....	24
11. Саёҳатда дуч келган ҳайвонлар	26
12. Унли товушлар ва ҳарфлар	28
13. Чорлар бизни саёҳат!	30
14. Унлилар нима дейди?	32
15. Саёҳатда нималар ман қилинганд?	34
16. Бўғин.....	36
17. Эртак қахрамонлари билан саёҳат.....	38
18. Бўғин кўчириш.....	40
19. Саёҳат йўналишини тузинг	42
20. А ва О унлилари	44
21. Экскурсовод – ким? И ва э унлилари	46
22. У ва Ў унлилари	48
23. Е ҳарфли сўзлар.....	50
24. Ё ҳарфли сўзлар.....	52
25. Сиз қаерга саёҳатга боргансиз? Ю ҳарфли сўзлар	54
26. Пойтахтга саёҳат. Я ҳарфли сўзлар.....	56
27. Қозоғистон бўйлаб саёҳат	58
28. Ундош товушлар ва ҳарфлар	60
29. Урф-одатлар	62
30. Жарангли ва жарангсиз ундошлар	64
31. Мен севган ўйинлар.....	66
32. Талаффузда тушиб қоладиган ундошлар	68
33. Турли халқларнинг ўйинлари.....	70
34. П ва Ф ундошлари	72
35. З, С, Ц ундошлари	74

36. Ўйла, топ!	76
37. Х ва ҳ ундошлари	78
38. Иноқ ҳайвонлар	80
39. Кетма-кет келган бир хил ундошли сўзлар	82
40. Қўшиқ айтамиз	84
41. Айириш белгиси – Ъ	86
42. Юмшатиш белгиси – Ъ	88
43. Ий, ии, ув, йў, нг ҳарф бирикмалари	90
44. Биз – буюклар авлоди	92
45. Ургу. Ургули бўғин	94
46. Халқ оғзаки ижодидан	96
47. Матн. Қушлар	98
48. Режа асосида ҳикоя тузамиз	100
49. Қаҳрамонлар – фахримиз	102
50. Элимиз ботирлари – юртимизнинг мард ўғлонлари	104
51. Баҳор элчиси	106
52. Эртак қаҳрамонларини таърифлайлик	108
53. Севимли эртагим	110
54. Ассалом Наврӯз!	112
55. Гап	114
56. Муомала маданияти	116
57. Бир хурмача шавла	118
58. Севимли таомим	120
59. Мевали салатлар	122
60. Тиниш белгилари	124
61. Рецепт тузишни ўрганаман	126
62. Витаминга бой ичимликлар	128
63. Бош ҳарфлар билан ёзиладиган сўзлар	130
64. Жой номларининг бош ҳарф билан ёзилиши	132
65. Ҳайвонларга қўйилган номларнинг бош ҳарф билан ёзилиши	134
66. Ҳайвонларнинг тортишуви	136
67. Ким? нима? сўроқларига жавоб бўладиган сўзлар	138
68. Шифобахш мевалар	140
69. Нима қилди? Нима қиляпти? Нима қилмоқчи? сўроқларига жавоб бўладиган сўзлар	142
70. Ҳайвонларнинг озиқланиши	144
71. Ошхонадаги ҳангома	146
72. Мехмондўстлик	148

73. Құшлар бизнинг дүстимиз.....	150
74. Кичик ошпазлар	152
75. Ширинлик – меъёрида ширин	154
76. Миллий таомлар	156
77. Мехмонимиз – витаминалар	158
78. Мен билиб олдим	160
79. Саломатлық сирлари	162
80. Шахс ва нарса белгисини билдирган сўзлар	164
81. Тўғри ўсай десангиз	166
82. Машқ қиласиз – чиниқасиз	168
83. Соғ бўлай десангиз	170
84. Соғлом ҳаёт тарзига амал қилинг	172
85. Қарама-қарши маъноли сўзлар	174
86. Спорт ўйинлари	176
87. Спортни жондан севганлар	178
88. Гап. Боғланишли нутқ.....	180
89. Спорт ўйинлари тарихидан	182
90. Тозалик соғлик гарови.....	184
91. Соғломжон-полвонжон.....	186
92. Сув-соғлик манбаи	188
93. Режа асосида ҳикоя тузамиз	190
94. Құвноқ стартлар	192
95. Миллий спорт ўйинлари	194
96. Ёш спортчи	196
97. Спорт анжомлари.....	198
98. Соғлом, құвноқ боламан.....	200
99. Ҳаракатли ўйинлар	202
100. Биз нимани ўргандик?	204
101. Ёдда сақлаймиз!	206
102. Салом, ёз!	208
 Изоҳли лугат	210

Учебное издание

Нигара Октамбаевна Шамадиева
Зарифа Исламшиковна Аташикова
Махбуза Октамовна Мусаева

ОНА ТИЛИ

Умумтаълим мактабларининг 1-синфи учун дарслик
(на узбекском языке)

Корректор З. Ташева
Дизайн обложки Е.К. Мейирбеков
Дизайн и компьютерная верстка Г.А. Утеновой

ИБ №7499

Подписано в печать 25.08.2021 г. Формат 70×90¹/₁₆.
Бумага офсетная. Гарнитура «Schoolbook Kza».
Печ. л. 13,5. Усл. печ. л. 15,79. Усл. кр.-отт. 63,18.
Тираж 10000 экз. Заказ №

ТОО Издательство «Жазушы», Республика Казахстан
050009. г. Алматы, пр. Абая, 143.
E-mail: Zhazushi@mail.ru

ISBN 978-601-200-762-6

9 786012 007626